

**Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta**

DISERTAČNÍ PRÁCE

2017

Mgr. Martin Jelínek

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

Práce s pachateli a oběťmi trestných činů v agendě
probačního pracovníka

Work with offenders and victims of crime in the
agenda of a probation worker

Mgr. Martin Jelínek

Školitel: doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika

2017

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma *Práce s pachateli a oběťmi trestných činů v agendě probačního pracovníka* vypracoval pod vedením školitele samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato disertační práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum

.....

podpis

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování doc. PaedDr. Evě Šotolové, Ph.D. za její podporu, cenné rady a trpělivost při vedení mé disertační práce. Rovněž bych chtěl poděkovat PhDr. Janě Mottlové, Ph.D. za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

.....

podpis

NÁZEV:

Práce s pachateli a oběťmi trestných činů v agendě probačního pracovníka

AUTOR:

Mgr. Martin Jelínek

KATEDRA

Pedagogická fakulta

ŠKOLITEL:

doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

ABSTRAKT:

Disertační práce představuje agendu Probační a mediační služby a přístup k pachatelům a obětem trestných činů v agendě probačních pracovníků. Zaměřuje se na oblast recidivy a možnosti snížení recidivy prostřednictvím vhodných navazujících služeb u podmíněně propuštěných osob s uloženým dohledem probačního pracovníka.

Práce analyzuje bariéry vedoucí k neúspěšné resocializaci a sociální okluzi osob vycházejících z výkonu trestu odnětí svobody. V souladu s cílem práce pak na základě kombinovaného výzkumu, jehož respondenty byli všichni probační pracovníci v České republice, navrhuje možnosti dalšího rozvoje práce s podmíněně propuštěnými osobami s uloženým dohledem probačního pracovníka a navrhuje systémová opatření, která by u této cílové skupiny mohla snížit riziko a míru recidivy a výskyt sociální exkluze. Tato opatření se týkají zejména oblasti závislosti, zaměstnávání a v neposlední řadě vzdělávání.

KLÍČOVÁ SLOVA:

probační služby, mediace, trest odnětí svobody, recidiva, resocializace, podmíněné propuštění

TITLE:

Work with offenders and victims of crime in the agenda of a probation worker

AUTHOR:

Mgr. Martin Jelínek

DEPARTMENT:

Faculty of Education

SUPERVISOR:

doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

ABSTRACT:

The thesis presents the agenda of the Probation and Mediation Service and its approach to offenders and victims of crime in the agenda of probation workers. It focuses on the area of re-offending and the possibility of reducing reoffending through appropriate follow-up services for conditionally released persons with probation supervision.

The thesis analyses the problems resulting in the unsuccessful reconciliation of persons released from prison, in accordance with the aim of the thesis based on combined research (respondents were all probation workers in the Czech republic), as well as proposing possibilities for further development of work with conditionally released persons with probation supervision, and suggests systematic measures that could reduce the risk and rate of re-offending. These measures relate to the areas of dependency, employment, and education.

KEYWORDS:

Probation, mediation, imprisonment, re-offending, resocialisation, conditional release

ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	9
2 PROBACE A MEDIACE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ	11
2.1 Probace.....	11
2.2 Mediacie.....	12
3 VZNIK PROBAČNÍCH SLUŽEB	14
3.1 Geneze probačních služeb v zahraničí.....	14
3.2 Vznik probační služby v České republice.....	16
4 RESTORATIVNÍ A RETRIBUTIVNÍ PŘÍSTUP V TRESTNÍ JUSTICI	19
4.1 Restorativní přístup.....	19
4.2 Retributivní přístup.....	23
5 ALTERNATIVNÍ TRESTY	25
5.1 Alternativní tresty ukládané dospělým osobám.....	26
5.2 Opatření ukládána mladistvým pachatelům.....	27
5.3 Opatření u dětí páchajících činy jinak trestné.....	28
5.4 Alternativní tresty v gesci PMS.....	29
5.4.1 Trest a trestní opatření obecně prospěšné práce (dále jen OPP, resp. TO OPP).....	29
5.4.2 Trest či trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, tzv. podmíněné odsouzení s dohledem.....	31
5.4.3 Trest či trestní opatření domácího vězení (dále jen TDV, resp. TODV).....	33
5.4.4 Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (dále jen TZV).....	36
5.4.5 Podmíněné propuštění s dohledem probačního úředníka, podmíněné propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody s dohledem probačního úředníka (dále jen PPD, resp. PPVTOOSD).....	38
6 ČINNOSTI PRACOVNÍKŮ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY	42
6.1 Práce s pachateli trestných činů a oběťmi v přípravném řízení.....	42
6.2 Práce s pachateli trestných činů ve vykonávacím řízení.....	43
6.3 Práce s oběťmi a poškozenými ve vykonávacím řízení.....	45
6.4 Práce s oběťmi a poškozenými přicházejícími „z ulice“.....	46
6.5 Práce s oběťmi a poškozenými v rámci evropských projektů.....	49

7	RECIDIVA	51
7.1	Chápání recidivy	51
7.2	Výzkumy predikce recidivy	53
7.3	Resocializace osob opouštějících výkon trestu odnětí svobody	58
7.4	Současné možnosti PMS v oblasti resocializace	59
8	NÁVRAT Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY JAKO HROZBA SOCIÁLNÍ EXKLUZE	61
8.1	Formy návratu z VTOS	62
8.1.1	tzv. „tvrdý výstup“	62
8.1.2	podmíněné propuštění	63
8.1.3	podmíněné propuštění s dohledem (probačního úředníka)	64
8.2	Parole	65
8.3	Zaměstnání, bydlení a vzdělávání jako záruka sociální stabilizace	68
8.4	Sociální exkluze jako hrozba	70
9	METODOLOGIE VÝZKUMU	74
9.1	Výzkumný problém, cíle a hypotézy výzkumu	74
9.2	Design výzkumu	76
9.3	Sběr dat a charakteristika výzkumného souboru	76
9.4	Cíle výzkumu	77
9.5	Hypotézy	78
10	VÝSLEDKY VÝZKUMU	80
11	DOPORUČENÍ PRO PRAXI	106
12	ZÁVĚR	113
13	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	114
14	SEZNAM PŘÍLOH	118
	Příloha I – dotazník výzkumu	118
15	SEZNAM TABULEK	120

Úvod

Probace a mediace v trestním řízení je v České republice záležitostí posledních 16 let. Počátek probační práce v České republice sahá do roku 2000, kdy byl přijat zákon č. 257/2000 Sb o Probační a mediační službě, který jasně stanovil kompetence, povinnosti a mantinely probační práce po vzoru zahraničních modelů, fungujících ve světě i déle než 100 let.

Téma práce vychází z potřeby hlubší analýzy dosavadní činnosti Probační a mediační služby a z absence výzkumů, které by formou analýzy názorů probačních pracovníků vyhodnotily stávající situaci, a to zejména v agendě podmíněného propuštění s dohledem probačního úředníka, a nastínily možnosti dalšího působení Probační a mediační služby na poli prevence recidivy a sociální exkluze.

Téma probační práce s akcentem na osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody je aktuální vzhledem ke změnám v systému trestní justice, ke kterým v současné době dochází, a vzhledem k moderním trendům, které jsou do českého systému trestní justice postupně implementovány.

Cílem disertační práce je kromě teoretického vhledu do tématu analýza názorů probačních pracovníků na současný systém agendy podmíněného propouštění s dohledem probačního pracovníka, představení existujících zdrojů a možností pro budoucí praxi PMS, a jaké bariéry tuto budoucí praxi mohou stěžovat. Praktickým výsledkem, získaným evaluací výzkumu, jsou pak systémová doporučení, která mohou vést k efektivnější práci s pachateli podmíněně propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody v rámci vykonávacího řízení. Tato doporučení korespondují s filosofií restorativní justice, odráží se v nich současná praxe a dobrá praxe ze zahraničí, a kladou si za cíl nastínit možnosti budoucího fungování Probační a mediační služby s potřebou legislativních změn. Týkají se nejen systému podmíněného propouštění v ČR, ale i nastavení systému další práce s klienty, a to mimo jiné i speciálně pedagogického charakteru (vzdělávání, skupinová práce s pachateli, využití kognitivně behaviorální terapie).

1 Teoretická východiska

Při tvorbě disertační práce jsme vycházeli ze tří hlavních zdrojů:

a) původní výzkumy

Při volbě tématu a stavbě výzkumu jsme vycházeli z již realizovaných výzkumů Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, a to z výzkumu Aleny Marešové, shrnutého v práci Kriminální recidiva a recidivisté z roku 2011 a výzkumu Jana Tomáška, shrnutého v práci Probační jako efektivní nástroj snižování recidivy z roku 2016. Zatímco první z výzkumů zkoumal důvody recidivy u aktuálně vězněných osob, druhý výzkum zkoumal postoje probačních úředníků týkající se důvodů recidivy u klientů Probační a mediační služby.

Výzkum disertační práce navazuje na oba předchozí výzkumy a zabývá se názory probačních pracovníků na systém podmíněného propuštění v ČR, zjišťuje limity, které nedovolují probačním pracovníkům efektivnější činnosti, a navrhuje systémové změny v agendě podmíněného propuštění s dohledem probačního úředníka.

b) odborná literatura

Při tvorbě disertační práce jsme použili českou literaturu týkající se tématu, tato je však vzhledem ke krátkému působení Probační a mediační služby v České republice ve svém rozsahu značně omezena. Byla proto doplňována literaturou zahraniční, a to zejména anglosaskou, kde má téma probace a mediace své kořeny. Stěžejním dílem byla práce amerického kriminologa Howarda Zehra, který položil základy moderní restorativní justice, a to zejména ve své publikaci *The Little Book of Restorative Justice* z roku 2002 (která vyšla v českém překladu pod názvem Úvod do restorativní justice v roce 2003). Dále byly využívány internetové zdroje, primárně v oblasti aktuálních statistik a čerpání informací z neziskového sektoru.

c) statistiky Probační a mediační služby

Statistiky Probační a mediační služby byly využity k ilustraci aktuálního stavu počtu klientů v jednotlivých agendách PMS a mediace.

d) zkušenosti

Při tvorbě disertační práce byla využita autorova šestiletá praxe probačního úředníka, člena komise pro podmíněné propuštění (tzv. parolová komise), koordinátora projektu Probační a mediační služby *Restorativní justice – podpora a poradenství obětem trestných činů*, a také zkušenost z pracovní skupiny SARPO, která má na starosti tvorbu prediktivního nástroje na hodnocení a analýzu rizik recidivy u klientů Probační a mediační služby. Dále jsme čerpali z autorovy práce probačního úředníka pro Thames Valley Community Rehabilitation Company, Aylesbury, Buckinghamshire, Velká Británie, kde se specializoval na agendu podmíněně propuštěných osob a agendu domácího násilí.

2 Probace a mediace v trestním řízení

Slova probace a mediace byla do počátku 21. století veřejnosti známá pouze ze zahraniční literatury. Změna nastala přijetím zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě, který oba termíny včlenil do českého právního rámce. Termíny jsou neodmyslitelně spojeny s filosofií restorativní justice, jejíž model český právní řád, zejména zákonem č. 40/2009 Sb., tedy novým trestním zákoníkem, přijal za svůj stěžejní koncept.

2.1 Probace

„Slovo probace pochází z latinského základu a znamená „zkoušení, ověřování“. Probaci je možné vymezit ve dvojitým smyslu, a to v širším a užším. První z nich se odvíjí od způsobu, jak probaci definuje zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě. Podle něj se jedná o organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo st. zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů. S probačními činnostmi v tomto smyslu se tak můžeme setkat u různých alternativních trestů či opatření, jako je podmíněný trest odnětí svobody či podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, náhrada vazby dohledem probačního úředníka, trest obecně prospěšných prací, trest zákazu vstupu na sportovní či jiné společenské akce nebo propuštění z ochranného léčení.

Druhý z možných přístupů omezuje probaci pouze na probační dohled, a to ve smyslu, jak jej přímo upravuje tr. zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.). Ten dohledem rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby, spolupráci při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrolu dodržování podmínek uložených pachatel soudem nebo vyplývající ze zákona. Účelem dohledu je jednak sledování a kontrola chování pachatele, jimž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnost opakování trestné činnosti, a jednak odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život. Zákon současně vymezuje povinnosti pachatele (§ 50) i povinnosti a oprávnění probačního úředníka.“ (Tomášek, Diblíková, Scheinost, 2016, s. 3)

V české trestní praxi se probační dohled ukládá obviněnému nebo odsouzenému, pokud státní zástupce nebo soudce považuje za účelné sledovat a kontrolovat po určitou dobu chování pachatele.

„Výkon dohledu zajišťuje Probační a mediační služba (dále i jako PMS), prostřednictvím svých pracovníků. Ti během zkušební doby jednak kontrolují vedení řádného života pachatele a plnění uložených přiměřených povinností a omezení (např. zdržet se užívání omamných a psychotropních látek, alkoholu aj.), ale také mu nabízejí nezbytnou pomoc při řešení obtížných životních situací, popř. poskytují kontakty na další organizace (např. Úřady práce, Občanské a dluhové poradny, psychologické, psychiatrické a psychoterapeutické služby, K-centra a další služby drogově závislým).

Probační úředník se snaží motivovat pachatele k řešení problémů souvisejících s trestnou činností (včetně náhrady škody a urovnání konfliktu s poškozeným) a tím pomáhá pachateli vytvářet podmínky pro reintegraci do společnosti. Dohled probíhá zejména formou osobních konzultací pracovníka PMS s pachatelem, přičemž nedílnou součástí dohledu jsou také osobní návštěvy v místě bydliště. (Probace - dohled nad odsouzeným [online]. Praha: Probační a mediační služba.“ [Cit. 17.12.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>)

2.2 Mediace

Mediací rozumíme možnost mimosoudního řešení konfliktu. Mediace může být použita jak v občanskoprávních sporech, tak ve sporech trestních.

Mediace v oblasti trestního práva je v České republice výsadní činností Probační a mediační služby. Je to právě mediace, která odlišuje PMS od dalších evropských probačních služeb, kde možnost mediace funguje buď na komerční bázi v soukromém sektoru, účastníci si jí však musí hradit, či je poskytována externími nasmlouvanými subjekty zdarma.

PMS nabízí možnost mediace jak v přípravné, tak ve vykonávací fázi trestního řízení, a to na dobrovolné bázi a zcela zdarma. Není překvapením, že mediace je více využívána ve fázi přípravné, kde pachatelé často vidí tento nástroj jako cestu k např. podmíněnému zastavení trestního stíhání. Výsledkem mediace může být Dohoda o výsledku mediace, kterou probační pracovník předkládá soudci či státnímu zástupci, kteří pak na základě této dohody

a splnění podmínek, na kterých se pachatel s obětí dohodli (např. úhrada určité finanční částky nad rámec plnění pojišťovnou u dopravních nehod, apod.), může přistoupit právě k výše zmíněnému podmíněnému zastavení trestního stíhání.

Není to ale pouze možnost finanční kompenzace, která může z mediace vyplynout. Nejdůležitějším aspektem mediace je prostor pro vyjádření emocí, možnost vysvětlení okolností trestného činu ze strany pachatele a pochopení situace ze strany oběti. Pachateli dále mediace poskytuje prostor pro omluvu oběti, kdy je to právě omluva a její přijetí, která je pro obě strany často tím nejdůležitějším.

„Samozřejmě, mediace vyžaduje hlubší odborné znalosti probačních pracovníků, ty jsou získávány v rámci kvalitního systému vzdělávání poskytovaného Probační a mediační službou. Mediace má svá specifická pravidla (jak fáze přípravy, tak realizace mediace samotné), a zejména v této oblasti je vysoká míra profesionality a empatie nezbytná.“ (Jelínek, Matoušková, 2015, s. 144)

Od začátku evidence počtu mediací v agendě PMS v celé České republice byl vývoj následovný:

Tabulka 1 - Vývoj počtu mediací v ČR, zdroj: Statistiky PMS

Rok	Mediace - dospělí	Mediace – mládež	Celkem
2006	435	142	577
2007	484	130	614
2008	351	129	480
2009	501	177	678
2010	522	204	726
2011	662	220	882
2012	987	274	1261
2013	1047	274	1321
2014	1071	205	1276
2015	937	187	1124

3 Vznik probačních služeb

3.1 Geneze probačních služeb v zahraničí

Historie moderních probačních služeb sahá do 19. století, a to konkrétně do Spojených států amerických a do Velké Británie. Za otce probace je zejména ve Spojených státech považován bostonský švec John Augustus, který v roce 1841 přemluvil bostonský soud, aby jednoho z mnoha opilců, se kterými se soud zabýval, poslal místo do vězení na převýchovu právě k Johnu Augustovi.

„V roce 1843 Augustus rozšířil svoji snahu na děti, když převzal zodpovědnost nad dvěma děvčaty, osmi a desetiletým, a nad jedenáctiletým chlapcem, kteří byli obviněni z krádeže. V roce 1846 dohlížel na zhruba 30 dětí, jejichž věk byl mezi devíti a šestnácti lety.“ (Bincer, Geis and Bruce, 1997).

Augustus popsal svoji činnost před soudem následovně:

„V roce 1847, dohlížel jsem na 19 chlapců ve věku od sedmi do patnácti let, a tím, že jsem se za ně zaručil, se rozumělo a soud s tím souhlasil, že tyto případy budou kontrolovány po dobu několika měsíců během doby probace. Takže každý měsíc jsem přišel před soud, podal o dětech zprávu a soud případ na další měsíc odložil. Na konci mého dohledu přivedl jsem dvanáct chlapců najednou před soud a jejich obrázek poskytl udivující a velice potěšující rozdíl od jejich prvního soudního stání. Soudce projevil spokojenost a překvapení nad jejich vystupováním a poznamenal, že účel výkonu práva byl splněn a projevil souhlas s mým plánem nápravy těchto dětí. Sedm z dětí bylo moc chudých na to, aby zaplatily pokutu, ačkoliv byla určena jen ve výši 10 centů pro každého, tuto částku jsem samozřejmě uhradil. Rodiče těch ostatních byli schopni pokutu uhradit, soudu bylo tedy vyhověno. Díky mému nápravnému plánu, který soud schválil, mohli být tito chlapci ušetřeni trestu a napravit se.“ (Augustus, 1852, s. 34)

Za zakladatele evropských probačních myšlenek činností (zde je třeba dodat, že probace byla při svých počátcích výsadou anglosaského práva, do kontinentálního začala pronikat až později) lze považovat Hertfordshirského tiskaře Frederica Rainera. Rainer,

dobrovolník u Church of England Temperance Society (CETS), byl znepokojen neexistující podporou a pomocí pro pachatele, kteří se ocitli poprvé před soudem. Díky dotaci 5 liber šterlinků, kterou Frederic Rainer poskytne, vyšle v roce 1876 CETS dva „misionáře“ k londýnskému soudu Southwark s plánem „napravit opilce“. Tito dva misionáři se stanou prvními členy misie London Police Courts Mission (LPCM), která společně se soudy vytvoří systém propouštění vězňů s povinností být v kontaktu s příslušným misionářem z LPCM a řídit se jeho radami a doporučeními.

V roce 1880 pracuje v misii již osm misionářů a misie LPCM otevírá útulky pro propuštěné vězně, ve kterých nabízí odbornou přípravu v určitých řemeslech, a také možnost přímo v útulcích pracovat. Vzhledem k úspěšnosti LPCM je v roce 1886 přijat zákon, umožňující vytvoření stejného systému v jakémkoliv soudním okrese Velké Británie, tato možnost však není masově využita.

Nejvýznamějším krokem k vytvoření samostatné probační služby došlo v roce 1907, kdy je misionářům z LPCM umožněno pracovat jako oficiálními soudními úředníky (Officers of the Court), později jako probačními úředníky (Probation Officers) na základě zákona The Probation of Offenders Act (Zákon o probaci pachatelů).

Zároveň soudy začínají využívat možnost podmíněného odsouzení s povinností být v kontaktu s misionářem po dobu jednoho až tří let. Jméno zodpovědné osoby je pak uvedeno v rozhodnutí soudu, kterému se říká „probation order“. Zde se tedy poprvé v trestním právu setkáváme se slovem probace ve smyslu dnešního chápání, které se stane synonymem pro práci s odsouzenými či podmíněně propuštěnými.

11. prosince 1912 proběhne první setkání National Association of Probation Officers (Národní asociace probačních úředníků), která ve své první výroční zprávě předkládá veřejnosti informace o úspěšnosti probačního dohledu u pachatelů trestných činů.

Během dalších desetiletí se probační služba ve Velké Británii několikrát reformuje, mění své názvy, zapracovává nové metodiky a nové agendy, a hlavně se stává inspirací pro další, zejména anglosaské státy, ve kterých nabývá probační práce na důležitosti.

3.2 Vznik probační služby v České republice

Probační a mediační služba (dále jen PMS) v České republice vznikla v roce 2000 na základě potřeby kontroly alternativních trestů, ke kterým začalo být více a více přistupováno v rámci přechodu české justice z modelu retributivního k modelu více restorativnímu.

V roce 2000 byl parlamentem ČR přijat zákon č. 257, který vstoupil v účinnost dne 1.1.2001.

Zakladatelé české probační služby, za všechny zmiňme jejího prvního a dlouholetého ředitele Pavla Šterna, se ovšem nespokojili jen se založením instituce, která by zajišťovala pouhou kontrolu, jejich vizí byl vznik plnohodnotné součásti trestní justice, která by již od počátku vnesla do českého právního prostředí restorativní prvky a snažila by se nejen o kontrolu pachatelů, ale i o pomoc a podporu těchto osob, stejně tak jako o podporu a pomoc obětem trestných činů.

Zde je třeba konstatovat, že nové a moderní myšlenky nebyly v oblasti trestního práva otázkou nového tisíciletí a prosakovaly do odborných kruhů i před rokem 1989.

„Přestože bylo komunistické Československo totalitním režimem s represivním trestním systémem, různé skupiny odborníků na poli trestního práva, kriminologie, penologie a další usilovaly o prosazování změn v tehdejší trestní politice. Mezi tyto aktivity patřilo hlavně úsilí odborníků z šedesátých let, které zahrnovalo trendy k posilování sociálně-výchovných prvků při porušování právních norem. V letech 1968-1971 vzniklo ve spolupráci Národního výboru hl. m. Prahy a Výzkumného ústavu kriminologického při tehdejší generální prokuratuře experimentální středisko postpenitenciární péče, které pracovalo v rámci projektu Výzkum faktorů recidivy, jeho cílem bylo ověřit v podmínkách velkého města účinné metody práce s tzv. sociálně nepřizpůsobivými občany, včetně těch, kteří byli propuštěni z výkonu trestu. Tím byl zahájen proces uplatňování nové profese sociálních kurátorů, jejichž pracoviště se postupně rozšiřovala do dalších měst. Orientace na pachatele trestné činnosti, především na recidivisty, byla výrazem dobového přesvědčení, že síly je nutno nasměrovat tam, kde je situace de facto nejhorší. Tím byl žádoucí systém prevence sociálně patologických jevů založen v podstatě od konce. V návaznosti na sociální kurátory již po několika letech vznikla místa specialistů pro práci s delikventní mládeží, tzv. kurátorů pro mládež, v rámci tehdejších okresních národních výborů, přičemž v jejich činnostech převládala prvek kontroly. Až koncem osmdesátých let 20. století došlo k redefinici poslání této instituce, kdy se začalo

kromě kontroly stále více objevovat téma zprostředkování pomoci mladistvým, proti nimž bylo vedeno trestní stíháním, a také jejich rodinám.“ (Štern, Ouředníčková, Doubravová 2010, s. 10).

Nadějné projekty, týkající se modernizace československé trestní justice, které začaly vznikat v šedesátých letech 20. století, byly bohužel přerušeny okupací Československa armádami Varšavské smlouvy. V těchto projektech byla mimo jiné poprvé představena myšlenka vytvoření probačních center, a to z iniciativy Výzkumného ústavu kriminologického. Tato myšlenka byla přednesena v otevřeném dopise tohoto ústavu během tzv. Pražského jara v roce 1968.

Zásadním impulzem pro vznik probačních činností v rámci trestní justice byla změna společenského zřízení v roce 1989. Již v první polovině devadesátých let, konkrétně v roce 1991, se rozběhl experiment Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež (dále jen MS alternativa), který se inspiroval praxí sociálních pracovníků v Rakousku, kde se alternativy k výkonu trestu začaly ve velké míře uplatňovat v osmdesátých letech. Zásadní myšlenkou tohoto experimentu bylo zapojení jak pachatele, tak poškozeného, do procesu odškodnění. Poprvé byly v české trestní justici uplatněny mediace mezi pachatelem a poškozeným za přítomnosti mediátora.

V roce 1993 byl novelou trestního řádu zaveden do českého trestního práva alternativní postup – odklon, a to podmíněné zastavení trestního stíhání. O tři roky později, v roce 1996, byly do trestního práva včleněny další dva alternativní postupy, a to narovnání a trest obecně prospěšných prací. V této situaci však bylo zapotřebí vytvořit systém kontroly těchto postupů, a proto v roce 1996 ministr spravedlnosti zřídil u každého okresního soudu v ČR místa funkčních pracovníků, kteří byli za správu těchto postupů zodpovědní. Většinou se jednalo o soudní úředníky, u některých soudů však dostali prostor absolventi oboru sociální práce University Karlovy v Praze, kteří následně založili nevládní organizaci Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, která se výraznou měrou podílela na vzniku samostatné Probační a mediační služby.

Poté, co byly v roce 1997 novelou trestního zákona přijaty další alternativní opatření a tresty, a to podmíněné odsouzení s dohledem probačního úředníka a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem probačního úředníka, byl vznik instituce, která by všechny tyto nové postupy zaštiťovala, pouze otázkou času. Bylo třeba sjednotit nejen činnosti jednotlivých pracovníků, ale i standardizovat požadavky na jejich vzdělání a ukotvit jejich činnost v zákoně.

Zákon o Probační a mediační službě č. 257/2000 Sb ve hlavě druhé § 6 vymezuje funkci a činnost probačních úředníků, tedy probačních pracovníků, kteří musí mít ukončené vysokoškolské vzdělání magisterského typu, a probačních asistentů, kteří musí mít ukončené středoškolské vzdělání a zároveň museli dosáhnout 21 let věku. Pro účely této práce volíme termín probační pracovník, který zahrnuje jak probačního úředníka, tak probačního asistenta.

PMS má celorepublikovou působnost, v každém okrese ČR se nachází jedno středisko PMS spravované vedoucím střediska, který zodpovídá nadřízenému, krajskému vedoucímu příslušného soudního kraje.

4 Restorativní a retributivní přístup v trestní justici

V trestní justici existují dva základní přístupy, které určují, jaký bude vztah orgánů činných v trestním řízení k pachateli a oběti. V české justici až do konce 90. let 20. století převládal spíše přístup retributivní, tedy trest je zejména odplata, oběť je často vnímána pouze jako důkazní materiál a neexistuje ucelený přístup k obětem trestné činnosti, není ani definováno, kdo takovou obětí je, a jaká má práva.

Změna nastala po přijetí zákona č. 257/2000 Sb o Probační a mediační službě, která, jak již název vypovídá, měla za cíl nejenom kontrolu alternativní trestů, ale i práci s oběťmi trestné činnosti, v Evropě v tomto spojení unikátní. Dalším krokem k přijetí restorativní justice jako základního konceptu českého trestního systému byl nový trestní zákoník, tedy zákon č. 40/2009 Sb, který nahradil již mnohokrát novelizovaný, zastaralý a často době svého vzniku poplatný trestní zákon č. 140/1961.

Zcela zásadním krokem pak bylo přijetí zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, který jasně definoval kdo je oběť, jaká práva má a jak s ní má být zacházeno.

4.1 Restorativní přístup

„Restorativní přístup, který vychází ze systému kmenového potrestání, pochází z kultur původních obyvatel Nového Zélandu, Austrálie a původních obyvatel Severní Ameriky a zdůrazňuje nutnost „zapojení poškozeného do procesu vlastního odškodnění, mapování jeho zájmů a potřeb v rámci řešeného případu a také úsilí o obnovení pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost“. (Restorativní justice [online]. Praha: Asociace občanských poraden. [Cit. 17.12.2016]. Dostupné z: <http://www.obcanskeporadny.cz>)

„Hnutí restorativní justice od 70. minulého století postupně získávalo příznivce po celém světě a myšlenky restorativní justice začaly významně ovlivňovat trestní systémy a trestní politiky v mnoha zemích napříč kontinenty. Myšlenky restorativní justice se prosadily do praxe v podobě konkrétních programů. V mnoha zemích dnes úspěšně fungují stovky

nejrůznějších programů a přístupů restorativní justice a svá doporučení k jejich využití vydávají i vlivné nadnárodní organizace (např. Organizace spojených národů, Rada Evropy, Evropská Unie). Programy se nejprve zaměřovaly na méně závažné případy, postupně se však začaly úspěšně využívat i závažnějších trestných činů a v průběhu celého trestního řízení. K „moderním duchovním otcům“ hnutí restorativní justice patří především profesor Howard Zehr, který působí na menonitské universitě v Harrisonburgu. Howard Zehr je autorem stěžejní knihy *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*. Dalším je Australan John Braithwaite, který působí na Národní Australské Universitě a výrazně ovlivnil hnutí restorativní justice svoji knihou *Crime, Shame and Reintegration (Trestný čin, hanba a obnova)*, která vyšla již v roce 1989. „Posledním“ z této trojice je rovněž Američan Mark Umbreit, který na universitě v Minnesotě založil a vede *Center for Restorative Justice and Peacemaking* a ve Spojených státech mj. úspěšně zavádí program mediace mezi obětí a pachatelem ve věznicích. Všichni jmenovaní jsou na poli restorativní justice velice respektovanými osobnostmi a výrazně přispěli k prosazení a uplatnění hnutí restorativní justice do praxe justičních systémů na celém světě.“ (Manuál dobré praxe, 2012, s. 14-15)

Restorativní justice je spojena s několika klíčovými principy a hodnotami. Ty jsou jakýmsi kompasem, který nám ukazuje, jakou cestou bychom se v konkrétním případě měli vydat. Každá konfliktní událost a každý spáchaný čin je specifický, proto nelze stanovit žádný univerzální restorativní program či techniku, který by bylo možné využít ve všech případech.

Pro kvalitní probační práci je také nutné, aby probační pracovníci vnímali a rozlišovali osobnostní a kulturní aspekty klientů.

„Je pravděpodobné, že kulturní kontext probace bude mít vliv na to, jakým způsobem probační pracovníci přistupují k desistentním faktorům“ (King, 2014, s. 41)

Tím, co nám ukazuje směr, jsou právě principy a hodnoty. Pojďme se zastavit u těch nejdůležitějších.

Respekt

Pro restorativní justici je respekt jednou z klíčových hodnot. Je proječován nejen vůči oběti a dalším osobám, které byly postiženy spáchaným činem, ale i k pachateli.

Odpovědnost

Pachatel trestného činu je zodpovědný za způsobenou újmu a restorativní proces posiluje jeho motivaci k obnově narušených vztahů.

Dialog

Programy a techniky restorativní justice jsou založeny na různých formách dialogu mezi stranami konfliktu, mezi obětí, pachatelem a dalšími lidmi, kterých se událost trestného činu týká.

Participace

Restorativní justice usiluje o aktivní zapojení všech účastníků trestného činu, jejich blízkých a zástupců. Řešení celé události je v rukou těch, kterých se týká, nikoliv rozhodnutím jiné formální autority.

Vyváženost

Restorativní justice hledá znovunalezení rovnováhy v komunitě. Vyvažuje zájmy všech zúčastněných a hledá takové řešení, které bude přijatelné pro všechny strany. Princip vyváženosti ovšem nerelativizuje spáchaný čin ani jeho následky, za které nese odpovědnost pachatel.

Dobrovolnost

Participace účastníků události trestného činu je v Restorativní justici vždy založena na dobrovolnosti. Žádný účastník, pachatele nevyjímaje, by neměl být k účasti donucen.

Pospolitost

Restorativní justice vždy usiluje o zapojení členů komunity, kde oběť a pachatel žijí. Nevnímá událost trestného činu jako oddělený a izolovaný akt, který by byl pouze soukromou záležitostí jeho aktérů.

Individualita

Jedinečnost každého člověka je v Restorativní justici vždy vyvažována ve vztahu k pospolitosti. Oba principy musí platit současně. Restorativní proces podporuje ve vzájemné pospolitosti rozdílnost a individualitu každého z nás.“ (Zehr, 2003, s. 39).

Trest je v pojetí restorativní justice viděn jako konflikt jedince se společností a trest zde neznamená a priori potrestání, ale je vnímán jako snaha o nápravu napáchané škody. Asi nejlépe filosofii restorativní justice v rámci alternativní potrestání vystihuje trest obecně prospěšných prací, kdy odsouzený prací na obecním zájmu (poskytovatelem může být nezisková organizace, škola, apod.) odčiní svůj protiprávní skutek.

Restorativní přístup není proces řízený tzv. „shora“. Naopak, možnosti a cesty k odstranění újmy hledají právě ti, kterých se trestných čin nejvíce týká, tedy oběť a pachatel. Restorativní justice jak ji definuje ve svých publikacích Howard Zehr stojí na třech pilířích.

Újmy a potřeby

První pilíř se vztahuje primárně k oběti trestného činu. Jaká újma byla oběti způsobena a jaké má v souvislosti se spáchaným činem potřeby? Došlo k poškození dalších osob? Jestliže ano, jaké jsou jejich potřeby?

Závazky a povinnosti

Závazky a povinnosti vznikly v důsledku způsobené újmy a z ní vyplývajících potřeb oběti a dalších osob, které byly postiženy trestným činem. Odpovědnost za závazky a povinnosti nese pachatel trestného činu. Pachatel má tedy povinnost učinit všechny potřebné kroky k odstranění či alespoň zmírnění újmy způsobené oběti.

Angažovanost a účast

Předpokladem pro úspěšný restorativní proces je osobní angažovanost účastníků, tedy oběti a pachatele, případně dalších osob, které byly postiženy spáchaným činem.“ (Manuál dobré praxe, 2012, s. 15)

4.2 Retributivní přístup

Retributivní formu potrestání vystihuje jasná přímka zločin – trest, která klade důraz na potrestání pachatele bez bližšího zájmu o komunitu či osobu poškozeného či oběť. Retributivní justice aplikuje funkci trestu trestající, nikoliv výchovnou, reintegrační. Nejvyšším trestem v rámci chápání retributivní justice je trest smrti, který zastánci restorativní justice zásadně odmítají.

Forma justice je politickou záležitostí každého státu. Svoji roli hraje tradice či náboženství, které chápání trestu zásadně ovlivňuje. Moderní trendy v justici se však zejména díky pozitivním zkušenostem ze Skandinávie aplikují ve stále více zemích.

Je to právě moderní a dostatečně flexibilní justice, která je schopna správně vyhodnotit a následně vhodně potrestat pachatele trestné činnosti s pomocí nástrojů výše zmíněné restorativní justice, tedy formou alternativních trestů či odklonů. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., který vešel v platnost za doby ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila, umožňuje soudcům využít celé škály alternativních trestů, které mají za účel nejen snížit počet vězňů v českých věznicích, ale vhodnými tresty také motivovat pachatele k nápravě svých činů a vyrovnání se se společností. Dle informací OECD (údaje za rok 2012/2013, dohledatelné na <http://www.statista.com/statistics/300986/incarceration-rates-in-oecd-početries/>) jsou zemí s nejvyšším počtem uvězněných na 100.000 obyvatel Spojené státy americké (710), následované Chile (266). Česká republika se se svými 165 uvězněnými na 100.000 obyvatel umístila v žebříčku OECD na 11 místě. Z evropských zemí má více osob ve VTOS pouze Estonsko (238), Polsko (217), Slovensko (187) a Maďarsko (186). Na výčtu těchto zemí je jasně vidět postkomunistické dědictví retributivní justice a zaostávání za ostatními členskými státy EU, kde má restorativní justice daleko delší historii a tradici. Na chvostu pomyslného žebříčku se pak nacházejí země, kde je kladen důraz právě na principy restorativní justice a na

alternativní tresty, např. Finsko (58), Švédsko (67), Norsko (72) či Německo (79).

Výše uvedené údaje jasně odkazují na vztah mezi mírou recidivy a restorativními přístupy v trestní justici.

5 Alternativní tresty

Alternativními tresty chápeme všechny tresty, které nejsou spojeny s výkonem trestu odnětí svobody (nepodmíněné odnětí svobody), jsou tedy alternativou, která jedinci uchovává možnost zůstat ve svém přirozeném prostředí, neztratit kontakt se svým sociálním prostředím a možnost výdělečné činnosti. Alternativní trest v kontextu restorativní justice tedy nepředstavuje pouze postih, ale nabízí zejména prostor pro změnu, ať už náhledu pachatele na svoji trestní kariéru, možnost odčinit trestný čin či mít prostor pro omluvu. Ze strany veřejnosti jsou alternativní tresty často chápány jako něco nadbytečného, obecně lze říci, že „populárnějším“ přístupem k trestu je přístup retributivní nežli restorativní. Nastavení trestních systémů tedy závisí na společenských elitách, které vládou v jednotlivých zemích a mají přístup k moci zákonodárné a mění se historicky i geograficky.

„S vývojem lidské společnosti se pohled na trest a trestání postupně humanizoval. Ve starověku převládal především trest smrti a tělesné tresty. Dalším trestem, který se svým způsobem blíží trestu odnětí svobody, bylo v raných dobách otroctví. Otroctví znamenalo zbavení osobní svobody a lidských práv. V Řecku a v Římě byl otrok degradován na věc. Otroky se stávali původně svobodní občané, kteří nebyli schopni splatit své dluhy, ale rovněž se otroky stávali zloději.

Nejbliže se k dnešnímu pojetí trestu odnětí svobody přiblížili Římané, kteří oplývali několika instituty vyloučení jedince ze společnosti. Jedním z nejstarších byl institut psance. Psancem byla osoba, která spáchala pro společnost nežádoucí čin a ostatní členové této pospolitosti měli zakázáno psanci poskytovat životně důležité prostředky (stravu, ošacení, příbytek apod.). V pozdějších dobách Římané tento institut nahradili institutem dočasného a trvalého vyhnání, jehož těžší formou bylo doživotní vyhoštění se ztrátou občanských a majetkových práv.“ (Štěrba, 2007, s. 15)

Filosofie alternativních trestů sahá do původních společností Nového Zélandu, tichomořských ostrovů či indiánských kmenů Severní Ameriky, kteří praktikovali to, co dnes nazýváme obecně prospěšnými pracemi, tedy odpracování viny a újmy, dále byl v jejich společenstvích trest předjednáván se všemi členy např. kmene, tento postup bychom mohli

přirovnat k restorativním či rodinným konferencím či roli PMS v rámci přípravného řízení.

Z pedagogického i trestně právního hlediska rozlišujeme tři hlavní funkce trestu:

- a) *napravit škodu,*
- b) *zabránit, aby se nesprávné chování opakovalo,*
- c) *zbavit viníka pocitu viny - mentálně hygienický předpoklad účinnosti trestu, který je mnohdy neoprávněně opomíjen. (Štěrbá, 2007, s. 16)*

Tyto funkce trestu odpovídají filosofii restorativního přístupu v trestní justici a korespondují s činnostmi vyvíjenými PMS.

PMS nefiguruje v realizaci všech níže uvedených trestů, pro úplnost je však třeba uvést alternativní tresty tak, jak jsou zakotveny v trestním zákoníku.

5.1 Alternativní tresty ukládané dospělým osobám

Alternativní tresty ukládané dospělým osobám jsou vymezeny v trestním zákoníku, zákon č. 40/2009 Sb. a jsou následující:

- a) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)
- b) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- c) domácí vězení
- d) obecně prospěšné práce
- e) propadnutí majetku
- f) peněžitý trest
- g) propadnutí věci
- h) zákaz činnosti

- i) zákaz pobytu
- j) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- k) ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání
- l) ztrátu vojenské hodnosti
- m) vyhoštění

5.2 Opatření ukládána mladistvým pachatelům

U mladistvých pachatelů, tedy pachatelů, kteří spáchali provinění mezi patnáctým a osmnáctým rokem věku, může soud pro mládež dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb. sáhnout k následujícím opatřením:

Výchovná opatření:

- 1) dohled probačního úředníka
- 2) probační program
- 3) výchovné povinnosti
- 4) výchovná omezení
- 5) napomenutí s výstrahou

Ochranná opatření:

- 1) ochranné léčení
- 2) zabezpečování detence
- 3) zabrání věci

4) ochranná výchova

Trestní opatření:

1) obecně prospěšné práce

2) peněžitá opatření

3) peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu

4) propadnutí věci

5) zákaz činnosti

6) vyhoštění

7) domácí vězení

8) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

9) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení)

10) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem odnětí svobody nepodmíněně

5.3 Opatření u dětí páčajících činy jinak trestné

U dětí do 15 let, které spáchají čin jinak trestný a které nejsou ze zákona trestně odpovědné, může soud pro mládež dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb. sáhnout k následujícím opatřením:

a) výchovná povinnost

b) výchovné omezení

c) napomenutí s výstrahou

- d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného programu ve středisku výchovné péče
- e) dohled probačního úředníka
- f) ochranná výchova
- g) ochranné léčení

5.4 Alternativní tresty v gesci PMS

PMS realizuje dohled nad výkonem alternativních trestů tam, kde je nutná spolupráce s externími subjekty, například s poskytovateli obecně prospěšných prací, dále tam, kde soud uložil odsouzené osobě dohled probačního úředníka, a to z důvodu nutnosti sledovat, zdali tato osoba vede řádný život či zda splňuje podmínky a omezení, která soud uložil. Stejně soud postupuje u osob podmíněně propouštěných z výkonu trestu odnětí svobody, u osob v ochranné léčbě (i když tato agenda je v porovnání s ostatními agendami spadajícími do kompetence PMS zanedbatelná), dále soud pověřuje činností PMS v případech domácího vězení či trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní či jiné společenské akce.

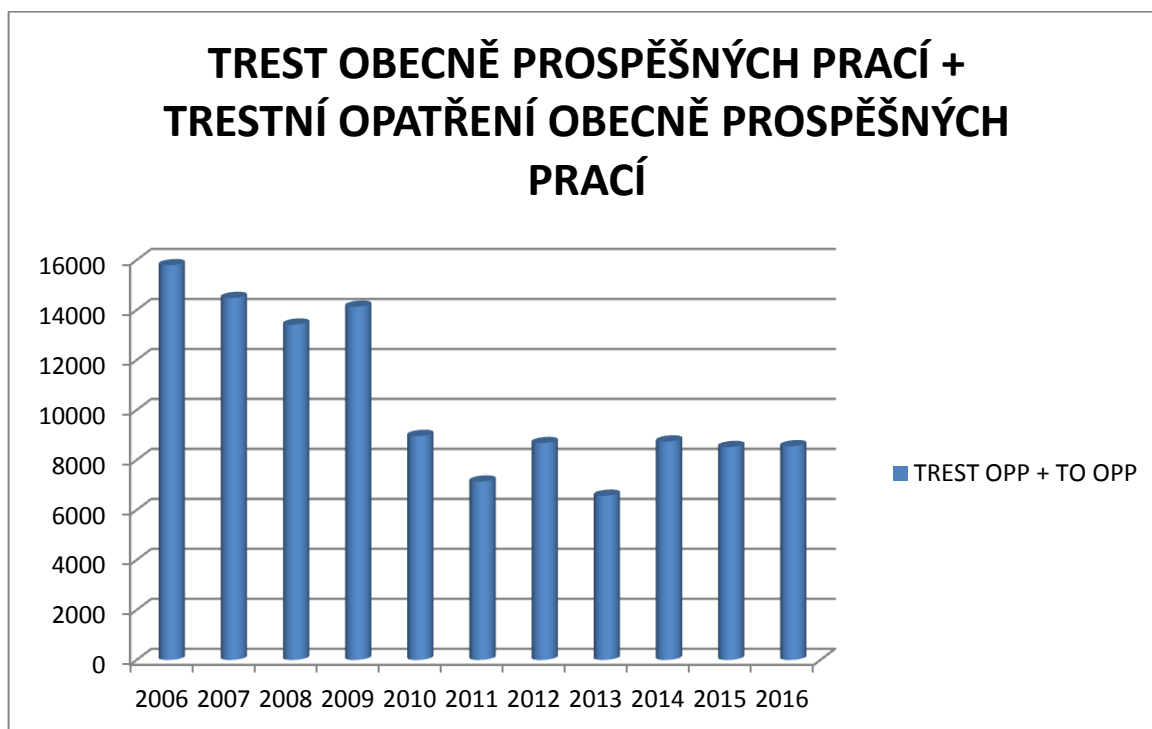
5.4.1 Trest a trestní opatření obecně prospěšné práce (dále jen OPP, resp. TO OPP)

„Obecně prospěšné práce jsou nejčastěji ukládaným alternativním trestem v České republice. Nabízejí odsouzenému možnost odpracovat si svůj trest, neboli vlastní aktivitou odčinit své protiprávní jednání. Úspěšně vykonané OPP přinášejí prospěch jak společnosti (práce odsouzených sleduje obecný prospěch), tak odsouzenému, který v případě vykonaných OPP pokračuje ve svém životě s "čistým štítem", řečí právníků: "dojde k zahlazení odsouzení". Nelze také pominout nesporný finanční přínos této alternativy, která nezatěžuje stát vysokými náklady jako věznění a přinášejí státu prospěch ve formě zdarma vykonané práce.

Podmínky uložení a výkonu trestu OPP upravuje trestní zákoník v §§ 62, 63, 64 a 65 zákona č. 40/2009 Sb., podmínky nařízení, odkladu, přerušení, upuštění a přeměny trestu OPP pak trestní řád v §§ 335-240 zákona č. 140/1961 Sb., podmínky uložení OPP jako přiměřené povinnosti v rámci podmíněného propuštění upravuje trestní zákoník § 89 odst.2, 3

zákona č. 40/2009 Sb..“ (Trest obecně prospěšných prací [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 23.10.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>)

Tabulka 2 - Vývoj počtu uložených trestů obecně prospěšných prací a trestního opatření obecně prospěšných prací, zdroj: statistiky PMS

Tabulka 3 - Počet uložených trestů OPP a TO OPP, zdroj: statistiky PMS

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
15792	14483	13417	14132	8962	7135	8676	6569	8738	8517	8549

5.4.2 Trest či trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, tzv. podmíněné odsouzení s dohledem

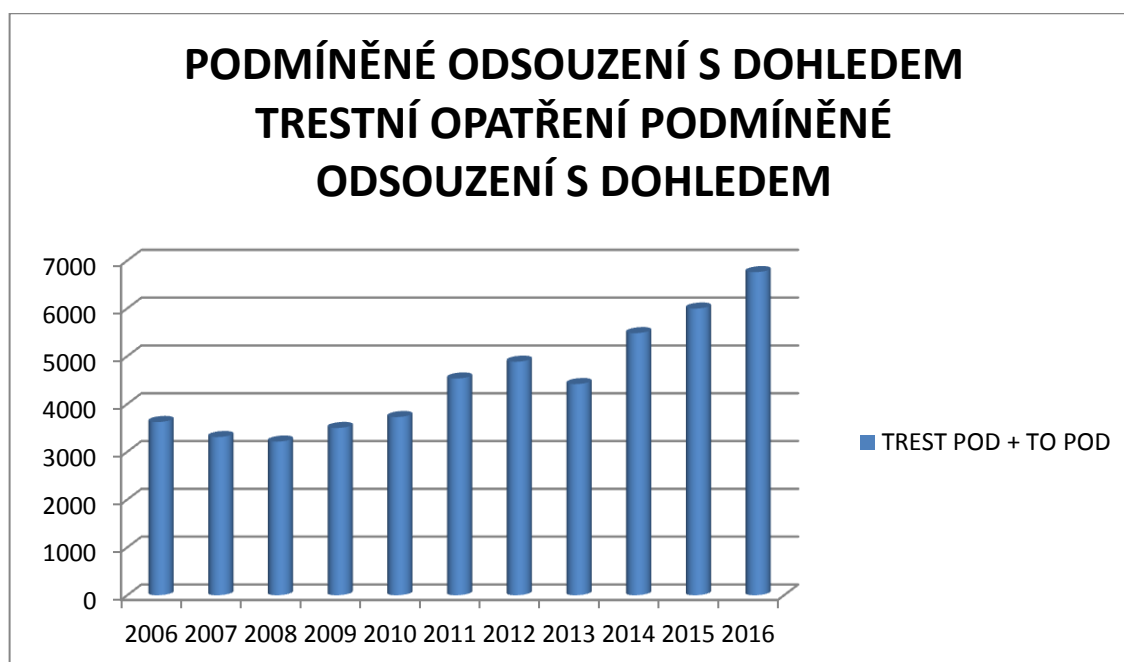
Dále u mladistvých výchovné opatření dle písm. a) dohled probačního úředníka, u dětí opatření dle písm. e) dohled probačního úředníka a ochranné léčení s dohledem probačního úředníka (dále jen POD, resp. TO POD, VO D, OPD a OLD).

Podmíněné odsouzení s dohledem probačního úředníka je druhou největší agendou PMS a nabízí prostor pro řadu probačních činností ze strany probačních pracovníků.

„Podmínky uložení a výkonu dohledu obecně, včetně povinností pachatele a oprávnění a povinností probačního úředníka upravují §§ 49-51 trestního zákoníku, u podmíněného odkladu výkonu trestu s dohledem pak ještě § 84 trestního zákoníku, podmíněného odsouzení s dohledem § 86TZ a §§ 329 a 330 trestního řádu a podmínky uložení dohledu jako přiměřené povinnosti v rámci podmíněného propuštění pak § 89 odst. 1 trestního zákoníku a § 331 odst. 5 trestního řádu.“ (Probace – dohled nad odsouzenými [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 23.10.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>)

Níže jsou kromě tohoto trestu uvedeny i statistické údaje ochranného léčení s dohledem probačního úředníka (OLD).

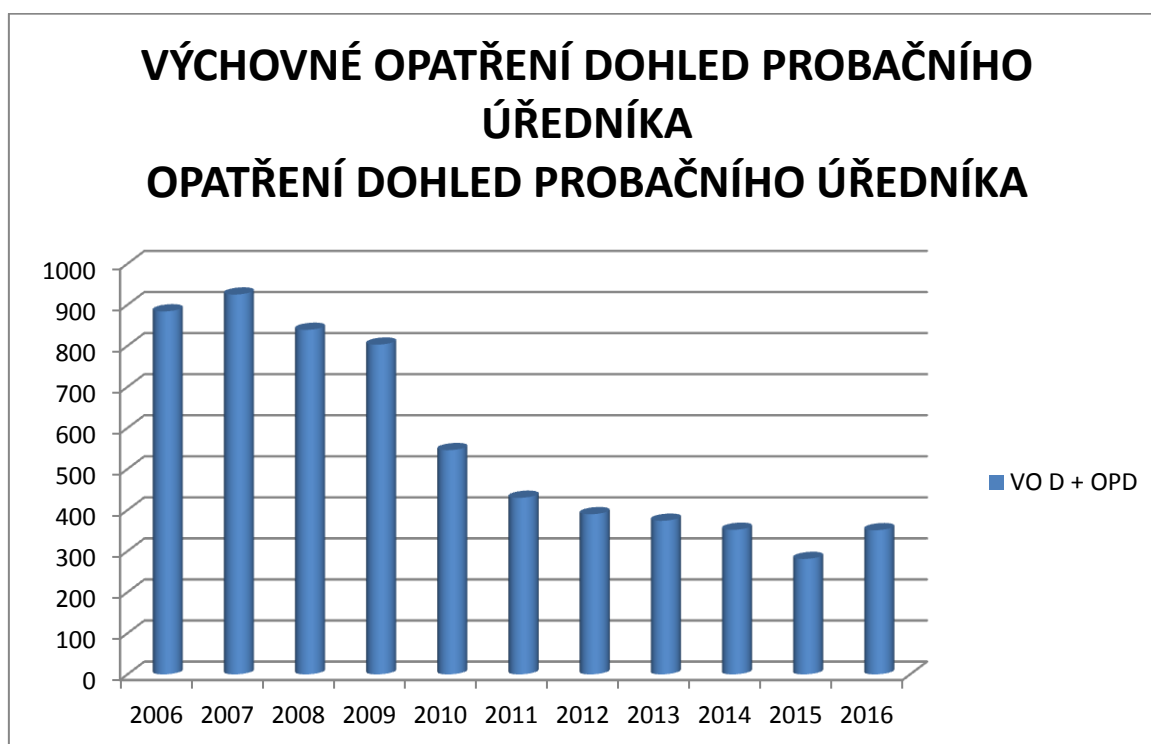
Tabulka 4 - Vývoj počtu uložených trestů POD a TO POD, zdroj: statistiky PMS

Tabulka 5 - Počet uložených trestů POD, TO POD, zdroj: statistiky PMS

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
3624	3309	3214	3499	3727	4534	4885	4417	5483	5997	6749

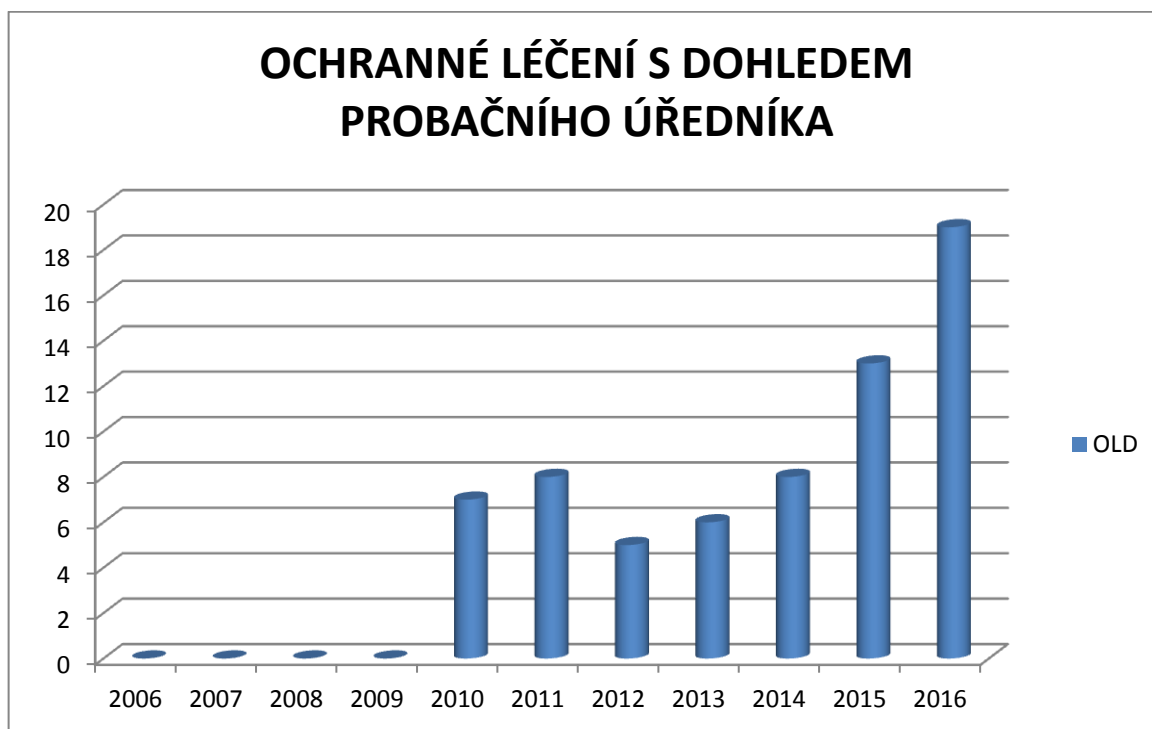
Tabulka 6 - Vývoj počtu uložených VO D a OPD, zdroj: statistiky PMS

Tabulka 7 - Počet uložených VOD, OPD, zdroj: statistiky PMS

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
884	925	839	803	546	430	390	374	352	281	351

Tabulka 8 - Vývoj počtu uložených OLD, zdroj: statistiky PMS

Tabulka 9 - Počet uložených OLD, zdroj: statistiky PMS

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
0	0	0	0	7	8	5	6	8	13	19

5.4.3 Trest či trestní opatření domácího vězení (dále jen TDV, resp. TODV)

Domácí vězení je aktuálně nejdiskutovanějším alternativní trestem, a to z důvodů dlouhodobé snahy o zavedení systému elektronického monitorovacího systému (EMS), který je aplikován v řadě evropských i mimoevropských zemích. Po řadě neúspěšných výběrových řízení ze strany Ministerstva spravedlnosti byla v březnu 2017 vybrána ve výběrovém řízení formou dialogu firma SuperCom, která by měla během podzimu 2017 podepsat s Ministerstvem spravedlnosti smlouvu o dodání prvních 2000 elektronických náramků.

Momentálně je výkon trestu domácího vězení monitorován fyzicky probačními pracovníky, a to formou namátkových kontrol v místě, kde má odsouzený trest domácího vězení nařízen, tedy tam, kde se má v hodiny a dny určené soudem zdržovat. Tato praxe je spojena s velkou časovou náročností pro probační pracovníky, s neefektivností spojenou s často špatnou dojezdností, překážkami v podobě povinnosti dodržovat zákoník práce (povinné přestávky v pracovní době a povinná přestávka 35 hodin během pracovního týdne, apod.), a v neposlední řadě s rizikem újmy ze strany odsouzeného v případě jeho např. intoxikace.

„Domácí vězení je alternativním trestem, který byl s účinností od 1. 1. 2010 zaveden novým trestním zákoníkem a který rozšiřuje škálu alternativních trestů, jenž je možné ukládat dospělým za spáchané trestné činy nebo mladistvým za spáchaná provinění. Tento trest je v trestním zákoníku uveden jako druhý nejpřísnější za trestem odnětí svobody. Podmínkou jeho uložení je písemný slib pachatele, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly trestu poskytne veškerou potřebnou součinnost.

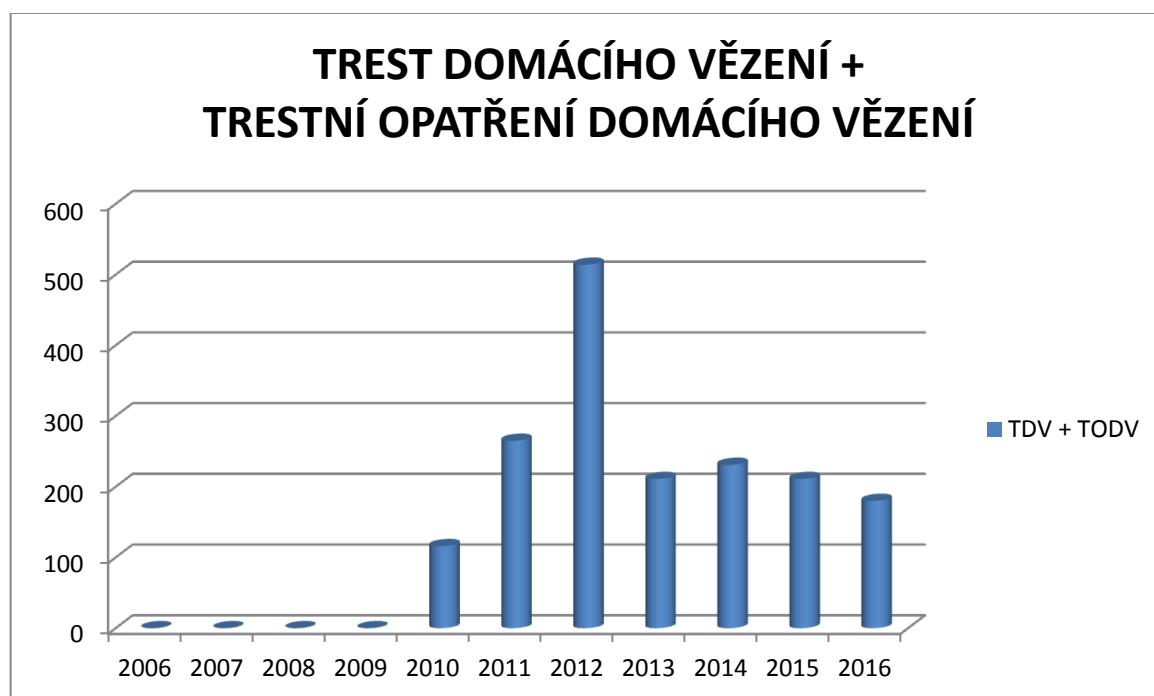
Ukládání a výkon trestu domácího vězení jsou upraveny v trestním zákoníku § 60 a § 61 zákona č. 40/2009 Sb. a v trestním řádu § 334 a) až § 334 g) zákona č. 140/1961 Sb.

Soud může uložit trest domácího vězení v maximální výměře až na dvě léta nebo v extrémních případech přeměny některého z jiných trestů až na pět let. Trest spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době stanovené soudem tak, aby výkon trestu nebránil zaměstnání odsouzeného, potřebné lékařské péči či účasti na bohoslužbách i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna. Soud také může odsouzenému uložit přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život či nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Jde-li o mladistvého pachatele či pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud uložit též některá z výchovných opatření, např. dohled probačního úředníka (§ 15 až 20 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, Zákon č. 218/2003 Sb.). Odsouzený je povinen hradit náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení, jejichž výši upravuje Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou.

Počátek výkonu trestu domácího vězení stanoví soud tak, aby si odsouzený mohl obstarat své záležitosti. Změny v místě výkonu trestu domácího vězení a čase, ve kterém je odsouzený povinen jej vykonávat, jsou možné pouze ze závažných důvodů a závisí na rozhodnutí soudu. V odůvodněných případech může soudce rozhodnout také o odkladu nebo přerušení výkonu trestu.

Trest domácího vězení lze také uložit jako přeměnu peněžitého trestu § 69 odst. 2a TZ, trestu obecně prospěšných prací § 65 odst. 2a TZ a trestu odnětí svobody § 57a TZ..“ (Trest domácího vězení [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 23.10.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>)

Tabulka 10 - Vývoj počtu uložených trestů DV a TODV, zdroj: statistiky PMS

Tabulka 11 - Počet uložených trestů DV a TODV, zdroj: statistiky PMS

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
0	0	0	0	116	265	514	211	231	211	180

5.4.4 Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (dále jen TZV)

„TZV je alternativním trestem, který s účinností od 1.1.2010 zavedl nový trestní zákoník. Tento trest je určen zejména problémovým fotbalovým fanouškům, ale také dalším pachatelům, kteří se dopustili úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou určité akce - kromě fotbalových utkání také např. utkání hokejových. Rozsah možností ukládání tohoto trestu zahrnuje také problémové návštěvníky vystoupení určitých hudebních skupin apod. Ukládání a výkon trestu zákazu vstupu jsou upraveny v Zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku, v § 76 a § 77 a Zákoně č. 140/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestním řádu) v § 350 i a § 350j.

Trest zákazu vstupu spočívá v zákazu účasti odsouzeného na soudem stanovených akcích. Během výkonu trestu zákazu vstupu je odsouzený také povinen spolupracovat s probačním úředníkem, vykonávat stanovené programy sociálního výcviku a převýchovy, programy psychologického poradenství. V rámci trestu zákazu vstupu je klíčová oblast spolupráce s Policí České republiky. Pokud považuje probační úředník za potřebné, je odsouzený povinen dostavovat se podle jeho pokynů v období bezprostředně souvisejícím s konáním zakázané akce k určenému útvaru Policie ČR. Mladistvému pachateli může soud pro mládež vedle trestu zákazu vstupu uložit také výchovná opatření, např. dohled probačního úředníka (§ 15 až 20 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, z.č. 218/2003 Sb.) Pro trest zákazu vstupu je klíčová spolupráce zainteresovaných subjektů: Probační a mediační služby, Policie ČR, organizátorů zakázaných akcí (zejména Českomoravského fotbalového svazu) a poskytovatelů specifických programů, jejichž absolvování může být odsouzenému stanoveno.

Probační úředník spolupracuje s pracovníkem Služby kriminální policie a vyšetřování, který se zabývá problematikou diváckého násilí a působí v oblasti vyšetřování kriminality spojené s extremistickými projevy chování. Probační úředník stanovuje způsob výkonu trestu zákazu vstupu, který je upraven v probačním plánu, a je odpovědný za jeho kontrolu. Probační plán je základním dokumentem upravujícím průběh trestu, tj. pravidla spolupráce mezi odsouzeným a probačním úředníkem, způsob plnění povinnosti dostavování se na služebnu Policie ČR, (pokud byla tato povinnost stanovena), plnění přiměřené povinnosti nebo přiměřených omezení, (pokud byly soudem uloženy) a popř. specifikuje povinnost

absolvovat program sociálního výcviku a převýchovy nebo psychologického poradenství. Probační plán se odvíjí od pravomocného rozhodnutí soudu, situace pachatele, okolností souvisejících s trestnou činností, analýzy rizik kriminálního selhání a popř. potřeb poškozeného a jeho neplnění je posuzováno jako neplnění pravomocného rozhodnutí soudu a odsouzený může tímto jednáním naplnit znaky trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí dle § 337 odst. d) trestního zákoníku. Probační úředník pravidelně informuje soud o průběhu trestu zákazu vstupu prostřednictvím zpráv.“ (Trest zákazu vstupu [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 23.10.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>)

Tabulka 12 - Vývoj počtu uložených trestů ZV a TOZV, zdroj: statistiky PMS

Tabulka 13 - Počet uložených trestů ZV a TOZV, zdroj: statistiky PMS

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
0	0	0	0	7	40	55	54	74	60	73

5.4.5 Podmíněné propuštění s dohledem probačního úředníka, podmíněné propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody s dohledem probačního úředníka (dále jen PPD, resp. PPVTOOSD)

Tento institut je také znám pod jednoslovným pojmem parole a je jednou z činností, kterou PMS zprostředkovává v rámci vykonávacího řízení.

„Náš trestní zákoník dává každému odsouzenému ve věznici právo požádat si o podmíněné propuštění, jestliže vykonal polovinu uloženého trestu odnětí svobody. Výjimku tvoří někteří pachatelé, kteří o podmíněné propuštění mohou požádat až po uplynutí dvou třetin trestu, např. zvláště nebezpeční recidivisté nebo pachatelé odsouzení k výjimečnému trestu. Odsouzení k trestu na doživotí si mohou požádat o podmíněné propuštění až po uplynutí minimálně 20 let trestu vykonávaného ve vězení. Odsouzení, v jejichž případech se k žádosti o podmíněné propuštění připojí ředitel věznice se svým kladným doporučením, mohou být propuštěni i dříve než ve lhůtě po uplynutí poloviny trestu.

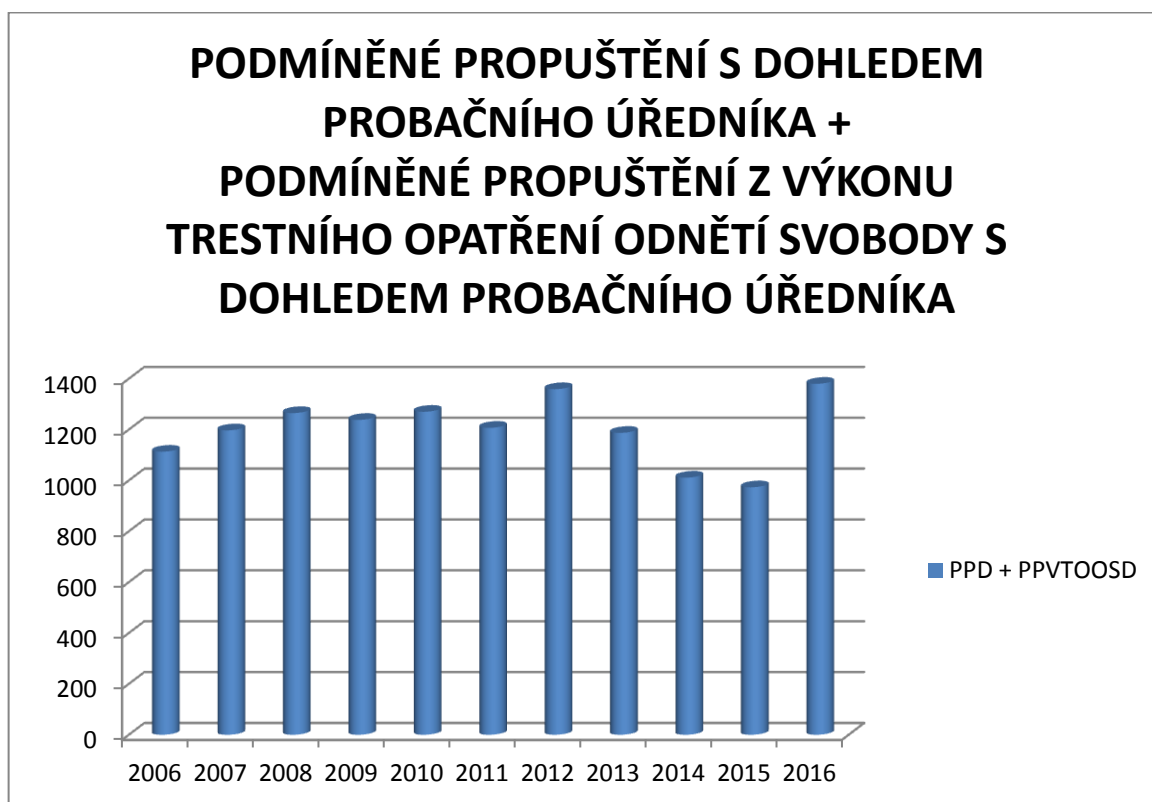
Parole je historicky spojena s tzv. progresivním systémem věznění, jenž je dnes v různých podobách uplatňován v řadě zemí (v Anglii, Belgii, USA apod.). Progresivní systém věznění byl poprvé uplatněn ve Francii na konci 19. století. Jeho základním principem je odstupňovaná příprava odsouzeného na propuštění. Příprava odsouzeného je rozdělena do několika fází, přičemž počáteční fáze zahrnuje izolaci vězně, druhá fáze spočívá v zařazení vězně do práce a jeho přemístění do přechodového zařízení, kde je společně s jinými vězni, a třetí fáze znamená již proces podmíněného propuštění vězně na svobodu. V roce 1919 se myšlenka podmíněného propuštění realizovala i v Československu.“ (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 103, 104)

Odsouzený má ve věznici možnost v rámci své přípravy na podmíněné propuštění požádat o spolupráci probačního úředníka, a to prostřednictvím sociálního pracovníka, vychovatele nebo jiného odborného zaměstnance oddělení výkonu trestu.

Dojde-li k doporučení spolupráce s PMS ze strany vězeňské služby, je žádoucí zaslat "Podnět k zahájení spolupráce s PMS" na středisko PMS nacházející se v okrese, ve kterém se nachází i věznice. Pracovník PMS následně navštíví odsouzeného ve věznici a spolu s ním a často i v součinnosti se střediskem PMS v místě bydliště odsouzeného, zpracuje podklad pro rozhodnutí soudu.

Při zpracování této zprávy pracovníci PMS spolupracuje rovněž se subjekty, které působí mimo věznici. Nejčastěji se jedná o poskytovatele různých programů a služeb zaměřených na řešení problémů lidí opouštějících věznice a na řešení následků trestného činu.

Tabulka 14 - Vývoj počtu podmíněně propuštěných s dohledem probačního úředníka u mladistvých a dospělých, zdroj: statistiky PMS

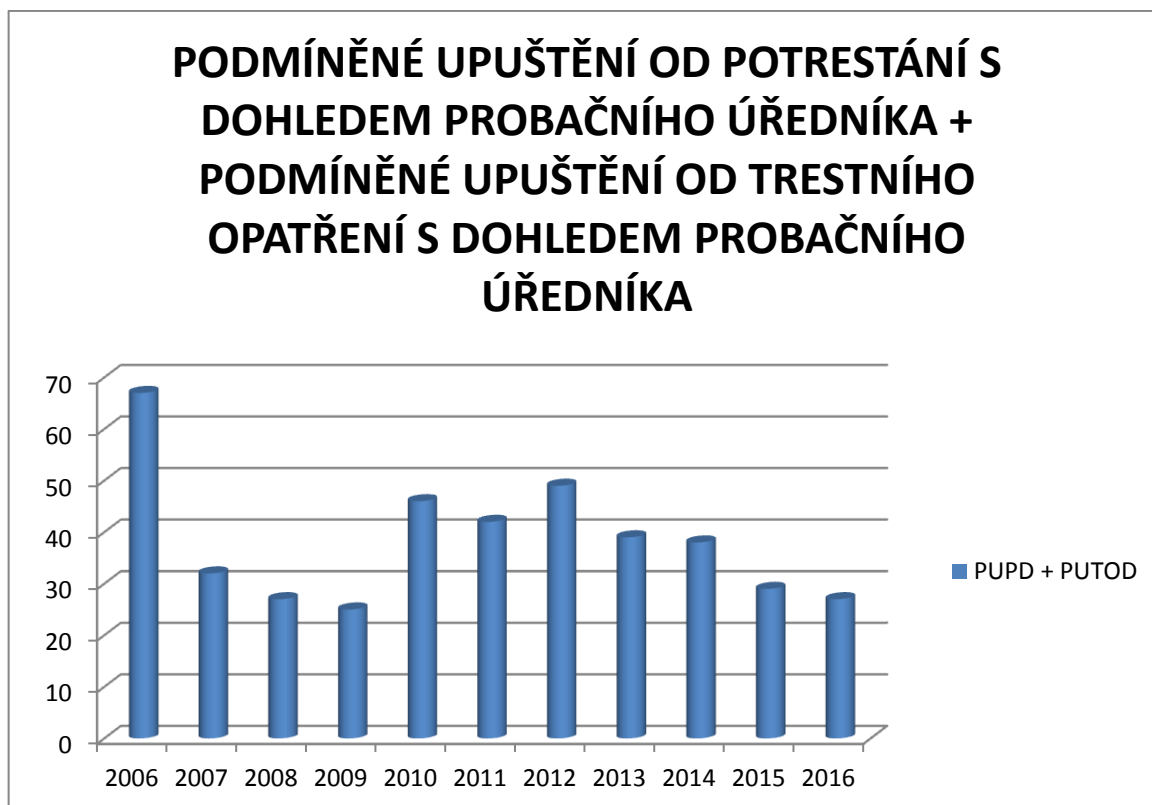

Tabulka č. 15 - Počet podmíněně propuštěných s dohledem probačního úředníka u mladistvých a dospělých, zdroj: statistiky PMS

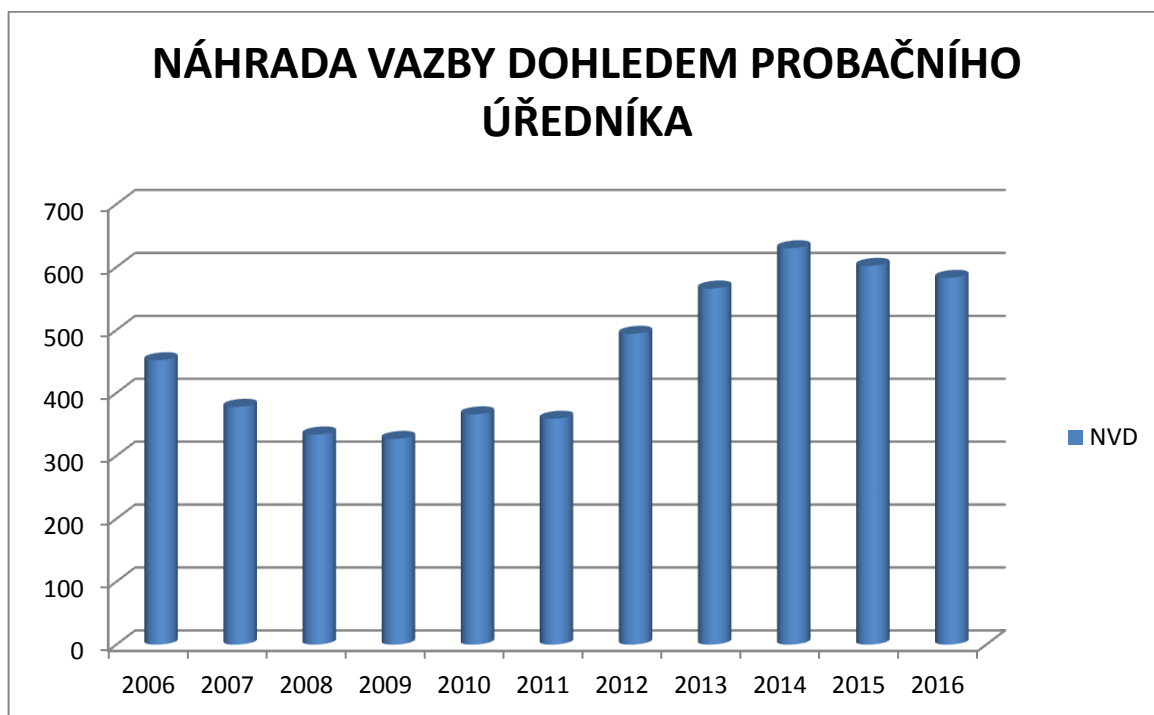
2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1113	1197	1265	1238	1270	1207	1359	1187	1011	973	1380

Dále jsou pro úplnost uvedena statistická data agend podmíněného upuštění od potrestání s dohledem probačního úředníka (PUPD), resp. podmíněné upuštění od trestního opatření s dohledem probačního úředníka (PUTOD) a náhrady vazby dohledem probačního úředníka (NVD).

Tabulka č.16 - Počet podmíněných upuštění od potrestání s dohledem probačního úředníka a podmíněných upuštění od trestního opatření s dohledem probačního úředníka, zdroj: statistiky PMS

Tabulka č. 17 - Počet náhrad vazby dohledem probačního úředníka, zdroj: statistiky PMS

Náhrada vazby dohledem probačního úředníka je jedním z moderních nástrojů trestněprávní politiky, který byl do českého právního prostředí převzat ze zahraničí (tento model funguje např. ve Velké Británii). Soud při posuzování možnosti uvalit vazbu či z vazby obviněného propustit, může, s ohledem na osobu obviněného a povahu projednávaného případu, dosáhnout účelu vazby dohledem probačního úředníka. Účely vazby se rozumí obavy z toho, že bude obviněný dále páchat trestnou činností, uteče či bude ovlivňovat svědky.

Reálný výkon náhrady vazby dohledem, zejména frekvence kontaktu s probačním úředníkem, pak závisí na rozhodnutí soudu, kdy obecně platí, že frekvence kontaktu je vyšší než u klasických probačních dohledů.

6 Činnosti pracovníků Probační a mediační služby

Práce s pachateli a oběťmi trestných činů v agendě PMS můžeme rozdělit na níže uvedené okruhy:

6.1 Práce s pachateli trestných činů a oběťmi v přípravném řízení

Probační pracovníci se pohybují ve své činnosti po celé ose trestního řízení, to znamená, že vstupují do případů v případě pověření orgány činnými v trestním řízení (dále jen OČTŘ), tedy Policií ČR, státním zastupitelstvím či soudem již v průběhu přípravného řízení, to znamená ve fázi případu, kdy ještě soud ve věci pravomocně nerozhodl.

V této fázi jsou probační pracovníci nejčastěji kontaktováni Policií ČR, která zasílá na jednotlivá střediska PMS informace o sdělení podezření ze spáchání trestného činu. Na tento PMS reaguje vstupem do případu, tedy kontaktováním pachatele, a v případě, že v případě figuruje i poškozená strana či oběť, tak kontaktováním i jí.

Probační pracovník v práci s obětí a pachatelem v rámci přípravného řízení postupuje podle následujících zásad:

- a) spolupráce s PMS je v přípravném řízení zcela dobrovolná. Toto se netýká pouze případu, kdy byla obviněnému nahrazena vazba dohledem probačního úředníka. Probační úředník kontaktuje neprodleně obě strany konfliktu s nabídkou spolupráce
- b) probační pracovník ctí důvěrnost informací, které mu strany konfliktu poskytnou, toto se týká i informací v rámci restorativních programů
- c) probační pracovník koordinuje svoji činnost s OČTŘ tak, aby se úkony nedublovaly, aby bylo postupováno bez zbytečných prodlev a efektivně
- d) zejména při práci s mladistvými je kladen důraz na multidisciplinární charakter probační práce, kdy je úzce spolupracováno s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), školou a rodinou
- e) v práci s oběťmi trestných činů pracuje probační pracovník dle etického kodexu PMS, postupuje dle metodik práce s oběťmi trestných činů a postupuje v souladu se Zákonem č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů

Činnost v přípravném řízení je vedena směrem k uplatnění odklonů od trestního řízení, tedy možnost využití nástrojů PMS k urovnání konfliktu a možnosti uzavření dohody mezi oběma stranami konfliktu. Nejvýznamnějším nástrojem v této fázi trestního řízení je bezesporu mediace.

Probační úředníci jsou v rámci kvalifikačního vzdělávacího kurzu (dále jen KVK) vzděláváni na poli mediace, součástí kurzu je kromě teoretické přípravy i příprava praktická formou modelových situací. Je zavedenou praxí, že probační asistenti mediace nerealizují, mohou se na nich však podílet v roli co-mediátorů.

Mediační činnost PMS je velkou devízou České republiky v rámci trestního řízení. V Evropě jsou standardně mediační činnosti vedeny paralelně formou smluv s neziskovými organizacemi popřípadě soukromými subjekty, což klade na účastníky mediace často neúnosné finanční nároky. V České republice je mediace v trestním řízení poskytována zdarma jako součást agendy PMS a o její zprostředkování může zažádat kdokoliv.

Pokud je PMS pověřována k činnosti v rámci přípravného řízení státním zastupitelstvím či soudem, jedná se v drtivé většině případů o žádost o předjednání trestu obecně prospěšných prací, popř. projednání podmínek pro možné uložení trestu domácího vězení. V tomto případě probační pracovníci zjišťují u předjednání trestu obecně prospěšných prací zejména zdravotní způsobilost pachatele, u předjednání trestu domácího vězení se pak jedná o vyhodnocení rizik v místě možného výkonu trestu domácího vězení. Dále v přípravném řízení může státní zastupitelství či soud pověřit místně příslušné středisko PMS o zprostředkování řešení konfliktu pomocí výše zmíněné mediace.

6.2 Práce s pachateli trestných činů ve vykonávacím řízení

Pokud soud v trestním řízení pravomocně rozhodne o alternativním trestu, je bezodkladně kontaktováno místně příslušné středisko PMS, které od soudu formou datové schránky či doporučené pošty obdrží pověření k výkonu probační činnosti, rozhodnutí soudu (trestní příkaz či rozsudek), opis rejstříku trestu, popřípadě další dokumenty týkající se případu (např. v momentě, kdy soud rozhodl usnesením o prodloužení doby podmíněného odsouzení a uloží dohled probačního úředníka, zasílá spolu s pověřením i původní rozhodnutí.

Na základě zaslaných dokumentů probační pracovník zaeviduje klienta v systému AIS (Agendový informační systém) a zašle mu písemně pozvánku k úvodní konzultaci.

Na úvodní konzultaci klient podepíše poučení o výkonu alternativního trestu a je seznámen s právy a povinnostmi, které mu ze zákona vyplývají.

Zde začíná probační práce, která se svojí rozmanitostí nedá přirovnat k jiné činnosti na poli sociální práce či trestní politiky.

S ohledem na délku a formu trestu, a zejména s ohledem na možné uložení přiměřené povinnosti a omezení uložené klientovi soudem, analyzuje probační pracovník případ a volí vhodný postup a nástroje pro dosažení snížení recidivy klienta a pro úspěšný průběh trestu.

Soud může odsouzenému uložit dle § 85 odst. 2 tr zákoníku následující povinnosti a omezení:

- a) *podrobit se výcviku pro získání vhodného zaměstnání*
- b) *podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy*
- c) *podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona*
- d) *podrobit se vhodným programům psychologického poradenství*
- e) *zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami*
- f) *zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob*
- g) *zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek*
- h) *zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek*
- i) *uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku*
- j) *veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo*
- k) *poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučení*

(Úplné znění Zákona č. 40/2009 Sb., 2017, s. 23)

Mezi nejčastěji ukládané přiměřené povinnosti a omezení v agendě probačních úředníků spadá dle § 85 odst. 2 tr z. písm. i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku a písm. h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek.

Realizace přiměřených povinností a omezení je probačním úředníkem pravidelně kontrolována na osobních konzultacích s klienty. Splnění těchto povinností a omezení jsou pak společně s celkovým přístupem odsouzeného k trestu podkladem pro závěrečnou zprávu soudu o průběhu alternativního trestu, kde probační pracovník sumarizuje průběh výkonu trestu a dokládá soudu plnění přiměřených povinností a omezení. V závěrečné zprávě pak probační pracovník doporučuje či nedoporučuje soudu osvědčení klienta v době např. podmíněného trestu, popřípadě navrhuje přeměnu trestu v trest nepodmíněný či prodloužení trestu. Příslušný soud na základě závěrečné zprávy probačního pracovníka rozhodne o osvědčení klienta v době podmíněného odsouzení (či podmíněného propuštění s dohledem), popřípadě tento dohled prodlouží či nařídí přeměnu trestu v trest nepodmíněný (či nařídí doložení zbytku trestu při podmíněném propuštění),

6.3 Práce s oběťmi a poškozenými ve vykonávacím řízení

Práce s oběťmi trestných činů v rámci agend PMS se odlišuje od práce s oběťmi v přípravném řízení zejména v povinnosti oběť či poškozenou stranu kontaktovat obligatorně, pokud se v případě vyskytuje. V praxi toto funguje tak, že po zaevidování klienta ve vykonávací fázi trestního řízení do systému AIS je zároveň zaevidována poškozená strana a tato je písemně kontaktována s nabídkou dobrovolné spolupráce.

Tato spolupráce se pak od spolupráce v přípravném řízení liší svojí náplní. Ve vykonávacím řízení se častěji setkáváme s tématem náhrady škody, oproti tomu se méně setkáváme s ochotou pachatelů zúčastnit se mediace. Zde jistě hraje roli motivace pachatele v přípravném řízení, a to možnost pomocí mediace docílit odklonu v trestním řízení, tedy vyhnout se řízení před soudem. Tato motivace ve vykonávací fázi trestního řízení odpadá.

Pro úplnost je vhodné uvést počty obětí, se kterými PMS přišla v roce 2016 do styku. V tomto roce spolupracovala PMS dle statistik PMS s 6719 oběťmi trestných činů, z toho s 513 zvláště zranitelnými dle výkladu novely Zákona 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, která nabyla účinnosti ke dni 1.4.2017 (v § 2 odst. 4 písm. b).

6.4 Práce s oběťmi a poškozenými přicházejícími „z ulice“

Již od svého založení je PMS průkopníkem v práci s oběťmi trestných činů na poli trestní justice. Ačkoliv stěžejní část práce probačních pracovníků spočívá v kontrole alternativních trestů, nezanedbatelný podíl na celkové agendě PMS tvoří práce s oběťmi a poškozenými. Jak je popsáno výše, PMS může v přípravném řízení vstupovat do případů na základě informací obdržených od Policie ČR či na základě pověření státního zastupitelství či soudu. Od počátku své činnosti však byla PMS aktivní na poli práce s oběťmi a poškozenými, kteří sami či prostřednictvím svých blízkých či právních zástupců kontaktovali PMS s žádostí o zprostředkování pomoci nebo řešení konfliktu. Tato pomoc v počátcích činnosti PMS spočívala zejména ve zprostředkování odborné pomoci, a to formou zkontaktování navazujících služeb. Ve velké většině se jednalo o služby nabízející pomoc a podporu v rámci drogového poradenství, poradenství finančního či pracovního.

Velký zlom v pomoci obětem trestných činů přinesl Zákon 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, který konkretizoval osoby, kterým pomoc přísluší, specifikoval typ pomoci, na které mají poškození či oběti nárok, specifikoval subjekty, které musí pomoci a poskytnout informace, a definoval pojeň druhotné újmy (někdy také uváděno sekundární viktimizace).

Tyto čtyři zásadní okruhy zákon upravuje následovně:

a) „Konkretizace osob, kterým pomoc přísluší, definice oběti trestného činu:

(2) Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.

(3) Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu.

Zákon nezapomíná ani na zvlášť zranitelné osoby, které v § 2 charakterizoval následovně:

odst. (4) Zvlášť zranitelnou obětí se pro účely tohoto zákona při splnění podmínek uvedených v odstavci 2 nebo 3 rozumí

a) dítě,

b) osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,

c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku),

d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.“

(Zákon 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, 2014, s. 8)

b) Pomoc, na kterou má oběť trestného činu právo:

Dle § 4 má oběť nárok na odbornou pomoc, kterou zákon definuje následovně:

„Subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů poskytují obětem v zapsaném rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem nebo jiným právním předpisem odbornou pomoc, kterou se rozumí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení. Odbornou pomoc poskytují do doby, dokud to vyžaduje její účel.“ (Zákon 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, 2014, s. 9)

Dle § 5 má oběť nárok na bezplatnou odbornou pomoc:

„(1) Subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů mají povinnost poskytnout odbornou pomoc bez zbytečného odkladu bezplatně na základě žádosti zvláště zranitelné oběti, která tuto pomoc potřebuje. To neplatí, jedná-li se o oběť trestného činu zanedbání povinné výživy (§ 196 trestního zákoníku), nevzniklo-li tímto činem nebezpečí nouze nebo trvale nepříznivý následek.“

(2) Odstavec 1 nebrání tomu, aby subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů poskytovaly odbornou pomoc bezplatně i jiným obětem; jiné právní předpisy týkající se poskytování těchto služeb tím nejsou dotčeny.“ (Zákon 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, 2014, s. 10)

Dle § 6 má oběť nárok na právní pomoc a poskytování právních informací:

„(1) Právní pomoc je oběti na její žádost poskytována bezplatně za podmínek a v rozsahu stanoveném v jiném právním předpise.

(2) Právní pomoc obětem podle tohoto zákona mohou za úplatu poskytovat pouze advokáti.

(3) Subjekty akreditované pro poskytování právních informací a Probační a mediační služba mohou podle tohoto zákona poskytovat obětem trestných činů právní informace.“ (Zákon 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, 2014, s. 10)

c) Pomoc a informace musí oběti poskytnout následující subjekty:

„Dle § 8 je to Policie České republiky, policejní orgán a státní zastupitelství

Dle § 9 jsou to subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Tento registr je volně přístupný na stránkách www.otc.justice.cz, kde si veřejnost může dle svého okresu vyhledat příslušný subjekt, který pomoc či informace poskytne

Dle § 10 jsou to jiné orgány veřejné moci a zdravotnická zařízení“

(Zákon 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, 2014, s. 11)

6.5 Práce s oběťmi a poškozenými v rámci evropských projektů

Specifikem PMS je v porovnání s ostatními evropskými probačními službami důraz na práci jak s pachatelem, tak s obětí trestné činnosti. Zatímco většina evropských probačních služeb s oběťmi přímo nepracuje, popřípadě deleguje práci s obětí na externí subjekty či specializované týmy (např. Anglii a Walesu), česká cesta razila již od prvopočátku filosofii společné práce s pachatelem a obětí, to znamená spolupráci probačního pracovníka s oběma stranami konfliktu (tak jak ho chápe restorativní justice). Tato filosofie byla podpořena v Zákoně č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě, a také v Zákoně o obětech trestných činů č. 45/2013 Sb.

V momentě, kdy probační pracovník eviduje nový případ, a kde se vyskytuje oběť (fyzická) či poškozený (právní osoba), kontaktuje tyto osoby probační úředník či asistent s nabídkou spolupráce, která je pro oběti či poškozené dobrovolná. Tato spolupráce se týká následujících okruhů:

- a) informace o průběhu trestního řízení či výsledku trestního řízení
- b) nabídka podpory a poradenství formou zkontaktování oběti s externími spolupracujícími organizacemi, například psychologem, terapeutem, apod.
- c) poskytnutí informací dle Zákonu o obětech trestných činů č. 45/2013 Sb., a to:

- „odborná pomoc, subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů poskytují obětem v zapsaném rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem nebo jiným právním předpisem odbornou pomoc, kterou se rozumí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení. Odbornou pomoc poskytují do doby, dokud to vyžaduje její účel.

- bezplatná odborná pomoc, subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů mají povinnost poskytnout odbornou pomoc bez zbytečného odkladu bezplatně na základě žádosti zvláště zranitelné oběti, která tuto pomoc potřebuje. To neplatí, jedná-li se o oběť trestného činu zanedbání povinné výživy (§ 196 trestního zákoníku), nevzniklo-li tímto činem nebezpečí nouze nebo trvale nepříznivý následek. Odstavec 1 nebrání tomu, aby

subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů poskytovaly odbornou pomoc bezplatně i jiným obětem; jiné právní předpisy týkající se poskytování těchto služeb tím nejsou dotčeny.

- právní pomoc a poskytování právních informací, právní pomoc je oběti na její žádost poskytována bezplatně za podmínek a v rozsahu stanoveném v jiném právním předpise. Právní pomoc obětem podle tohoto zákona mohou za úplatu poskytovat pouze advokáti. Subjekty akreditované pro poskytování právních informací a Probační a mediační služba mohou podle tohoto zákona poskytovat obětem trestných činů právní informace.“ (Zákon 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, 2014, s. 12)

Takováto úprava poskytuje PMS větší zapojení do jednotlivých případů, větší přehled o klientovi, což je vždy primárně pachatel trestného činu, možnost komplexní spolupráce například s rodinou v případě trestné činnosti, která byla spáchána mezi osobami blízkými.

Další výhodou je možnost participace na čerpání evropských financí v rámci projektů, vypisovaných Evropskou komisí či Evropským sociálním fondem (dále jen ESF). Součástí PMS je tak projektové oddělení, do jehož gesce spadá příprava a realizace projektů ve spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti a spolupracujícími subjekty (státními či neziskovými).

V současné době realizuje Probační a mediační služba následující projekty:

- a) **Křehká šance II** (rozvoj a rozšíření dosavadní praxe Komise pro podmíněné propuštění, zavedení dvou inovativních restorativních programů a zpracování návrhu systémových změn v oblasti podmíněného propuštění v ČR)
- b) **Na správnou cestu! II** (rozvoj a rozšíření činnosti Týmů pro mládež a dvou programů pro mladistvé pachatele trestných činů v rámci systému soudnictví nad mládeží a posílení odborné spolupráce mezi institucemi)
- c) **Proč zrovna já? II** (komplexní poradenství pro oběti trestných činů)
- d) **Systém dalšího vzdělávání pracovníků PMS**
- e) **Victim Impact Training** zaměřující se na náhled pachatelů na spáchanou trestnou činnost ve vztahu k prožívání oběti

7 Recidiva

Pojem recidiva je užíván více vědními obory (např. medicínou) k vyjádření „opakování něčeho, co již minulo“. Z tohoto důvodu by bylo vhodnější užívat pro označení opětovného kriminálního jednání výstižnější termín, a to kriminální recidiva, avšak pro účely této práce bude termín používán bez přívlastků.

Recidiva a mírnění rizik recidivy jsou jedním z hlavních poslání moderních probačních služeb. Je to právě míra recidivy, která určuje úspěšnost jednotlivých přístupů k osobám po propuštění z věznice. Jedním z hlavních poslání Probační a mediační služby je pomocí restorativních přístupů, aplikace moderních světových trendů a komplexnímu přístupu k vedení případů umožnit pachatelům trestných činů nastavit jejich životní podmínky tak, aby zde byl co nejmenší prostor pro možnost recidivy.

7.1 Chápání recidivy

Uchopíme-li kriminální kariéru pachatele trestného činu jako přímku, jejíž pomyslným začátkem je spáchání prvního trestného činu, pracuje Probační a mediační služba s klienty, kteří se na této přímce pohybují již dále, popř. na jejím konci. I proto jsou výzkumy na poli recidivy a jejich závěry stěžejním informačním zdrojem k tvoření metodik práce s klienty a k celkovému nastavení systému práce s klienty.

Marešová v publikaci *Kriminální recidiva a recidivisté* kategorizuje recidivu následovně:

1) „*V trestně právním vymezení, podle kterého o recidivu (zpětnost) jde tehdy, když se pachatel dopustí trestného činu poté, co byl již za předchozí trestný čin pravomocně odsouzen. Recidivní trestná činnost pak bývá soudem zohledňována při ukládání trestu obžalovanému.*

V novém trestním zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.) doznal koncept právního pojetí recidivy opět změn – např. se zde kategorie zvlášť nebezpečné recidivy již nevyskytuje, ale je zde zakotvena možnost mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody u pachatele, který znova spáchal zvlášť závažný zločin, ačkoliv již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin

potrestán. Recidiva „vytváří“ přitěžující nebo zvlášť přitěžující okolnost (§ 42 písm. p) tr. z.). Je určující pro povahu a závažnost spáchaného trestného činu, i pro možnosti nápravy pachatele a je také významná pro zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic. Při individualizaci trestu (§ 39 odst. 1 tr.z.) recidiva určuje povahu a závažnost trestného činu i možnost nápravy pachatele. Trestní zákoník platný od 1.1.2010 přikládá recidivě silnější akcent v tom smyslu, že se dvojnásobně zvýšil počet skutkových podstat, u nichž „dřívější odsouzení a potrestání“, respektive „opětovné spáchání trestného činu“ vystupuje jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Recidiva se neposuzuje pouze v rovině úvah o trestu, nýbrž je rozhodná i pro vyřešení otázky viny daným trestným činem.

2) Ve významu kriminalisticko-statistickém jako označení opětovných trestních stíhání a odsouzení pachatelů k trestu, tj. pachatelů opakovaně evidovaných v kriminální (soudní, vězeňské) statistice. Je-li tatáž osoba opětovně vězněna (opakovaně vykonávala trest nepodmíněného odnětí svobody) jedná se o recidivu označovanou též jako penologická recidiva.

Data, která jsou používána ve studii pro popis rozsahu, intenzity a dynamiky recidivy v ČR, pocházejí především ze zdrojů MV ČR (konkrétně Policie ČR) a jsou doplněny statistickými údaji z resortu MSp ČR. Statistiky obou resortů však blíže recidivisty nediferencují, nelze je proto využít pro rozlišení pachatelů recidivujících ve stejném druhu kriminality a pachatele recidivující v různorodé trestné činnosti. V oficiálně publikovaných statistikách MV ČR ani MSp ČR nejsou k dispozici ani data, která by umožnila blíže popsat složení populace recidivistů podle pohlaví, věku, rodinného stavu a zázemí, páchaní trestné činnosti ve skupině (spolupachatelství) nebo osaměle, kriminální kariéry a příp. dalších charakteristik.

3) Ve významu kriminologickém (též někdy označovaném jako kriminologicko-behaviorální), tj. jako opakování asociálního jednání (nejen kriminálního) a jako pokračování v kriminální kariéře.

Kriminologické pojetí recidivy je širší, než je zákonná definice recidivy v jejím právním pojetí. Toto pojetí vychází z faktického stavu opětovného spáchání trestného činu (přečinu, přestupku, závažného asociálního skutku), bez ohledu na to, zda k předchozí trestné činnosti a k předchozímu odsouzení lze – podle právní definice recidivy – přihlížet. Značný

význam má skutečnost, zda nově spáchanému trestnému činu předcházelo resocializační působení, ať již v jakékoliv formě, které se však minulo účinkem. Kriminologické pojetí recidivy (pokud je uplatněno) právě svou šíří pomáhá orgánům činným v trestním řízení správně posuzovat osobu pachatele a jeho nebezpečnost pro společnost. To má význam z hlediska důsledné individualizace trestů a opatření ukládaných pachatelům trestných činů. Kriminologické pojetí recidivy bývá – při jeho správném chápání – vodítkem pro určení stupně nebezpečného trestného činu a jeho pachatele pro společnost. Dalším rozdílem mezi trestněprávním a kriminologickým pojetím recidivy je dán skutečností, že v právním smyslu nejde o recidivu, hledí-li se na pachatele, pokud jde o dřívější odsouzení, jako by nebyl odsouzen, což je pro kriminologické pojetí recidivy irelevantní. (Marešová, 2011, s. 8 – 10)

V této kategorizaci vychází i chápání recidivy PMS. Ta má na poli trestní justice zvláštní pozici, kdy kombinuje kontrolu a podporu pachatelů trestných činů, pohybuje se tedy oborově za hranicí sociální práce tak, jak ji z podstaty chápeme. V evidenčním systému klientů AIS PMS neexistuje kategorizace, která by nějakým způsobem vyčleňovala recidivující pachatele dle kategorizace Marešové. Je na každém probačním pracovníkovi, jakým způsobem vyhodnotí z opisu rejstříku trestů minulé páchaní trestné činnosti klienta a z tohoto vyhodnocení pak vyhodnotí rizika újmy a možné recidivy (i u prvotrestaných).

7.2 Výzkumy predikce recidivy

„Literatura založená na výzkumu predikce kriminálního chování pachatele a účinného zabraňování kriminalitě prostřednictvím efektivních programů je značně obsáhlá. Zhruba od poloviny 70. let minulého století probíhá zejména v zemích, jako jsou Kanada, Spojené státy, Velká Británie aj. o tomto odborná diskuse a zkoumání toho, „co funguje a nefunguje“. Jaké typy či druhy intervenčních programů mohou vést a v konečném důsledku vedou ke snížení kriminálních tendencí pachatele a ke snižování rizik recidivy? O kolik procent může recidiva klesnout? Jaká je strategie zavádění takových programů do praxe? A jaké jsou náklady – vyplatí se to společnosti vůbec? Odpovědi na tyto a mnohé další otázky poskytly desítky a desítky meta-analýz a evaluačních studií autorů jako jsou M. Lipsey, P. Gendreau, D. Andrews, J. Bonta, J. McGuire, L. Motiuk, K. Blanchette, R. Hanson, F. Porporino a řada dalších. Porovnávání stovek podobně zaměřených experimentů přineslo zajímavé empirické

poznatky a určité principy pro efektivní zacházení s odsouzenými, např. soubor principů, které musí obsahovat programy, pokud mají být úspěšné – mezi ně patří třeba to, že musí být realizovány po standardizovaném a objektivním hodnocení rizik a potřeb, zaměřovat se na práci s trestným činem, být přizpůsobeny schopnostem odsouzených se učit a musí být vedeny kvalifikovanými a dobře vyškolenými lektory.

Tyto výsledky těchto výzkumů a analýz vyspělé justiční a vězeňské systémy zmíněných zemí je progresivně implementují, často pod politickým a společenským tlakem, do praxe. Výzkum dnes ovšem probíhá i v relativně malých zemích jako je např. Skotsko nebo Švýcarsko, přičemž další země výsledky přebírají nebo se jimi nechají inspirovat. Vznikají standardy pro posuzování účinnosti programů a hlavně se vytvářejí samotné intervenční programy zaměřené na různé kategorie odsouzených. Jedním z hlavních a zřetelných cílů je pro vyspělé vězeňské služby právě snižování recidivy pachatelů na základě silné společenské objednávky. To, že k jejich dosažení musí politici, odborníci a společnost (komunita) vytvářet adekvátní podmínky, je zcela logickým a nezpochybnitelným krokem.“ (Biedermanová, Petras, 2011, s. 6, 7)

Recidiva jako sociálně patologický jev byla podrobena mnoha výzkumům v České republice i v zahraničí. Specifikem České republiky v souvislosti s výzkumy recidivy byla zejména změna systému v roce 1989. Před rokem 1989 byly výzkumy a publikace související s recidivou spojené výhradně s Výzkumným ústavem kriminologických při Generální prokuratuře ČSSR. Většina z těchto publikací byla vytvořena mezi lety 1971 a 1984. Za zmínku stojí studie M. Dufka *Některé poznatky ke kriminální recidivě (se zaměřením na psychologické fenomény a sociální prostředí)*, kdy se jednalo o vůbec první celostátní výzkum recidivy z let 1963 – 1964, kdy bylo vyšetřeno celkem 769 recidivistů. Co se rozsahu týče, nemá tento výzkum v československých ani českých reáliích obdoby. Dnes se výzkumům na poli kriminologie věnuje zejména Institut pro kriminologii a sociální prevenci, jehož zřizovatelem a řídicím orgánem je Ministerstvo spravedlnosti.

„Aby bylo možné zpracovat ucelený a vypovídající výzkum týkající se recidivy, je nezbytné disponovat vzorkem osob, které dlouhodobě páchají trestnou činností. Pro odborníky z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci byl zásadním vzorkem okruh osob, které začaly páchat po roce 1990 tak, aby trestná činnost, sociální, ekonomické podmínky a

právní prostředí byly po celý výzkum stejné. I proto proběhl první porevoluční výzkum v oblasti recidivy až v letech 2007 – 2008. Základní hypotéza toto výzkumu vycházela z přesvědčení autorů, že poznání osobnosti recidivujícího pachatele, jejího vývoje a vlivu životních podmínek na tento vývoj, tj. etiologie recidivujícího kriminálního jednání a motivace takového jedince je klíčové pro porozumění příčinám trestné činnosti obecně a následně i pro omezování výskytu kriminality snižováním počtu pachatelů opětovně páchajících trestnou činností.“ (Marešová, 2011, s. 4, 5)

Výzkumným vzorkem bylo 126 vězňených recidivistů a psychologické vyšetření 63 recidivistů, pachatelů majetkové kriminality a pachatelů násilné kriminality.

Z výzkumu vyplynulo následující:

- „většina recidivistů pochází původně z úplných rodin, ale rodin disharmonických, později se rozpadajících a měnících se v průběhu let jak co do počtu, tak i skladby ji tvořících členů. Častý je výskyt kriminální infekce uvnitř širší rodiny – téměř u dvou třetin respondentů- pachatelů násilné kriminality – méně často u majetkové

- školní vzdělání je nízké – jen zhruba polovina recidivistů má ukončené základní vzdělání. Údaje o vyučení nelze odlišit od údajů o zaučení, přičemž zaučení mohlo být získáno v době předchozího výkonu trestu odnětí svobody. Více než polovina zkoumaných respondentů vykazují negativní vztah ke škole a ke vzdělání obecně

- výrazně převládají svobodní recidivisté (nesezdání), případně žijící ve svazku s partnerkou. Obvykle u ní i bydlí, jinak převládá bydlení u rodičů. Pokud mají děti (téměř v polovině případů) nezajímají se o ně a nepřispívají na jejich výživu

- pokud zkoumaní recidivisté pracují, tak občas, brigádně a jejich práce není převažujícím zdrojem jejich obživy

- závislost na psychotropních látkách byla zjištěna u cca 40 % respondentů - není do toho počítáno užívání marihuany. Kuřáků mezi respondenty je cca 90 % (převažují silní kuřáci), nadměrné užívání alkoholu přiznává více než polovina zkoumaných recidivistů

- majetková kriminalita často přímo nesouvisí jen s neutěšenými majetkovými poměry pachatelů

- *kriminální kariéra sledovaných recidivistů je zpravidla dlouhodobého charakteru – interval mezi prvním a posledním registrovaným odsouzením je více než 10 let*

- *pokud jde o dobu mezi vykonáním trestu za předchozí trestnou činnost a novým odsouzením, tak u zhruba poloviny zkoumaných recidivistů to byla doba kratší jednoho roku. Dokonce 40 %, po svém úplně prvním odsouzení, recidivovalo v období kratším než je půl roku*

- *motivace recidivistů v majetkové kriminalitě není nijak komplikovaná a souvisí s potřebou získání finančních prostředků na pokrytí dluhů, zabezpečení rodiny, ale především na uspokojení vlastních potřeb včetně nutnosti opatřit si drogy a alkohol*

- *intelektová kapacita respondentů (dle neverbální složky) je průměrná a lehce nadprůměrná*

- *převažují extroverti, s cholerickým temperamentem a extrémní neurotickou tenzí*

- *společným znakem recidivistů je neschopnost a neochota nést důsledky svých vlastních činů, tedy nezodpovědnost a lehkomyšlnost*

- *většinu zkoumaných recidivistů lze označit jako asociální delikventy – tj. neuznávající strukturu hodnot a norem společnosti jako celku*

- *z výsledků výzkumu také plyne až jakási předurčenost zkoumaných recidivistů k životnímu selhání ovlivněná především převažujícím cholerickým temperamentem, psychickou labilitou, neurotičností, pracovní a osobní nezakotveností a asociálními postoji.*

(Marešová, 2011, s. 262, 263)

Tento výzkum měl za úkol zjistit společné aspekty recidivy u osob, které se již opakovaně do výkonu trestu odnětí svobody dostaly, zkoumal zejména faktory statické (temperament, věk, intelektové schopnosti, věk prvního odsouzení, apod.), důležité pro práci probačních úředníků na poli snižování recidivy jsou však spíše faktory dynamické (aktuální životní situace, oblast zaměstnání, závislostí, aktuálních zdravotních obtíží).

Pro účely této práce, zejména pro následný výzkum, je proto důležitější posoudit faktory dynamické, které ovlivňují ty pachatele, kteří jsou evidováni v agendě PMS, tedy ty, kteří byli odsouzeni k alternativnímu trestu, popř. ty, kteří byli podmíněně propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody. Jelikož jsou tyto osoby na svobodě a mají možnost

ovlivňovat svoji životní situaci výrazněji než osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, probační pracovníci potřebují pro svoji práci dostatečné praktické i teoretické znalosti, na základě kterých pak mohou jednotlivé případy analyzovat a zvolit vhodný postup práce s klientem.

V roce 2016 realizoval Institut pro kriminologii a sociální prevence (dále jen IKSP) rozsáhlý výzkum v oblasti prevence kriminality *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy* (tým Jana Tomáška, Simony Diblíkové a Miroslava Scheinosta).

„Předmět a cíle výzkumu byly určeny veřejnou zakázkou Ministerstva vnitra ČR. Předmět v ní byl vymezen jako provedení analýzy stávajícího procesu používaných metod v rámci probace a retrospektivního vyhodnocení její účinnosti. Cíl byl stanoven jako komplexní identifikace recidivních či desistentních faktorů, zjištění jejich významu v rámci probace a aplikace zjištěných poznatků do praxe.“ (Tomášek, Diblíková, Scheinost, 2016, s. 2).

Výzkum analyzoval postoje probačních pracovníků k faktorům, které recidivu dle jejich názoru ovlivňují. Tyto názory pak seřadil dle míry jejich výskytu v praxi a dospěl ke zjištění, že nejzávažnějšími faktory ovlivňujícími míru možné recidivy dle probačních úředníků jsou:

- slabá motivace vést řádný život
- asociální osobnost klienta
- nealkoholové drogy
- dluhy
- asociální přátelé/kamarádi
- nezaměstnanost
- alkohol
- život v sociálně vyloučené lokatině
- nízká úroveň vzdělání
- rodinné problémy
- nevyhovující bydlení

Při porovnání výzkumu recidivistů nacházejících se ve výkonu trestu odnětí svobody a výzkumu týkajícího se klientů PMS vyplývá jasná souvislost mezi recidivou a osobnostními předpoklady pachatele s tím, že oblasti jako závislosti, dluhy či zaměstnání jsou až na druhém místě.

7.3 Resocializace osob opouštějících výkon trestu odnětí svobody

Ani jeden z výše představených výzkumů neodpověděl na otázku (a ani to nebylo cílem těchto výzkumů, jelikož v době prvního PMS ještě neexistovala, druhý si pak kladl za cíl identifikovat recidivní a desistentní faktory), jakými prostředky dosáhnout v rámci probační práce toho, aby se riziko recidivy výrazně snížilo, lépe řečeno, jaké nástroje by měli mít probační pracovníci k dispozici ke kvalitnější preventivní činnosti týkající se recidivy v práci se svoji klientelou, a to zejména v agendě parole, která má výrazný recidivní charakter.

Zmíněné výzkumy si nekladly otázky o počtu, dosažitelnosti či kvalitě možných programů, které by mohly osoby odsouzené k alternativním trestům, či osoby podmíněně propuštěné s dohledem probačního úředníka, absolvovat. Touto oblastí se zabývám v praktické části této práce.

Kriminologové, sociologové, pedagogové či viktimologové se zabývají příčinami vzniku sociálních deviací, mluví o socializaci, která je základním prediktorem života jednotlivce, a jejímž ovlivněním můžeme dosáhnout v dlouhodobé perspektivě nižší recidivy.

„Socializace jedince v průběhu jeho života je jeho celoživotním biologickým, psychickým a sociálním zráním. Sociálním zráním rozumíme přebírání rolí, s nimi spojených norem a hodnot odpovídajících věku a pohlaví, účast na jejich vymezování, předjímání rolí budoucích, (hrou, studiem, přípravou narození dítěte atd.), ale i nutné zapominání rolí, které již nejsou v daném věku a situaci funkční. Do života každého zasahují jak události jedinečné (nemoc, smrt blízkého), tak celospolečenské (krize, války, revoluce apod.). V „normálním vývoji“ jedince patří k nejvýznamnějším takové, které se v určité společnosti týkají většiny.

Jde o takové zlomové události (první příchod do školy, sňatek, narození dítěte, „prázdňé hnízdo“, odchod do penze atd.), které průběh a prožívání každodennosti (tedy i normy, hodnoty, vztahy, a role) zásadně mění, a to způsobem typickým pro množství lidí určité věkové skupiny, pohlaví, někdy i sociálního statusu. Neúspěšná socializace je problémem jak pro jedince (jeho společenské vyloučení), tak pro společnost (sociální deviace).“ (Havlík, R., Kořa, J., Portál 2002, s. 45.)

Pro účely prevence recidivy a probační práce obecně jsou však zásadnější faktory týkající se resocializace, tedy jakým způsobem zacházet s osobami, které, v případě klientely probačních pracovníků, spáchaly trestný čin.

„Resocializace je tedy proces, jenž předpokládá, že u jedince již došlo k jisté socializaci, tedy ke kontaktu se sociálními normami a hodnotami. Ne vždy však byly tyto normy jedince ve shodě s těmi, jež zastává většinová společnost, což je dáno tím, že jedinec si je často osvojoval v rámci sociálních interakcí se skupinou, k níž náležel a jejíž systém hodnot byl odlišný od hodnot, jež přijímala a akceptovala majoritní společnost.“ (Jedlička, R. a kol., 2004, s. 45).

7.4 Současné možnosti PMS v oblasti resocializace

Probační a mediační služba je povinna ze zákona o Probační a mediační službě vykonávat obligatorní činnosti týkající se jednotlivých agend. V případě agendy parole, a zejména její hlavní částí, což je práce s osobami vycházejícími z výkonu trestu s uloženým dohledem probačního úředníka na 1 – 7 let, jsou probační pracovníci povinni dodržovat nejen zákon, ale i metodické postupy, kterými se jejich agendy řídí (nové metodické standardy platí od 1.1.2017 a upravují konkrétní postupy v jednotlivých agendách PMS).

Probační pracovník po analýze případu nabízí propuštěné osobě portfolio služeb, které může či nemusí propuštěná osoba využít. Právě dobrovolnost využití doporučení probačních pracovníků je jednou z bariér pro snazší práci s podmíněně propuštěnými osobami. Ty jsou ze zákona povinny dodržovat povinnosti či omezení uložená soudem, který o podmíněném rozhodnutí vydal usnesení, ovšem není-li v usnesení vhodná povinnost či omezení uvedeno

a nekoliduje-li chování propuštěné osoby s termínem technicem „vést řádný život“, nemá probační pracovník v podstatě žádnou možnost, jakým způsobem život propuštěné osoby ovlivnit.

Probační pracovník tak využívá navazujících služeb pouze v případě, že je propuštěná osoba dostatečně motivována ke změně, popřípadě si sama o pomoc požádá.

Další bariérou v efektivní probaci v oblasti parole je často laxní přístup soudů k podnětům ze strany PMS.

„Přímo soudům byla zdaleka nejčastěji vytýkána laxní reakce na podněty PMS, na zprávy o porušení podmínek dohledu, přiměřených povinností nebo omezení a na návrhy na přeměnu trestů. Zkušenost tohoto typu uvedlo 34 respondentů, tedy zhruba 30 % našeho vzorku. Upozorňovali, že tento stav vede jak ke snižování respektu či autority probačního pracovníka v očích klientů (mají pocit „nepostižitelnosti“), tak k demotivování pracovníků samotných. Dlužno podotknout, že prakticky stejné výtky zazněly i v předchozích výzkumech Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, na což jsme upozornili již v úvodu této práce.“ (Tomášek, Diblíková, Scheinost, 2016, s. 126).

Tato laxnost se projevuje i dostatečným nevyužíváním institutu stanovisek k podmíněnému propuštění, které může probační pracovník pro soud zpracovat a po důkladné analýze situace (návštěva v místě budoucího bydliště, rozhovor s příbuznými, apod.) může soudu navrhnout vhodný soubor opatření (zejména formou návrhu přiměřených povinností a omezení), které mohou výrazně přispět k prevenci recidivy.

Nedostatečné využívání možností ze strany soudu v kombinaci s často nemotivovaným klientem, osobou podmíněně propuštěnou, přispívá k nedostatečnému vyhodnocení rizik a zvýšené možnosti recidivy.

8 Návrat z výkonu trestu odnětí svobody jako hrozba sociální exkluze

Návrat z výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) je zásadním momentem nejen v životě odsouzeného, ale i jeho blízkých, společnosti a v neposlední řadě možných obětí jeho případné další trestné činnosti. Opuštění VTOS znamená zásadní zlom v životě odsouzeného, zejm. u případů dlouhodobého výkonu trestu, kdy jsou pro odsouzeného zatěžující nejen technicistní záležitosti propuštění jako např. kontaktování sociálního kurátora či nutnost evidovat se na Úřadu práce v případě absence zaměstnání, ale zejména interakce s majoritní společností, která může na osobu propuštěnou z výkonu trestu pohlížet a priori negativně. Zejména při dlouhodobějších nepodmíněných trestech po propuštění dochází ke konfliktům z důvodu fundamentálního nepochopení vývoje společnosti. Osoba ve výkonu trestu je sice v kontaktu s realitou, ale pouze s realitou zprostředkovanou, ta pravá realita se nachází za pomyslnými zdmi věznic. Zejména rychlý posun společenských hodnot a technický pokrok může tvořit jádro konfliktu i v případech, kdy má osoba propuštěná z výkonu trestu dobré podmínky pro resocializaci.

„Výzkumy dokládají, že první týdny a měsíce po propuštění jsou pro pachatele z hlediska recidivy nejrizikovějším obdobím. Mnozí pachatelé čelí problému s uspokojením základních životních potřeb, k jehož zvládnutí postrádají jak dostatečný sociální kapitál, tak individuální dovednosti a schopnosti. Jak se opakovaně ukázalo ve výzkumech provedených v ČR, resp. Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, stávající systém péče o propuštěné z vězení je u nás nedostatečný. Ačkoli tradice sociálního kurátora a jeho práce s osobami po jejich propuštění z vězení je u nás dlouhá nejméně 40 let, provázanost systému práce, nabídka služeb a institucionalizace některých forem zacházení s propuštěnými jsou i dnes aktuálně vnímanými problémy, jejichž řešení vyžaduje meziresortní přístup.

Řešení bude vyžadovat zapojení resortu MSp, zejména Vězeňské služby ČR a PMS, ale i státních zástupců a soudů, v jejichž rukou leží rozhodování o podmíněném propuštění pachatelů. Problematika postpenitenciární péče vyžaduje rovněž zapojení resortu MPSV, do jehož působnosti spadá problematika integrace propuštěných osob na trh práce, poskytování dávek sociální péče a poskytování sociálních služeb. MPSV metodicky řídí činnost sociálních kurátorů, kteří působí na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností a organizačně tak podléhají vedení úřadu. Ve svých pozicích se kromě přímé práce s osobami

ohroženými sociálním vyloučením věnují koordinační činnosti v oblasti sociálních služeb určených pro tuto cílovou skupinu, nicméně často jsou v náplni jejich práce i jiné s touto činností nesouvisející agendy. Problematika integrace pachatelů do společnosti svým obsahem rovněž zasahuje i do působnosti resortu Ministerstva vnitra (prevence kriminality), Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (vzdělávání) a Ministerstva zdravotnictví (péče o zdraví). Téma integrace osob propuštěných z výkonu trestu proto vyžaduje meziresortní spolupráci a multidisciplinární přístup k jeho řešení, neboť účinné snižování recidivy v ČR je otázkou nejen trestní politiky, ale i sociální politiky.“ (Koncepce rozvoje probace a mediace v České republice do roku 2025, 2017, s. 74-75)

8.1 Formy návratu z VTOS

Návrat z VTOS může proběhnout ve třech režimech:

8.1.1 tzv. „tvrdý výstup“

Tvrký výstup znamená propuštění vězněné osoby po uplynutí celé doby uloženého trestu, tedy v situaci, kdy si odsouzený po celou dobu VTOS nepožádal o podmíněné propuštění anebo o tuto možnost jednou či opakovaně zažádal, ale byla mu vždy zamítnuta. Nespornou výhodou „tvrdého výstupu“ je jasná představa jak odsouzeného tak zaměstnanců věznice (zejména vychovatele a pedagoga) o délce pobytu ve VTOS a s tím spojená možnost vytvoření plánu zacházení na míru pachateli. Pachatel je pak půl roku od propuštění umístěn do tzv. výstupního oddělení, kde je připravován na propuštění z VTOS a je mu asistováno v otázkách bydlení a zaměstnání (zde se situace liší u osob uvězněných na delší dobu a u osob s krátkými tresty, pro účely této práce však nebudu toto téma dále rozvádět, jelikož není stěžejní).

Negativem „tvrdého výstupu“ je možná absence jak zaměstnání, tak bydlení po ukončení VTOS. Odsouzený prostě z VTOS musí odejít, a není jasně daná kontinuita v podobě asistence při sociální stabilizaci, pokud se k ní sám odsouzený během VTOS nepostaví aktivně (například spolupráce s neziskovými organizacemi, snaha o příslib zaměstnání, zajištění ubytování, apod.). Ve výsledku se stáváme často svědky toho,

že odsouzený jde po VTOS přímo „na ulici“. Dle výsledku sondy Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (dostupné na: www.mvcr.cz/soubor/stechova-bezdomovci-pdf.aspx) má 40,1% dotázaných osob bez domova zkušenost z VTOS, z toho 15,9% se dopustilo recidivy.

8.1.2 podmíněné propuštění

O podmíněné propuštění může odsouzený požádat po uplynutí dané doby ve VTOS (v závislosti na délce trestu), usnesení o podmíněném propuštění pak vydává soud místně příslušný k věznici, ve které si odsouzený trest odpykává. Žádosti může vyhovět či ji může zamítnout. Obecně platí, že k žádosti o podmíněné propuštění soud očekává také příslib zaměstnání a potvrzení o adrese, na kterou se odsouzený bude zpět do společnosti vracet. Zde je třeba podotknout, že oba tyto údaje mohou být jednoduše získány např. přes kamarády či rodinu, aniž by odsouzený do předem přislíbeného zaměstnání nastoupil, či se zdržoval na soudu uvedené adrese.

Samotné podmíněné propuštění se řídí § 88 trestního zákoníku, který jasně podmiňuje podmíněné propuštění tím, že *„zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného, a*

a) odsouzený vykonal alespoň polovinu uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody, nebo

b) odsouzený, jenž nebyl odsouzen za zvlášť závažný zločin a který dosud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody, vykonal alespoň třetinu uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody.“ (Zákon č. 40/2009 Sb., 2017, s. 33)

Soud při úvaze o podmíněném propuštění také zvažuje to, jestli mj. odsouzený nastoupil do výkonu trestu včas, nahradil částečně či zcela nahradil škodu, kterou svojí trestnou činností spáchal, nebo posoudí postoj odsouzeného k výkonu ochranného léčení, pokud takové odsouzený podstoupil.

V usnesení o podmíněném propuštění pak může soud uložit zkušební dobu za přečin až v délce 1 - 3 roky, v případě spáchání zločinu 1 – 7 let.

V rámci podmíněného propuštění můžou být odsouzenému uloženy přiměřené povinnosti a omezení dle § 48 odst. 4 trestního zákoníku, které mají zajistit kontinuitu péče o odsouzeného, a mají zajistit také to, že bude odsouzený vést řádný život a nedopustí se recidivy.

8.1.3 podmíněné propuštění s dohledem (probačního úředníka)

Ideální formou podmíněného propuštění je podmíněné propuštění s dohledem probačního úředníka, který může být odsouzenému uložen až na 7 let ode dne propuštění z věznice, tzn. ode dne nabytí právní moci usnesení o podmíněném propuštění. Soud může využít institut probačního dohledu v případech, že má za to, že tento dohled zajistí vedení řádného života odsouzeného, plnění povinností a omezení uložených soudem a efektivněji předejde recidivě zejména možností zasíťování klienta v rámci sociálních služeb. Formou přiměřených povinností a omezení může být odsouzenému např. zakázán styk s určitými osobami (zejména oběťmi trestné činnosti, za kterou byl nepodmíněně odsouzen), může mu být zakázán vstup do určitých míst (restaurační zařízení vč. časového rozmezí, například zákaz navštěvovat restaurace a zařízení podávající alkohol po 18. hodině), může mu být uložena povinnost nahradit škodu, kterou svojí trestnou činností napáchal či mu mohou být uložena omezení spočívající například v zákazu užívání alkoholických nápojů a jiných návykových látek. V neposlední řadě může být propouštěnému uložena povinnost zdržovat se po určitou dobu v rámci podmíněného propuštění na určité adrese, například v terapeutické komunitě (u drogově závislých), či v probačním domě. Uložení takovýchto povinností a omezení závisí zcela na soudci, který o podmíněném propuštění rozhoduje, ten může využít v podstatě neomezenou škálu kombinací. Následně je kontrolou propuštěné osoby pověřeno středisko PMS, místně příslušné k bydlišti propuštěné osoby.

8.2 Parole

Jednou z obligatorních činností PMS, tedy činností, která je jasně vymezena a specifikována zákonem je agenda parole, tedy agenda podmíněného propuštění.

„Parole je jednou z činností, kterou Probační a mediační služba zprostředkovává v rámci vykonávacího řízení. Pojem "parole" pochází z francouzštiny, kde znamená "slovo, výpověď". V souvislosti s propuštěním odsouzeného z věznice pak slovem "parole" rozumíme podmíněné propuštění na (čestné) slovo, resp. na slib odsouzeného, že se bude řádně chovat. Odsouzený má ve věznici možnost v rámci své přípravy na podmíněné propuštění požádat o spolupráci probačního úředníka, a to prostřednictvím sociálního pracovníka, vychovatele nebo jiného odborného zaměstnance oddělení výkonu trestu.

Dojde-li k doporučení spolupráce s PMS ze strany vězeňské služby, je žádoucí zaslat "Podnět k zahájení spolupráce s PMS" na středisko PMS v místě věznice. Pracovník PMS následně navštíví odsouzeného ve věznici a spolu s ním a často i v součinnosti se střediskem PMS v místě bydliště odsouzeného, zpracuje podklad pro rozhodnutí soudu.

Při zpracování této zprávy pracovník PMS spolupracuje rovněž se subjekty, které působí mimo věznici. Nejčastěji se jedná o poskytovatele různých programů a služeb zaměřených na řešení problémů lidí opouštějících věznice a na řešení následků trestného činu.

Smyslem spolupráce s odsouzeným a s obětí trestného činu je, aby ještě v době před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění byly shromážděny a vyhodnoceny všechny důležité informace. Ty slouží k analýze rizik a potřeb odsouzeného v souvislosti s jeho návratem na svobodu, ale i opětovného spáchání trestného činu a vzniku újmy ve vztahu k blízkým osobám, okolí či široké veřejnosti.

Zjištěné potřeby a rizika odsouzeného (např. k léčba závislosti, potřeba zvýšit pracovní dovednosti, potřeba vyřešit problém s bydlením po propuštění apod.) se odrazí ve zprávě probačního pracovníka, který soudu doporučí nebo nedoporučí podmíněné propuštění odsouzeného, případně může soudu navrhnout stanovení některých podmínek podmíněného propuštění – uložení dohledu nad podmíněně propuštěným, uložení povinnosti absolvovat rekvalifikační program, uložení omezení v podobě zdržení se kontaktu s konkrétní osobou apod.

V případě rozhodnutí o podmíněném propuštění odsouzeného, nad kterým je současně vysloven dohled pracovníka PMS, PMS provádí jednak kontrolu plnění podmínek zkušební

doby podmíněného propuštění (v rozsahu min. 1 roku – max. 7 let) a dále pak poskytuje pomoc při řešení problémů souvisejících s návratem odsouzeného do života na svobodě.“

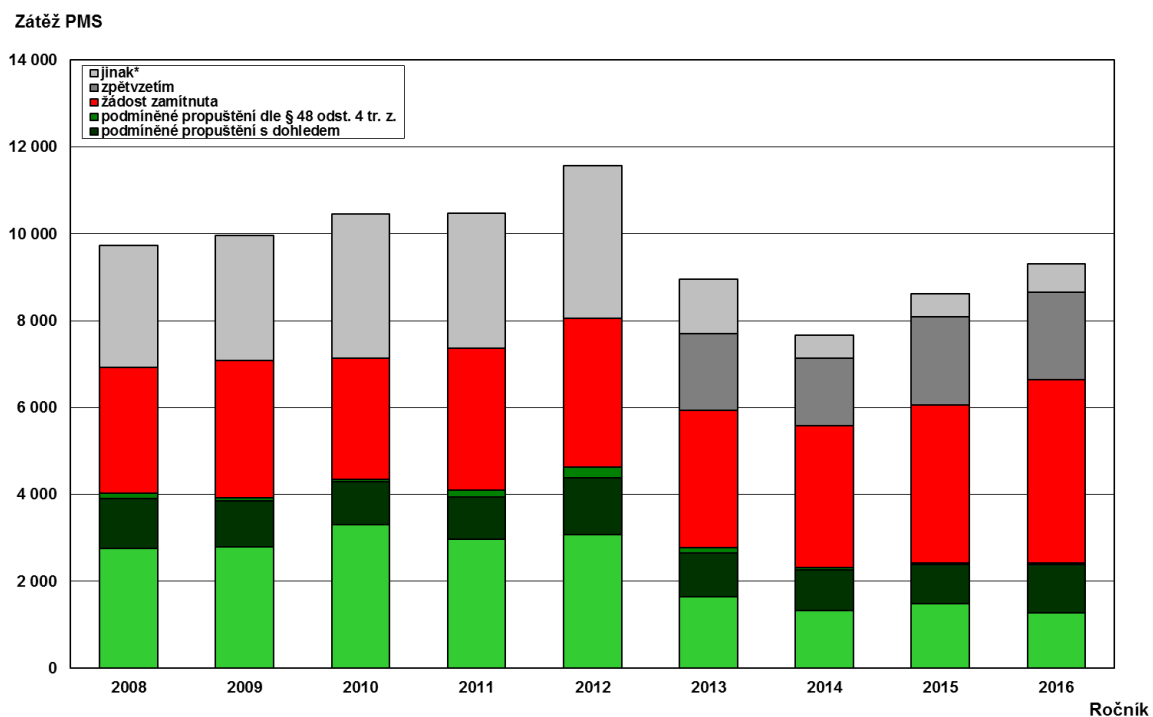
(*Parole* [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 17.12.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>)

V případech spolupráce PMS s Vězeňskou službou (která je realizována již od roku 2004) se obě strany řídí Doporučením CM/Rec (2010) 1 Výboru ministrů členských států o probačních pravidlech Rady Evropy.

„Doporučení uvádí, že bez ohledu na to, zda probační orgány a vězeňská služba tvoří jedinou organizaci či nikoli, musí úzce spolupracovat, aby přispěly k úspěšnému přechodu pachatele ze života ve vězení do společnosti.“ (Pravidlo 39). „V případě, že jsou probační orgány odpovědné za dohled nad pachateli trestných činů, jsou povinné ve spolupráci s vězeňskými orgány, pachateli trestných činů a jejich rodinami a společností pracovat na přípravě jejich propuštění a opětovného zapojení do společnosti. Měly by navázat kontakty s kompetentními službami ve vězení, které poskytnou podporu jejich sociální a pracovní integraci po propuštění.“ (Pravidlo 59). Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům zdůrazňuje potřebnost přípravy vězňů na opětovné zapojení se do společnosti: „Každý vězeň musí mít možnost využít opatření, jejichž cílem je napomoci mu při návratu do svobodné společnosti po propuštění“ (Doporučení 33.3.), „Vězeňská správa musí úzce spolupracovat se sociálními službami a zařízeními, která pomáhají všem propuštěným vězňům najít místo ve společnosti, zejména ve vztahu k rodinnému životu a zaměstnání.“ (Koncepce rozvoje probace a mediace v České republice do roku 2025, 2017, s. 75-76).

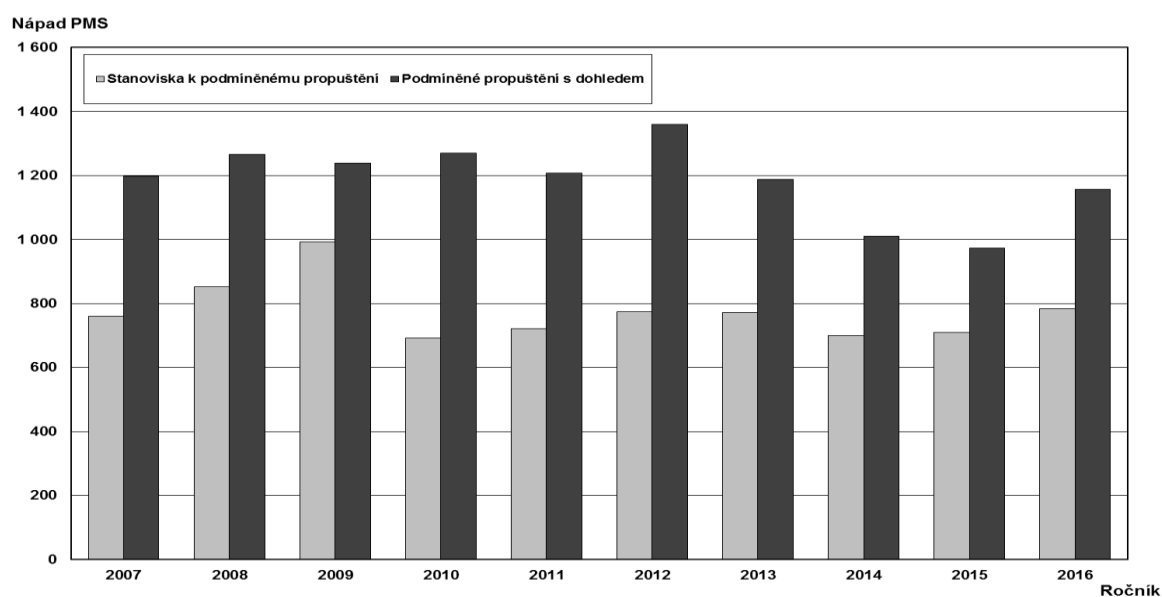
Vývoj trendů v agendě podmíněného propuštění ukazuje trend většího zamítání žádostí o podmíněné propuštění, zároveň však postupně stoupá počet podmíněně propouštěných osob, kterým soud v rámci povinností a omezení uloží dohled probačního úředníka, a to v poměru k podmíněným propuštěním bez dohledu probačního úředníka:

Tabulka č. 18 - Vývoj trendů v agendě podmíněného propuštění, zdroj: Koncepce rozvoje probace a mediace v České republice do roku 2017

V následující tabulce je přehledně uveden počet vytvořených stanovisek PMS k možnému podmíněnému propuštění a skutečný počet osob, které byly podmíněně propuštěny s dohledem probačního úředníka:

Tabulka č. 19 - Počet stanovisek vytvořených PMS k možnému podmíněnému propuštění a počet podmíněně propuštěných s uloženým dohledem probačního úředníka, zdroj: Koncepce rozvoje probace a mediace v České republice do roku 2017

Činnosti probačních pracovníků, specialistů na agendu parole, se od ostatní činnosti probačních pracovníků liší zejména přímým kontaktem s pachatelem ještě v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, kontaktem s místně příslušnou věznicí a hlubší spoluprací s neziskovým sektorem, který s věznicí taktéž spolupracuje. Specialista na agendu parole vypracovává zprávy pro potřeby soudu v rámci veřejných zasedání o podmíněném propuštění, zpracovává podklady, týkající se možností odsouzeného pracovat, bydlení, a také analyzuje situaci odsouzeného ve vztahu k dluhům, závislostem či speciálním potřebám, které bude odsouzený muset po případném podmíněném propuštění řešit.

8.3 Zaměstnání, bydlení a vzdělávání jako záruka sociální stabilizace

Výzkum amerického Urban Institute - Justice Policy Center z roku 2008 ve své zprávě poukazuje na klíčový vztah zaměstnání a recidivy. Společným jmenovatelem jak v USA, tak v ČR, jsou obtíže při hledání zaměstnání po propuštění z VTOS.

Podle Lucie Streichsbierové z organizace Rubikon Centrum je zásadní „komplexnost a kontinuita v přístupu k osobám v a po VTOS. Pro mnoho osob propuštěných z vězení je hlavním problémem v hledání zaměstnání výpis z rejstříku trestu, který po nich požaduje potenciální zaměstnavatel. V současné situaci, kdy je v České republice v podstatě přezaměstnanost není až takový problém zaměstnání nalézt, jelikož zaměstnavatelé ve snaze najít vhodného uchazeče slevují ze svých požadavků a preferují zkušenosti, praxi a vzdělání před obsahem rejstříku trestů. Avšak v dobách hospodářské recese či zvýšené nezaměstnanosti jsou osoby se záznamem v rejstříku trestů často stigmatizovány a znevýhodňovány při výběru zaměstnanců.“ (Lucie Streichsbierová, Rubikon Centrum, Korunní 25, Praha 2, datum rozhovoru 17. 2. 2017)

Dalším problémem jsou zadluženost až předluženost některých osob vycházejících z vězení. Ve snaze vyhnout se exekutorům pak volí život „mimo systém“, tedy práci načerno. Nevýhod práce načerno je mnoho. Ať je to neexistence participace na povinném veřejném zdravotním pojištění, kdy nejenže každý měsíc nabíhá dluh, ale v případě hospitalizace je celá úhrada léčby po osobě bez pojištění požadována nebo vidina minimálního starobního důchodu. I přes tyto faktory je však život „mimo systém“ jednoduchou možností řešení životní situace po propuštění z výkonu trestu namísto komplexního poradenství například

Rubikon Centra, které nabízí možnost jak dluhového tak pracovního poradenství.

Další překážkou úspěšné sociální stabilizace je častá absence adekvátního bydlení mimo dosah rizikového prostředí či rizikových spolubydlících. PMS 1. července 2015 začala realizovat projekt Probačních domů, do kterých mohou být podmíněně propuštěni umístění v rámci povinných omezení uložených soudem v rámci usnesení o podmíněném propuštění. Podmíněně propuštěný je tedy propuštěn ale s tou podmínkou, že se bude po určitou dobu stanovenou soudem zdržovat v Probačním domě a bude dodržovat podmínky, které jsou v Probačním domě nastaveny (např. zákaz konzumace alkoholu, apod.). Nebude-li tyto podmínky dodržovat, bude to chápáno jako porušení podmínek podmíněného propuštění a soud bude moci doložit propuštěnému výkon zbytku trestu.

„Cílem pilotního projektu „Probační dům“ je poskytnutí navazující postpenitenciární (postvězeňské) péče po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, prevence recidivy, odborné působení v rizikových oblastech klienta, včasná pomoc prostřednictvím zajištění základních lidských potřeb (jako je vytvoření zázemí, sociální jistoty, osvojení pracovních návyků, získání stabilního zaměstnání, možnost rekvalifikace, doplnění vzdělání....“ (Probační dům [online]. Ostrava: Koblov. [Cit. 03.03.2017]. Dostupné z: <http://www.koblov.cz>)

Otázkám zaměstnání a bydlení musí být věnován dostatečný prostor a adekvátní financování nejen po propuštění osoby z výkonu trest, ale již během výkonu trestu tak, aby práce s pachatelem po opuštění věznice logicky a věcně navazovala na práci a asistenci, které se mu dostává během výkonu trestu. Zde je důležité zasíťování zainteresovaných subjektů na krajské úrovni tak, aby v každém kraji, kde funguje věznice, byla síť navazujících služeb, které propuštěnou osobu nenechají propadnout sociální síti a napomůžou k minimalizování rizik recidivy.

Další zásadní roli hraje systém vzdělávání osob zejména v rámci výkonu trestu odnětí svobody. Právě možnost zvýšit si kvalifikaci na trhu práce by měla být jednou ze stěžejních metod ke snižování recidivy. Zejména současná situace na českém pracovním trhu, kdy je obecný nedostatek osob vyučených v manuálních oborech, např. truhlář, zedník, by mohla motivovat větší procento vězněných osob k vystudování oboru v rámci výkonu trestu. Jakékoliv zvýšení kvalifikace může vést k nalezení stabilního zaměstnání a s tím spojené stabilizaci životní situace po propuštění z výkonu trestu.

8.4 Sociální exkluze jako hrozba

Zde se dostáváme k překážkám, které stojí v cestě úspěšné sociální rehabilitace osob opouštějících výkon trestu. Zatímco systém vzdělávání v rámci výkonu trestu má ve věznicích rámcový obsah a strukturu, další systém vzdělávání či vytvoření systému pro možnost aplikace tohoto dalšího vzdělávání v podstatě v současné době neexistuje. Je to dáno jednak tím, že výkon trestu spravuje Vězeňská služba ČR, tedy jedna instituce, která mohla v průběhu let systém vytvořit, a také fakt, že osoby ve výkonu trestu často v aktivním přístupu k nabízeným programům zacházení a vzdělávacím aktivitám přistupují zcela pragmaticky, tedy jako k nástroji, který jim vcelku bezbolestně může při kladném hodnocení ze strany věznice pomoci k dřívějšímu propuštění či k přesunu do věznice s mírnějším režimem. Tento přístup však postrádá vlastní opravdový zájem a motivaci osoby, která se takových aktivit účastní.

Vytvoření systému v rámci postpenitenciární péče, který by zajišťoval kontinuitu např. vzdělávacích aktivit, zde chybí. Positivně hodnotím pracovní cesty představitelů Ministerstva spravedlnosti do skandinávských zemí, zejména do Norska, kde takovýto systém funguje a je dobrým nástrojem pro snížení recidivy, což ukazují i norské statistiky. Obecně lze říci, že skandinávské země rychle a pružně zareagovaly na změnu chápání materiální chudoby v koncept sociální exkluze v 80. a 90. letech. Norsko, kde je Vězeňská služba spojena s Probační službou, vytvořilo od 90. let systém, který primárně chápe výkon trestu jako možnost, nikoliv a priori jako trest. Tomu odpovídá u nás často tolik kritizované pojetí věznic jako otevřeného prostoru („otevřené věznice“), kde je nabízeno vězňům velké množství vzdělávacích a rekvalifikačních programů právě ve spolupráci s Probační službou (zde oddělení probace), která následně po propuštění odsouzeného přebírá roli tutora v autentickém prostředí propuštěné osoby (domov, Probační dům, azylové zařízení, apod.). Norové pochopili, že osoby propuštěné z výkonu trestu se v oblasti vzdělávání a zaměstnání dle sociálního modelu postižení stávají obětí následujících jevů:

a) systémové bariéry, např.:

- neexistence výše uvedeného navazujícího modelu vzdělávání
- zákoník práce, vymezující a značně omezující možnosti pracovního uplatnění osob

se záznamem v rejstříku trestu, zejména v oblasti udělování živnostenských oprávnění

– obavy z větší podpory osob vycházejících z výkonu trestu ze strany vlády z důvodu pravděpodobné negativní reakce ze strany majority, tedy ohrožení v souvislosti se znovuzvolením

b) negativní postoje většinové společnosti, např.:

– zažitá modely vnímání propuštěných osob a stereotypy (např.: „*nechtějí pracovat*“, „*žijí si ve vězení jako v bavlnce*“, „*páchají zlo a ještě jim budeme pomáhat?*“)

– porovnávání propuštěných osob s ostatními skupinami obyvatelstva ohroženými chudobou či jinými sociálně patologickými jevy (např.: „*důchodci nemají na jídlo a na kriminálníky je?*“, „*matky samoživitelky mají malé příspěvky, ale budeme platit Probační domy?*“ „*Mohou si za to sami a my, poctiví, je platíme ze svých daní*“)

– nedůvěra v osoby vycházející z výkonu trestu. Tato nedůvěra se týká jedné z výše uvedených klíčových oblastí, a to zaměstnávání osob se záznamem v rejstříku trestů. Oproti vzdělávání, kde restrikce v podobě záznamů v rejstříku trestů neexistují, oblast zaměstnávání propuštěných osob zaostává za současnou progresivní politikou Ministerstva spravedlnosti a filosofií restorativní justice. Toto je klíčové k pochopení přelomu „přístup ve výkonu trestu/přístup po výkonu trestu“. Zatímco restorativní justice podporuje alternativy k uvěznění a snaží se o co největší zapojení propuštěných osob zpět do společnosti, pracovní právo toto příliš nereflektuje a představuje jednu ze sociálních bariér v oblasti sociální rehabilitaci. I přes často dvoubarevné a rigidní vnímání propuštěných osob je dle Rubikon centra cítit posun v přístupu zaměstnavatelů, a to zejména v důsledku současné skoro plné zaměstnanosti. Tento přístup můžeme z pohledu potencionálních zaměstnavatelů rozdělit na dvě kategorie:

- osoba vycházející z výkonu představuje riziko, které nehodláme podstoupit, jelikož možnost recidivy je vysoká

- osoba vycházející z výkonu trestu může představovat riziko, ale současně se může díky hrozbě sociální exkluze a stigmatizaci stát loajálním a kvalitním zaměstnancem, kterého snaha o sociální rehabilitaci a řešení vlastních problémů bude v práci motivovat k dobrému výkonu více než běžného zaměstnance, který nebude mít problém sehnat zaměstnání jinde

Právě současná situace, kdy si stále více zaměstnavatelů osvojuje druhý přístup, dává naději do budoucna, že pokud budou mít pozitivní zkušenosti, budou propuštěné osoby či obecně osoby se záznamem v rejstříku trestů i v dobách hospodářské stagnace či recese a budou tyto osoby akceptovat stejně jako osoby bez záznamu v rejstříku trestů

c) sociální exkluze

– nedostatek možností podílet se na chodu společnosti

– zákon o sociálních službách č. 189/2016 Sb. definuje sociální vyloučení jako „vyčlenění osob mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace“. Dále je v zákoně uvedeno, že sociální začleňování je chápáno jako „proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný“

Zde je zřejmá pravdivost a platnost paradigmatu sociálního modelu postižení, tedy že si společnost sama svým postojem a potažmo přijatými opatřeními zavírá cestu a neumožňuje plné začlenění osob přicházejících z výkonu trestu zpět do společnosti, a to z výše uvedených důvodů.

Skotská nezisková organizace Democracy, Disability And Society Group zmiňuje tři okruhy sociálních překážek, se kterými se propuštěné osob setkávají. Jedná se o:

a) prostředí:

– nedostupnost služeb a nepřístupnost budov (míněno bezbariérový přístup)

– nedostupnost z důvodu jazykové bariéry (např. nemožnost participovat na vhodném probačním programu z důvodu absence překladatele či přeložených materiálů)

b) postoje:

– předsudky

– stereotypizování

– diskriminace

c) instituce

– neflexibilní legislativa (např. nemožnost zkrácení doby probačního dohledu při podmíněném propuštění, kdy dosahuje až sedmi let, což ve výsledku znamená delší dobu, po kterou má propuštěný záznam v rejstříku trestů)

– neflexibilní postupy institucí (po uplynutí podmíněného odsouzení či propuštění má soud až jeden kalendářní rok na to, aby osobu „osvědčil“ v době podmíněného odsouzení či propuštění. Pomalost či liknavost soudu může tedy prodloužit dobu, po kterou má osoba záznam v rejstříku trestů, ačkoliv jsou zákonem dané podmínky pro to, aby byl osvědčen v nejkratší možné lhůtě).

Dopady sociálních rizik jsou u osob opouštějících výkonu trestu závažnější než u osob, které mají stabilní bydlení a zaměstnání. I proto je mezi osobami bez domova vysoký počet osob, které vězením prošly. Tato rizika je třeba eliminovat vytvořením komplexního, transparentního a flexibilního systému, který by ošetřil potřeby a rizika osob ve výkonu trestu od momentu vstupu do věznice až po jejich propuštění, a zejména následně po jejich propuštění. Doporučení k vytvoření tohoto systému je jádrem praktické části disertační práce.

9 Metodologie výzkumu

9.1 Výzkumný problém, cíle a hypotézy výzkumu

Při stanovení výzkumného problému jsme vycházeli z již realizovaných výzkumů, a to zejména z výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci představeného v roce 2017 (a realizovaný v datech 1.10.2015 – 31.12. 2016), jehož cílem bylo analyzovat dostupné výzkumy a studie zaměřené na účinnost probace ve vztahu ke kriminální recidivě. Tento výzkum zohledňoval tzv. desistentní faktory, tedy faktory, které pomáhají bránit recidivě či prodlužují interval mezi kriminálním chováním.

Výstupem projektu pak byla doporučení PMS, a to doporučení charakteru metodického, tedy jaké postupy v přímé práci s klienty zapracovat do metodických pokynů k jednotlivým agendám PMS.

Tento výzkum tedy pracoval v režimu *tady a ted'*, tedy co je možné v rámci metodických pokynů změnit směrem k efektivnější probaci. Zde je nutné konstatovat, že metodické pokyny PMS k jednotlivým agendám jsou nedílnou součástí práce probačního pracovníka, který se těmito metodikami řídí a je povinen je dodržovat. Metodiky jsou zcela v gesci PMS, avšak jejich uvedení do praxe musí schválit Rada pro probaci a mediaci, která provádí dohled nad činností PMS a je poradním orgánem ministra spravedlnosti.

Pro účely disertační práce, která se zabývá primárně prací s pachateli a oběťmi trestných činů v agendě probačního pracovníka s akcentem na sociální exkluzí osob se záznamem v rejstříku trestů, a to zejména osob vycházejících z výkonu trestu odnětí svobody, byla vybrána zcela záměrně skupina osob vycházející z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem probačního úředníka. Přímo touto cílovou skupinou se výše zmíněný výzkum nezabýval, ale vzhledem k vysoké míře recidivy těchto osob byla tato skupina vyhodnocena jako ta, která je v klientské práci PMS nejrizikovější. Výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci nezjišťoval postoje probačních úředníků k systémovému pojetí českého systému podmíněného propuštění s dohledem probačního úředníka, tedy současným nastavením a možnostmi, které nelze upravit pouze metodickými pokyny schvalovanými Radou pro probaci a mediaci, avšak je třeba hlubší systémové změny. Tato změna je závislá nejen na vedení PMS, ale zejména na Ministerstvu spravedlnosti, které je za PMS zodpovědné.

Hlavním výzkumným problémem disertace je formou dílčích zjištění analyzovat, jaký mají probační pracovníci názor na současný systém agendy podmíněného propouštění s dohledem probačního pracovníka, jaké existují zdroje a možnosti pro budoucí praxi PMS a jaké bariéry tuto budoucí praxi mohou stěžovat.

Hlavním výstupem výzkumu a potažmo celé disertační práce je pak doporučení k jednotlivým dílčím tématům a závěrečné doporučení celkové.

9.2 Design výzkumu

V disertační práci byl využit empirický kvantitativní výzkum formou strukturovaného dotazníku, rozděleného to tří oblastí, které nebyly pro respondenty jasně oddělené.

Při sestavování dotazníku byl brán zřetel na pestrost agend probačních pracovníků a byl sestaven tak, aby na něj mohl odpovědět každý probační pracovník nehladě na specializaci. Dotazník využíval kombinace uzavřených a polozavřených otázek, které mohli respondenti doplnit komentářem. Záměrně byl zvolen omezený počet otázek tak, aby objem dotazníku nebyl překážkou pro jeho vyplnění (vzhledem k počtu dotazníků, které jsou pracovníkům zasílány z jiných institucí či od jiných studentů).

9.3 Sběr dat a charakteristika výzkumného souboru

Do výzkumu byli zahrnuti všichni pracovníci PMS, tedy celkem bylo osloveno 421 osob, a to ze všech okresů České. Byli tedy osloveni všichni bez ohledu na délku praxe u PMS a specializaci v rámci agend PMS.

Pro potřeby výzkumu bylo pracováno s krajským dělením, ne s okresním, a to zejména z důvodu charakteru otázek, týkajících se spolupráce PMS s dalšími institucemi, které jsou často zřizovány a financovány kraji, a také z důvodu přehlednosti a větší validity získaných dat (různý počet pracovníků v různých okresech).

Z oslovených 421 probačních pracovníků vrátilo dotazník celkem 189, návratnost tedy činí 44,9 %. Dotazníky byly zaslány ve dvou vlnách, a to na konci měsíce března 2017 a na začátku dubna 2017.

Pro vyhodnocení dotazníků byl využit sociologický nástroj IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences).

9.4 Cíle výzkumu

Hlavním cílem disertační práce je analýzou dílčích cílů zjistit, jaký mají probační pracovníci názor na současný systém agendy podmíněného propouštění s dohledem probačního pracovníka, jaké existují zdroje a možnosti pro budoucí praxi PMS a jaké bariéry tuto budoucí praxi mohou stěžovat.

Pro zpracování hlavního cíle výzkumu disertační práce byly stanoveny následující dílčí cíle:

C 1 Zjistit a popsat vztah mezi délkou praxe u Probační a mediační služby s frekvencí kontaktu s klienty, tedy zjistit, jakou roli hraje pro probační pracovníky frekvence kontaktu, tedy přímá práce s klientem, a jak je ovlivněna specializací na agendu parole

C 2 Zjistit a porovnat postoj probačního pracovníka specializujícího a nesespecializujícího se na agendu parole k vhodnosti podmíněného propouštění s dohledem probačního úředníka, tedy zjistit vztah mezi specializací parole k systému podmíněného propouštění s dohledem probačního úředníka

C 3 Zjistit a popsat vztah délky práce u PMS s názorem na důvody recidivy u osob podmíněně propouštěných s dohledem probačního úředníka a návrhy na systémové změny, které by recidivu mohly snížit

C 4 Zjistit a popsat vztah mezi aktuálním počtem klientů na probačního pracovníka, názorem na určení maximálního počtu klientů probačního pracovníka a optimem počtu klientů

C 5 Zjistit a popsat existenci navazujících služeb v jednotlivých krajích

9.5 Hypotézy

Na základě výše uvedených cílů byly stanoveny hypotézy, které zrcadlí vztahy mezi nezávisle proměnnými (specializace na agendu parole, délka praxe u PMS, zatíženost) s tím, že do vztahů vstupují další závislé proměnné, které jsou výsledkem působení výše uvedených nezávisle proměnných.

Pro daný výzkum jsme stanovili devět hypotéz, a to:

H 1

S délkou praxe u PMS u probačních pracovníků nabývá na důležitosti častější frekvence kontaktu s osobami podmíněně propuštěnými s dohledem probačního úředníka v prvním roce po podmíněném propuštění

H 2

S délkou praxe u PMS u probačních pracovníků se specializací parole nabývá na důležitosti častější frekvence kontaktu s osobami podmíněně propuštěnými s dohledem probačního úředníka v prvním roce po podmíněném propuštění, a to více než u probačních pracovníků bez specializace parole

H 3

Specialisté na agendu parole považují současný systém podmíněného propouštění s dohledem probačního úředníka za nevhodně nastavený ve více případech než nespecialisté na agendu parole

H 4

S délkou praxe u PMS u probačních pracovníků nabývají na důležitosti rizikové faktory recidivy související s osobou pachatele a jeho sociálním zázemím a tento názor ovlivňuje návrhy na systémové změny v kompetencích PMS

H 5

Návrhy na systémové změny v kompetenci PMS (tedy takových, které je třeba včlenit do legislativy) se neliší v závislosti na kraj či názor, zda jsou propouštěny z VTOS s dohledem probačního úředníka i osoby, které nemají vytvořeny podmínky pro resocializace

H 6

Názor probačních pracovníků na stanovení maxima počtu klientů na osobu probačního pracovníka nesouvisí s aktuální zatížeností probačního pracovníka

H7

Názor probačních pracovníků na optimální počet, konkrétní číslo, klientů na probačního pracovníka, je podobný u těch, kteří souhlasí s určením maximálního počtu klientů na probačního pracovníka jako u těch, kteří s tímto určením nesouhlasí

H8

Ve většině krajů je dostatečný počet a dostupnost navazujících služeb pro osoby podmíněně propouštěné z VTOS s dohledem probačního úředníka

H9

Respondenti z krajů, kteří udávají nedostatečný počet a dostupnost navazujících služeb, častěji navrhnou zřízení probačních domů jako substituci těchto neexistujících služeb.

10 Výsledky výzkumu

Cíl 1 Zjistit a popsat vztah mezi délkou praxe u Probační a mediační služby s frekvencí kontaktu s klienty, zjistit, jakou roli hraje pro probační pracovníky frekvence kontaktu, tedy přímá práce s klientem parole, a jak je ovlivněna specializací na agendu parole

Výzkumným šetřením jsme došli k následujícím závěrům:

V celkovém hodnocení otázky celkem 53,9% probačních pracovníků uvedlo, že nejvhodnější frekvencí kontaktu s klientem je 1 x 14 dní až měsíc. Statisticky více tento názor zastávají ženy, a to 71 ze 125 respondentek (56,8%), u mužů tento názor sdílí 25 z 53 respondentů (47,1%).

Tabulka č. 20 - Statistické údaje frekvence kontaktu s probačním úředníkem a délka praxe, celkový údaj

			Frekvence			Celkem
			1x týdně	1x 14 dní – 1 měsíc	1 měsíc a více	
Délka práce	do 5 let	Počet	8	16	15	39
		%	26,7%	16,7%	28,8%	21,9%
	do 10 let	Počet	12	15	33	60
		%	40,0%	15,6%	63,5%	33,7%
	nad 10 let	Počet	10	65	4	79
		%	33,3%	67,7%	7,7%	44,4%
Celkem		Počet	30	96	52	178
		%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabulka č. 21 – Statistický přehled odpovědí

	Odpovědi					
	Platných		Chybí		Celkem	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Délka práce * Frekvence	178	94,2%	11	5,8%	189	100,0%

Zatímco pracovníci pracující u PMS do pěti let považují za stejně vhodnou frekvenci kontaktu s klientem 1 x 14 dní až měsíc a 1 měsíc a více (41% resp. 38,5%), pracovníci pracující u PMS mezi pěti až deseti lety považují nejvhodnější frekvenci kontaktu 1 měsíc a více (55%). Pracovníci pracující u PMS déle než 10 pak v drtivé většině považují za nejvhodnější frekvenci kontaktu 1 x 14 dní až 1 měsíc (82,3%).

Tabulka č. 22 - Statistické údaje frekvence kontaktu s probačním úředníkem a délky praxe, procentuální údaje v jednotlivých skupinách dle délky praxe

			Frekvence			Celkem
			1x týdně	1x 14 dní – 1 měsíc	měsíc a více	
Délka práce	do 5 let	Počet	8	16	15	39
		%	20,5%	41,0%	38,5%	100,0%
	do 10 let	Počet	12	15	33	60
		%	20,0%	25,0%	55,0%	100,0%
	nad 10 let	Počet	10	65	4	79
		%	12,6%	82,3%	5,1%	100,0%

Při porovnání hodnot pracovníků se specializací parole a pracovníků, kteří se na agendu parole nespecializují, byly zjištěny statisticky významné rozdíly v názoru na nejvhodnější frekvenci kontaktu s klientem.

Zatímco specialisté na paroli považují za nejvhodnější kontakt s klientem ve frekvenci 1 x 14 dní až 1 měsíc a 1 měsíc a více (41,9% resp. 39,5%), pracovníci bez specializace parole považují nejvhodnější kontakt 1 x 14 dní až 1 měsíc, a to v 57,8%. Kontakt ve frekvenci 1 měsíc a více preferuje pouze 25,9% nespecialistů.

Dále byl zjištěn vztah mezi specializací parole, délkou zaměstnání u PMS a názory za frekvenci kontaktu s klientem. Zatímco specialisté na paroli, pracující u PMS v 57,1% případů považují za nejvhodnější frekvenci s klientem v intervalu 1 x týdně (kdy 0% uvádí 1 x 14 dní až 1 měsíc), u nespecialistů na paroli převažuje názor, že nejvhodnější frekvencí kontaktu by mě být 1 x 14 dní až 1 měsíc (50%). Naopak u zaměstnanců pracujících u PMS více než 10 let je názor stejný a odchylka není statisticky významná. Dle specialistů na paroli je zde nejčastěji zastoupena frekvence 1 x 14 dní až 1 měsíc (81,8%), u nespecialistů je to 82,5% u stejné frekvence.

Tabulka č. 23 - Statistické údaje frekvence kontaktu s probačním úředníkem, délka praxe u PMS a specializace

Délka práce				Frekvence			Celkem	
				1x týdně	1 x 14 dní až 1 měsíc	měsíc a více		
do 5 let	Specializace parole	Ano	Počet	4	0	3	7	
			%	57,1%	0,0%	42,9%	100,0%	
		Ne	Počet	4	16	12	32	
			%	12,5%	50,0%	37,5%	100,0%	
	Celkem			Počet	8	16	15	39
				%	20,5%	41,0%	38,5%	100,0%
do 10	Specializace	Ano	Počet	0	0	14	14	

let	parole		%	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		Ne	Počet	12	15	19	46
	%		26,1%	32,6%	41,3%	100,0%	
	Celkem		Počet	12	15	33	60
		%	20,0%	25,0%	55,0%	100,0%	
nad 10 let	Specializace parole	Ano	Počet	4	18	0	22
			%	18,2%	81,8%	0,0%	100,0%
	Ne	Počet	6	47	4	57	
		%	10,5%	82,5%	7,0%	100,0%	
	Celkem		Počet	10	65	4	79
			%	12,7%	82,3%	5,0%	100,0%
Celkem	Specializace parole	Ano	Počet	8	18	17	43
			%	18,6%	41,9%	39,5%	100,0%
	Ne	Počet	22	78	35	135	
		%	16,3%	57,8%	25,9%	100,0%	
	Celkem		Počet	30	96	52	178
			%	16,9%	53,9%	29,2%	100,0%

Hypotéza č. 1 byla těmito výsledky vyvrácena. Předpokládali jsme, že délka praxe bude s názory probačnických pracovníků na nutnost časté frekvence kontaktu klienta a probačního pracovníka paralelně stoupat, výsledky výzkumu však ukázaly na jinou tendenci. Zatímco služebně mladší probační pracovníci dávají na roveň (se statisticky nevýznamnou odchylkou) frekvenci kontaktu 1 x 14 dní až 1 měsíc a měsíc a více, služebně nejstarší výrazně (82,3%) preferují frekvenci kontaktu 1 x 14 dní až 1 měsíc. Toto může být ovlivněno několika proměnnými. Těmi jsou zejména zatíženost jednotlivých pracovníků a jejich specializace (specialisté a nespecialisté na agendu parole).

Hypotéza č. 2 byla těmito výsledky taktéž vyvrácena. Předpokládali jsme, že u specialistů na agendu parole budou se stoupající délkou praxe u PMS stoupat i preference častějšího kontaktu s klientem, a to více než u pracovníků, kteří se této specializaci nevěnují. Tento předpoklad nebyl správný. Zatímco u pracovníků s délkou praxe do 5 let se názory

lišily, s délkou praxe se naopak názory sjednotily, a to až do úrovně statisticky nevýznamné odchylky.

Doporučení

Pro dobrou praxi PMS v agendě parole, tedy činnost probačního pracovníka PMS jak v přípravném řízení (zejména předjednání možnosti podmíněného propuštění popř. přeměna trestu nepodmíněného odnětí svobody v trest domácího vězení po uplynutí určité doby ve výkonu trestu odnětí svobody), tak v řízení vykonávací (dohled na klienty podmíněně propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody s uloženým dohledem probačního úředníka až na 7 let), je nutné tuto specializaci zachovat ve stávající podobě. Z výsledků výzkumu vyplývá, že není nutné upravovat metodickými pokyny frekvenci kontaktu s klientem v prvním roce po podmíněném propuštění speciálně pro agendu parole.

K tomuto názoru jsme dospěli porovnáním názoru na nejvhodnější frekvenci u specialistů na agendu parole a nespécialistů na tuto agendu. Předpokládali jsme, že specialisté na paroli budou ve větší míře preferovat častější kontakt s klientem než nespécialisté, a to z důvodu náročnosti a odlišnosti práce s klienty podmíněně propuštěnými v porovnání s prací s klienty např. podmíněně odsouzenými. Tato odlišnost souvisí se stigmatizací osob propouštěných z výkonu trestu odnětí svobody, a to zejména se záznamem v rejstříku trestů, který znesnadňuje návrat do pracovního procesu, a tedy získání legálních finančních prostředků na např. hrazení dluhů, splácení náhrady škody či trestního řízení či hrazení řádného výživného. Tyto faktory, které jsou řešeny v agendě parole v rámci pravidelných konzultací s klientem, však nehrály u specialistů na paroli zásadní roli tak, aby ovlivnily názory na nejvhodnější frekvenci kontaktu s těmito klienty.

Další proměnou, která názor mohla ovlivnit, je existující síť navazujících služeb (poradenství, pracovní agentury zprostředkovávající zaměstnání osobám se záznamem v rejstříku trestů), která může častější kontakt s klientem suplovat (např. ambulantní léčba, apod.) a samozřejmě současná situace na trhu práce, kdy v první polovině roku 2017 dosáhla nezaměstnanost v České republice rekordně nízkých čísel, kdy ke 30. 6. 2017 dosáhla míra nezaměstnanosti v hl. m. Praze pouhých 2,6%, v krajích s tradičně nejvyšší nezaměstnaností dosáhla např. v Ústeckém či Moravskoslezském kraji pouhých 6,35% resp. 6,19% (*Český statistický úřad* [online]. Praha [Cit. 29.07.2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xc/mapa-podil-kraje>).

Další proměnou, která mohla názory respondentů ovlivnit, jsou omezené kompetence probačních pracovníků ve vztahu ke klientům, a to ve smyslu nemožnosti uložit klientům povinnost či omezení bez rozhodnutí soudu, tedy uložit jim povinnost dle aktuální situace klienta, např. v případě relapsu či obav ze stoupajícího rizika chování klienta. Toto hraje podstatnou roli v práci s nemotivovaným klientem, např. s takovým, který záměrně nepracuje, přitom je povinen splatit náhradu škody a pro absenci zaměstnání neexistují objektivní důvody. V takovém případě může probační pracovník pouze nabídnout možnost zprostředkování např. pracovního poradenství, apod., ovšem tato nabídka má pouze doporučující charakter. Práce s klientem je pak tedy realizována pouze po formální stránce (klient se dostavuje pravidelně na konzultace a není opětovně trestně stíhán), avšak jakákoliv motivační činnost probačního pracovníka naráží na nezájem z jeho strany, frekvence kontaktu je pak často rozvolňována až na 1 x 3 měsíce.

C 2 Zjistit a porovnat postoj probačního pracovníka specializujícího a nespécializujícího se na agendu parole k vhodnosti podmíněného propouštění s dohledem probačního úředníka, tedy zjistit vztah mezi specializací parole k systému podmíněného propouštění s dohledem probačního úředníka

Výzkumným šetřením jsme došli k následujícím závěrům:

V celkovém hodnocení otázky celkem 61,1% probačních pracovníků uvedlo, že soudy rozhodující o podmíněném propuštění nedostatečně zkoumají zázemí odsouzeného a jsou tak podmíněně propouštěny i osoby, které nemají pro toto vhodné podmínky.

Tabulka č. 24 - Statistické údaje vhodnost propuštění a specializace

			Vhodné propuštění PPD		Celkem
			ano	ne	
Specializace parole	Ano	Počet	12	31	43
		% Propuštění PPD	27,9%	72,1%	100,0%
	Ne	Počet	60	82	142
		% Propuštění PPD	42,2%	57,8%	100,0%
Celkem		Počet	72	113	185
		% Propuštění PPD	38,9%	61,1%	100,0%

Tabulka č. 25 - Statistický přehled odpovědí

	Odpovědi					
	Platných		Chybí		Celkem	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Specializace parole * Propuštění PPD	185	97,9%	4	2,1%	189	100,0%

Porovnáním údajů u specialistů na agendu parole a nespécialistů na agendu parole bylo zjištěno, že tento názor je frekventovanější u specialistů na agendu parole, kdy celkem 72,1% respondentů považuje systém podmíněného propuštění za nevhodně nastavený, zatímco u nespécialistů tento názor sdílí 57,8%.

Hypotéza č. 3 byla potvrzena. Specialisté na agendu parole považují současný systém propouštění osob z VTOS za nevhodně nastavený ve větší míře než nespécialisté, a to z důvodu nedostatečného šetření soudu, na základě kterého nejsou vždy objektivně vyhodnoceny možnosti odsouzeného po případném propuštění z VTOS.

Doporučení

Vyšší míra výskytu tohoto názoru mezi specialisty na agendu parole může souviset s nedostatečným respektováním názorů probačních pracovníků v přípravném řízení, kdy, pokud žadatel o podmíněné propuštění navázal během VTOS kontakt s probačním pracovníkem ze střediska PMS místně příslušným k věznici, probační pracovník zpracovává pro propouštěcí soud stanovisko k podmíněnému propuštění. Stává se v praxi velice často, že ačkoliv má odsouzený veškeré podmínky pro podmíněné propuštění, probační pracovník zpracovávající stanovisko PMS k podmíněnému propuštění toto podpoří vč. informace a dokladu o budoucím zaměstnání, kdy je provedena osobní návštěva v místě, kde bude odsouzený po propuštění bydlet vč. navázání kontaktu s osobami blízkými, i přesto není žádosti o podmíněné propuštění vyhověno, a co více, stává se, že je půl roku poté odsouzený podmíněně propuštěn, a to bez stanoviska PMS k podmíněnému propuštění, tedy soud nemá

k dispozici aktuální informace ze sociálního prostředí, do kterého se bude podmíněně propouštěný vracet, dále nemá od PMS doporučení k uložení přiměřených povinností či omezení, která by mohla napomoci ke snížení rizika klienta a snížení možnosti recidivy.

Je to právě kontinuita sociální práce ve VTOS a poté na svobodě, která v kombinaci s vhodně uloženými přiměřenými povinnostmi a omezeními a dohledem probačního úředníka může výrazně snížit riziko recidivy a návratu do VTOS a podpořit resocializaci.

Z vyhodnocení výzkumné otázky, kde byli respondenti tázáni, jaké změny v koncepci a kompetencích PMS považují za nutné k tomu, aby měla PMS vyšší šance efektivně pracovat s prevencí recidivy, celkem 28 ze 152 odpovídajících (18,4%) uvedlo, že je třeba změnit chápání soudů ve vztahu k PMS, zvýšit u soudů vážnost PMS tak, aby návrhy, mimo jiné stanovisko k podmíněnému propuštění, byly brány seriózně a aby rozhodování soudu se stanovisky PMS korespondovalo.

Toto odráží často nedostatečnou realitu, kdy je práce probačních pracovníků devalvována či ignorována ze strany některých soudů, které PMS nepovažují za partnery a nevidí potenciál, který se v dobré spolupráci soudů a PMS skýtá.

Vzhledem k počtu a nerovnoměrné vytiženosti probačních pracovníků je nereálné, aby PMS sestavovala stanoviska ke všem podmíněným propuštěním, avšak lze si představit situaci, kdy by byla obligatorně stanovena, např. u žádostí o podmíněné propuštění u zvláště závažných zločinů, kde horní hranice trestu převyšuje 10 let, povinnost stanovisko PMS vypracovat. Tato legislativní změna by přinesla tyto výhody:

- a) PMS by se nemusela zabývat stanovisky k méně závažným případům, tedy např. k těm, kde nefiguruje fyzická oběť, či kde je riziko recidivy či rizikovost klienta nízká. Tím by se otevřel prostor pro efektivnější a cílenější práci se skupinou osob, která se např. dopustila násilných trestných činů, apod.
- b) Vždy by byla kontaktována oběť či poškozená strana, která by měla právo se k podmíněnému propuštění vyjádřit – zde narážíme na etické dilema, zda je vhodné oběť či poškozenou stranu kontaktovat např. v případě závažné činnosti, kdy od spáchání trestného činu uplynula delší doba. Tento kontakt může působit negativně a „obnovit staré rány“. Je třeba velmi pečlivě analyzovat případ a profesionálně se rozhodnout, či je tento kontakt nezbytně nutný.

- c) Soud by měl v práci probačního pracovníka efektivní nástroj, díky kterému by měl k dispozici veškeré podklady pro rychlé a správné rozhodnutí

Dalším doporučením je přítomnost probačního pracovníka přímo ve věznicích, tento způsob je praktikován např. probační službou Anglie a Walesu (jak státní National Probation Service pro klienty závažných trestných činů, tak soukromými probačními službami v jednotlivých hrabstvích, které se zabývají agendou méně závažné trestné činnosti). Probační pracovník ve věznici zpracovává agendu žádostí o podmíněné propuštění, je v kontaktu s probačním střediskem, do které spadá budoucí bydliště klienta a je přítomen rozhodování o podmíněném propuštění. Dále spolupracuje přímo s klientem ve věznici, je v kontaktu s jeho rodinnou a tolik žádoucí kontinuita práce ve věznici a mimo věznici je tak realizována ve prospěch klienta a veřejnosti.

V současné době je realizován projekt PMS Křehká šance II, kdy jsou ve vybraných věznicích sestaveny komise pro podmíněné propuštění (tzv. parolové komise) ve složení probační pracovník, zástupce věznice a zástupce odborné veřejnosti. Na základě komplexního zpracování žádosti o podmíněné propuštění, kdy je kromě pachatele kontaktována i poškozená strana, která má právo se k podmíněnému propuštění vyjádřit formou zprávy o dopadu na oběť (victim impact statement), je zpracováno stanovisko pro soud, který k tomuto stanovisku při rozhodování o podmíněném propuštění přihlíží. Je to v podstatě obdoba výše uvedeného doporučení, které by však bylo vzhledem k počtu žádostí o podmíněné propuštění výrazně efektivnější a levnější než klasická parolová komise.

C 3 Zjistit a popsat vztah délky práce u PMS s krajskou příslušností a názorem na důvody recidivy u osob podmíněně propouštěných s dohledem probačního úředníka a návrhy na systémové změny, které by recidivu mohly snížit

Výzkumným šetřením jsme došli k následujícím závěrům:

V hodnocení názorů probačních pracovníků na důvody recidivy u osob podmíněně propouštěných s dohledem probačního úředníka vyplývá, že jako nejčastější důvod recidivy u této skupiny je vnímána osobnost pachatele. Tedy v případě probační práce míra motivace, rozumové schopnosti, náhled na své jednání, schopnost přiznat zodpovědnost za své jednání. Tento důvod vnímá jako nejčastější 50 ze 182 odpovídajících, tedy celkem 27,5%. Až na druhém místě se jako důvod recidivy umístila závislost na alkoholu, návykových látkách a jiné závislosti (25,3%), až jako třetí důvod jsou vnímány jako důvod recidivy finanční problémy (22,5%), čtvrtým nejčastějším zjištěným důvodem je absence zázemí (tím je myšlena absence zaměstnání, stabilní bydlení, rodinné zázemí, podpora rodiny, apod.), a to v 15,9% odpovědí. Oproti těmto faktorům jsou další nejčastěji uváděné odpovědi (návrat do rizikového prostředí, 4,4% a absence podpory ze strany státu, 4,4%) minoritní.

S délkou zaměstnání u PMS u respondentů souvisle stoupá příklon k osobnosti pachatele jako nejdůležitějšímu důvodu recidivy. Zatímco u pracovníků s méně než pětiletou praxí je osobnost pachatele až třetím nejčastějším důvodem (20,5% oproti 38,5% u závislosti jako druhému hlavnímu důvodu recidivy a 41% u finančních problémů jako důvodu hlavnímu), u pracovníků s praxí mezi pěti a deseti lety je tento důvod vnímán již jako druhý nejpodstatnější po závislostech (25%, resp. 34,4%), u pracovníků pracujících v PMS deset let a déle tento důvod pak vede.

Vnímání důvodů recidivy se neliší u specialistů na agendu parole a u nespécialistů, překvapivě se však liší krajově. Zatímco respondenti z hl. m. Praha, Olomouckého a Zlínského kraje neuvedli osobnost pachatele jako hlavní důvod recidivy ani v jednom případě, v Karlovarském, Plzeňském či Jihočeském kraji je právě tento důvod vnímán jako největší problém. Do výsledků se tak promítají specifika jednotlivých krajů, a to např. absence zázemí na území hl. m. Prahy jako nejčastěji uváděný důvod recidivy či závislosti v Ústeckém kraji.

Tabulka č. 26 - Statistické údaje důvody recidivy a krajské středisko

			Důvody recidivy u PPD						Celkem
			Osobnost pachatele	Závislosti	Absence zázemí	Absence podpory	Návrat do rizik. prostředí	Finanční problémy	
Středisko PMS	Hl. m. Praha	Počet	0	6	14	0	0	8	28
		% v rámci Důvody recidivy u PPD	0,0%	13,0%	48,3%	0,0%	0,0%	19,5%	15,1%
	Středočeský kraj	Počet	6	8	4	3	0	13	34
		% v rámci Důvody recidivy u PPD	11,3%	17,4%	13,8%	37,5%	0,0%	31,7%	18,4%
	Liberecký kraj	Počet	3	3	0	0	0	6	12
		% v rámci Důvody recidivy u PPD	5,7%	6,5%	0,0%	0,0%	0,0%	14,6%	6,5%
	Ústecký kraj	Počet	3	7	3	0	0	0	13
		% v rámci Důvody recidivy u PPD	5,7%	15,2%	10,3%	0,0%	0,0%	0,0%	7,0%
	Karlovarský kraj	Počet	6	0	0	0	4	0	10
		% v rámci Důvody recidivy u PPD	11,3%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	0,0%	5,4%
	Plzeňský kraj	Počet	5	1	0	1	0	1	8
		% v rámci Důvody recidivy u PPD	9,4%	2,2%	0,0%	12,5%	0,0%	2,4%	4,3%
	Jihočeský kraj	Počet	8	4	0	0	0	0	12
		% v rámci Důvody recidivy u PPD	15,1%	8,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	6,5%
	Vysočina	Počet	4	3	0	4	0	0	11
		% v rámci Důvody recidivy u PPD	7,5%	6,5%	0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	5,9%
	Pardubický	Počet	1	2	0	0	0	3	6

kraj	% v rámci Důvody recidivy u PPD	1,9%	4,3%	0,0%	0,0%	0,0%	7,3%	3,2%
Královehradecký kraj	Počet	4	4	4	0	0	0	12
	% v rámci Důvody recidivy u PPD	7,5%	8,7%	13,8%	0,0%	0,0%	0,0%	6,5%
Jihomoravský kraj	Počet	10	0	3	0	0	0	13
	% v rámci Důvody recidivy u PPD	18,9%	0,0%	10,3%	0,0%	0,0%	0,0%	7,0%
Olomoucký kraj	Počet	0	1	1	0	0	3	5
	% v rámci Důvody recidivy u PPD	0,0%	2,2%	3,4%	0,0%	0,0%	7,3%	2,7%
Zlínský kraj	Počet	0	4	0	0	4	3	11
	% v rámci Důvody recidivy u PPD	0,0%	8,7%	0,0%	0,0%	50,0%	7,3%	5,9%
Moravskoslezský kraj	Počet	3	3	0	0	0	4	10
	% v rámci Důvody recidivy u PPD	5,7%	6,5%	0,0%	0,0%	0,0%	9,8%	5,4%
Počet	Počet	53	46	29	8	8	41	185
	% v rámci Důvody recidivy u PPD	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Krajské odlišnosti a specifika se promítají i do návrhů na změnu kompetencí a koncepce PMS, kterou respondenti uvádějí.

V Praze je jako nejčastější důvod recidivy vnímána absence zázemí a celkem 56,5% respondentů by vnímalo jako účinný nástroj zřízení systému krajských probačních domů. V případě např. Ústeckého kraje, kde jsou jako nejzávažnější faktor recidivy vnímány závislosti, byl nejčastěji zastoupen názor, že PMS by měla mít rozhodovací pravomoci v agendě parole, a zřízení probačních domů nebylo navrženo vůbec.

Tabulka č. 27 - Statistické údaje změny v koncepci PMS a krajské středisko

			Změny v koncepci					Spolupr áce PMS a soc. prac. VTOS	Celkem
			Probač ní domy	Parolová komise	Rozhodov ací pravomoc PMS	Vážnost PMS	Programo vá centra		
Středisk o PMS	Hl. m. Praha	Počet	13	4	0	3	3	0	23
		% v rámci Změny v koncepci	14,9%	20,0%	0,0%	10,7%	42,9%	0,0%	15,1%
	Středočeský kraj	Počet	25	0	0	7	0	0	32
		% v rámci Změny v koncepci	28,7%	0,0%	0,0%	25,0%	0,0%	0,0%	21,1%
	Liberecký kraj	Počet	3	6	0	0	0	0	9
		% v rámci Změny v koncepci	3,4%	30,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,9%
	Ústecký kraj	Počet	0	3	4	0	0	3	10
		% v rámci Změny v koncepci	0,0%	15,0%	57,1%	0,0%	0,0%	100,0%	6,6%
	Karlovarský kraj	Počet	4	3	0	0	0	0	7
		% v rámci Změny v koncepci	4,6%	15,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	4,6%
	Plzeňský kraj	Počet	6	0	0	1	0	0	7
		% v rámci Změny v koncepci	6,9%	0,0%	0,0%	3,6%	0,0%	0,0%	4,6%
	Jihočeský kraj	Počet	8	0	0	0	0	0	8
		% v rámci Změny v koncepci	9,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,3%
	Vysočina	Počet	4	0	0	3	0	0	7
		% v rámci Změny v koncepci	4,6%	0,0%	0,0%	10,7%	0,0%	0,0%	4,6%
	Pardubický kraj	Počet	4	0	0	2	0	0	6
		% v rámci Změny v koncepci	4,6%	0,0%	0,0%	7,1%	0,0%	0,0%	3,9%
	Královehrade	Počet	4	0	0	4	0	0	8

	cký kraj	% v rámci Změny v konceptci	4,6%	0,0%	0,0%	14,3%	0,0%	0,0%	5,3%
	Jihomoravský kraj	Počet	10	0	0	3	0	0	13
		% v rámci Změny v konceptci	11,5%	0,0%	0,0%	10,7%	0,0%	0,0%	8,6%
	Olomoucký kraj	Počet	1	0	0	1	1	0	3
		% v rámci Změny v konceptci	1,1%	0,0%	0,0%	3,6%	14,3%	0,0%	2,0%
	Zlínský kraj	Počet	5	0	3	1	0	0	9
		% v rámci Změny v konceptci	5,7%	0,0%	42,9%	3,6%	0,0%	0,0%	5,9%
	Moravskoslez ský kraj	Počet	0	4	0	3	3	0	10
		% v rámci Změny v konceptci	0,0%	20,0%	0,0%	10,7%	42,9%	0,0%	6,6%
Total		Počet	87	20	7	28	7	3	152
		% v rámci Změny v konceptci	100,0 %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Hypotéza č. 4 byla potvrzena. S délkou praxe u PMS paralelně stoupá zastoupení názoru, že hlavním důvodem recidivy klientů agendy parole je osobnost. Tento názor souvisí s několika aspekty. U pracovníků, kteří probační práci vykonávají delší dobu, se jedná o hlubší vhled do životů klientů, zkušenější pracovníci jsou schopnější v rámci profesionálního rozhovoru eliminovat zástupné problémy, jsou schopni analyzovat informace, kterých se jim od klientů dostává, a jsou schopni si je správně vyhodnotit.

S faktorem osobnosti pachatele také může souviset fakt, že nejdelší dohled probačního úředníka, který může soud v případě podmíněného propuštění uložit, činní v ČR sedm let. Pracovníci pracující u PMS přes deset let mají tedy větší přehled o recidivě svých klientů a lepší možnost analyzovat si důvody recidivy na základě své sedmileté práce. Tento fakt ovšem nemá takovou váhu, aby výrazně zkreslil celkovou validitu odpovědí.

Tabulka č. 28 - Statistické údaje délka praxe u PMS a důvody recidivy

			Délka práce			Celkem	
			do 5 let	do 10 let	nad 10 let		
Důvody recidivy u PPD	Osobnost pachatele	Počet	8	16	26	50	
		% v rámci Délka práce	20,5%	25,0%	32,9%	27,5%	
	Závislosti	Počet	15	22	9	46	
		% v rámci Délka práce	38,5%	34,4%	11,4%	25,3%	
	Absence zázemí	Počet	0	7	22	29	
		% v rámci Délka práce	0,0%	10,9%	27,8%	15,9%	
	Absence podpory	Počet	0	4	4	8	
		% v rámci Délka práce	0,0%	6,3%	5,1%	4,4%	
	Návrat do rizik. prostředí	Počet	0	4	4	8	
		% v rámci Délka práce	0,0%	6,3%	5,1%	4,4%	
	Finanční problémy	Počet	16	11	14	41	
		% v rámci Délka práce	41,0%	17,2%	17,7%	22,5%	
	Celkem		Počet	39	64	79	182
			% v rámci Délka práce	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabulka č. 29 - Statistický přehled odpovědí

	Odpovědi					
	Platných		Chybí		Celkem	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Důvody recidivy u PPD * Délka práce	182	96,3%	7	3,7%	189	100,0%

Hypotéza č. 5 byla vyvrácena. Návrhy na systémové změny v kompetencích PMS se liší v závislosti na kraj.

Návrhy na systémové změny korespondují s převažujícím názorem o nejvážnějších důvodech recidivy, jsou tedy rozdílné v jednotlivých krajích. Nalezneme však návrhy převažující. Celkem 57,2% ze 152 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, navrhuje zřízení krajských probačních domů, kde by byla klientům poskytnuta podpora v přechodu z VTOS do běžného života. Respondenti, kteří k této otázce přidali komentář, pak považují za nezbytně nutné, aby bylo setrvání klienta v probačním domě vázáno na jeho aktivitu, míru motivace a chování. V případě porušení pravidel probačního domu by měl soud pravomoc rozhodnout o douložení zbytku trestu.

Jako druhý nejčastěji uváděný názor ke změně kompetencí PMS uvádějí respondenti, jak bylo uvedeno výše, změnu v chápání a vážnosti PMS u soudů (18,4%), jako třetí nejčastěji uváděný návrh na změnu v kompetencích PMS figuruje zřízení parolových komisí (13,2%).

94,7% respondentů uvedlo, že jsou z VTOS s uložným dohledem probačního úředníka propouštěny i osoby, které nemají vytvořeny podmínky pro řádnou resocializaci. Není tedy možné porovnat vztah mezi názorem na propouštění osob bez řádných podmínek pro resocializaci s návrhy na systémové změny v kompetencích PMS.

C 4 Zjistit a popsat vztah mezi aktuálním počtem klientů na probačního pracovníka, názorem na určení maximálního počtu klientů probačního pracovníka a optimem počtu klientů

Výzkumným šetřením jsme došli k následujícím závěrům:

Většina probačních pracovníků, a to celkem 77,5%, tedy 141 ze 182 respondentů, kteří na otázku ohledně určení maximálního počtu klientů na probačního pracovníka odpověděli, zastává názor, že by měl být určen maximální počet klientů na probačního úředníka. Momentální situace v zatíženosti středisek PMS je zcela odlišná v jednotlivých krajích, kdy například 67,7% probačních pracovníků hl. m. Prahy má evidovaných více než 121 klientů, zatímco ve Středočeském kraji tento počet uvádí pouze 5,9% probačních pracovníků.

Tabulka č. 30 - Celkový počet případů v jednotlivých krajích ČR

			Počet klientů			Celkem
			1 - 69	70 - 120	121 - 300	
Středisko PMS	Hl. m. Praha	Počet	10	0	21	31
		% v rámci Počet klientů	29,4%	0,0%	40,4%	17,0%
	Středočeský kraj	Počet	13	19	2	34
		% v rámci Počet klientů	38,2%	19,8%	3,8%	18,7%
	Liberecký kraj	Počet	0	9	3	12
		% v rámci Počet klientů	0,0%	9,4%	5,8%	6,6%
	Ústecký kraj	Počet	0	6	4	10
		% v rámci Počet klientů	0,0%	6,3%	7,7%	5,5%
	Karlovarský kraj	Počet	4	3	3	10
		% v rámci Počet klientů	11,8%	3,1%	5,8%	5,5%
	Plzeňský kraj	Počet	1	6	1	8

		% v rámci Počet klientů	2,9%	6,3%	1,9%	4,4%
Jihočeský kraj	Počet		0	8	4	12
	% v rámci Počet klientů		0,0%	8,3%	7,7%	6,6%
Vysočina	Počet		0	11	0	11
	% v rámci Počet klientů		0,0%	11,5%	0,0%	6,0%
Pardubický kraj	Počet		2	4	0	6
	% v rámci Počet klientů		5,9%	4,2%	0,0%	3,3%
Královeský kraj	Počet		0	8	4	12
	% v rámci Počet klientů		0,0%	8,3%	7,7%	6,6%
Jihomoravský kraj	Počet		0	13	0	13
	% v rámci Počet klientů		0,0%	13,5%	0,0%	7,1%
Olomoucký kraj	Počet		1	0	4	5
	% v rámci Počet klientů		2,9%	0,0%	7,7%	2,7%
Zlínský kraj	Počet		3	6	2	11
	% v rámci Počet klientů		8,8%	6,3%	3,8%	6,0%
Moravskoslezský kraj	Počet		0	3	4	7
	% v rámci Počet klientů		0,0%	3,1%	7,7%	3,8%
Celkem	Počet		34	96	52	182
	% v rámci Počet klientů		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabulka č. 31 - Statistický přehled odpovědí

	Odpovědi					
	Platných		Chybí		Celkem	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Středisko PMS * Počet klientů	182	96,3%	7	3,7%	189	100,0%

Hypotéza č. 6 byla porovnáním odpovědí vyvrácena. Z odpovědí zjišťujeme, že probační pracovníci, jejichž počet klientů se pohybuje pod hranicí 69 klientů, se v názoru ohledně určení maximálního počtu klientů na probačního pracovníka neliší od probačních pracovníků, jejichž nápad je vyšší než 121.

S určením maximálního počtu klientů na probačního pracovníka souhlasí 79,4% pracovníků s nápadem menším než 69 klientů, 76% pracovníků s počtem případů mezi 70 a 120 klienty a 77,5% pracovníků s počtem případů vyšším než 121. Rozdíly mezi jednotlivými skupinami jsou tedy statisticky nevýznamné.

Tabulka č. 32 - Statistické údaje určení maximálního počtu klientů a aktuální počet klientů

			Určení maximálního počtu		Celkem
			Ano	ne	
Počet klientů	1 - 69	Počet	27	7	34
		% v rámci Určení maximálního počtu	79,4%	20,6%	100,0%
	70 - 120	Počet	73	23	96
		% v rámci Určení maximálního počtu	76,0%	24,0%	100,0%
	121 - 300	Počet	41	11	52
		% v rámci Určení maximálního počtu	78,8%	21,2%	100,0%
Celkem		Počet	141	41	182
		% v rámci Určení maximálního počtu	77,5%	22,5%	100,0%

Tabulka č. 33 - Statistický přehled odpovědí

	Odpovědi					
	Platných		Chybí		Celkem	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Optimální počet * Určení maximálního počtu * Počet klientů	182	96,3%	7	3,7%	189	100,0%

Hypotéza č. 7 byla taktéž vyvrácena. Při porovnání názorů ohledně konkrétního počtu klientů na probačního pracovníka, který by pracovníci považovali za optimální, docházíme ke zjištění, že celkem 59,3% procent těch, kteří vyjádřili souhlas se stanovením maximálního počtu klientů na probačního pracovníka, by doporučilo počet nepřesahující 69 klientů, zatímco tento počet uvádí 73,2% těch, kteří se stanovením maximálního počtu klientů nesouhlasí. Celkem 40,7% respondentů s určením maximálního počtu souhlasících vidí jako optimální nápad mezi 70 a 120 klienty, tento názor podporuje 26,8% respondentů s určením maximálního počtu nesouhlasících.

Tabulka č. 34 - Statistické údaje určení maximálního počtu klientů, aktuální počet klientů a optimální počet klientů

Počet klientů				Určení maximálního počtu		Celkem
				ano	ne	
1 - 69	Optimální počet	1 – 69	Počet	11	7	18
			% v rámci Určení maximálního počtu	40,7%	100,0%	52,9%
	70 – 120	Počet	16	0	16	
		% v rámci Určení maximálního počtu	59,3%	0,0%	47,1%	
	Celkem		Počet	27	7	34
			% v rámci Určení maximálního počtu	100,0%	100,0%	100,0%

70 - 120	Optimální počet	1 – 69	Počet	54	19	73
			% v rámci Určení maximálního počtu	80,6%	82,6%	81,1%
		70 – 120	Počet	13	4	17
			% v rámci Určení maximálního počtu	19,4%	17,4%	18,9%
	Celkem		Počet	67	23	90
			% v rámci Určení maximálního počtu	100,0%	100,0%	100,0%
121 - 300	Optimální počet	1 – 69	Počet	15	4	19
			% v rámci Určení maximálního počtu	36,6%	36,4%	36,5%
		70 – 120	Počet	26	7	33
			% v rámci Určení maximálního počtu	63,4%	63,6%	63,5%
	Celkem		Počet	41	11	52
			% v rámci Určení maximálního počtu	100,0%	100,0%	100,0%
Celkem	Optimální počet	1 – 69	Počet	80	30	110
			% v rámci Určení maximálního počtu	59,3%	73,2%	62,5%
		70 – 120	Počet	55	11	66
			% v rámci Určení maximálního počtu	40,7%	26,8%	37,5%
	Celkem		Počet	135	41	176
			% v rámci Určení maximálního počtu	100,0%	100,0%	100,0%

Tabulka č. 35 - Statistický přehled odpovědí

	Odpovědi					
	Platných		Chybí		Celkem	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Optimální počet * Určení maximálního počtu * Počet klientů	176	93,1%	13	6,9%	189	100,0%

Doporučení

Určení maximálního počtu klientů na probačního pracovníka je dlouhodobě diskutovanou otázkou jak mezi probačními pracovníky, tak na úrovni vedení PMS. Největší bariérou pro nastavení systému maximálního počtu klientů je rozdílnost jednotlivých agend PMS, kdy by musel být vytvořen systém, dávající různou váhu jednotlivých agendám tak, aby se maximální počet klientů lišil dle matematického výpočtu zatížení jednotlivých agend, tedy jakou časovou dotaci mají jednotlivé agendy, a jak se tyto dotace liší.

Z výzkumu vyplývá, že většina respondentů s tímto systémem souhlasí, dle komentářů k jednotlivým odpovědím by toto nastavení zaručovalo plynulost probační práce, prevenci sklouzávání k formalismu, který se zvyšujícím se nápadem vzrůstá a více prostoru pro přímou práci s klientem.

C 5 Zjistit a popsat existenci navazujících služeb v jednotlivých krajích v návaznosti na navrhované změny v kompetencích PMS

Výzkumným šetřením jsme došli k následujícím závěrům:

Dostatečná síť navazujících služeb pro osoby podmíněně propuštěné s dohledem probačního úředníka je zásadní pro úspěšnou resocializaci těchto osob, pro prevenci sociální exkluze a prevenci recidivy.

Vyhodnocením výzkumu byla hypotéza č. 8 potvrzena. Celkem 59% respondentů (111 ze 188, kteří na tuto otázku odpověděli) uvádí, že v jejich kraji existuje dostatečné množství navazujících, spolupracujících organizací, které jsou pro klienty podmíněně propuštěné s dohledem probačního úředníka dostupné.

Z celkem čtrnácti krajů ČR není dle výzkumu dostatek navazujících služeb v pěti krajích (Středočeský kraj 52,9%, Pardubický kraj 66,6%, Královéhradecký kraj, kde celkem 100% respondentů sdílí tento názor, Jihomoravský kraj 53,8% a Zlínský kraj 54,5%). V osmi krajích je dle názoru probačních pracovníků dostatek takových služeb (hl. m. Praha 61,3%, Ústecký kraj 100%, Karlovarský kraj 60%, Plzeňský kraj 62,5%, Jihočeský kraj 100%, Vysočina 100%, Olomoucký kraj 60% a Moravskoslezský kraj 70%). V Libereckém kraji odpovědělo na tuto otázku shodně 50% respondentů.

Tabulka č. 36 - Statistické údaje spolupracující organizace a krajské středisko

			Spolupracující organizace		Celkem
			ano	ne	
Středisko PMS	Hl. m. Praha	Počet	19	12	31
		% v rámci Spolupracující organizace	17,1%	15,6%	16,5%
	Středočeský kraj	Počet	16	18	34
		% v rámci Spolupracující organizace	14,4%	23,4%	18,1%
	Liberecký kraj	Počet	6	6	12
		% v rámci Spolupracující organizace	5,4%	7,8%	6,4%

Ústecký kraj	Počet	13	0	13
	% v rámci Spolupracujících organizace	11,7%	0,0%	6,9%
Karlovarský kraj	Počet	6	4	10
	% v rámci Spolupracujících organizace	5,4%	5,2%	5,3%
Plzeňský kraj	Počet	5	3	8
	% v rámci Spolupracujících organizace	4,5%	3,9%	4,3%
Jihočeský kraj	Počet	12	0	12
	% v rámci Spolupracujících organizace	10,8%	0,0%	6,4%
Vysočina	Počet	11	0	11
	% v rámci Spolupracujících organizace	9,9%	0,0%	5,9%
Pardubický kraj	Počet	2	4	6
	% v rámci Spolupracujících organizace	1,8%	5,2%	3,2%
Královehradecký kraj	Počet	0	12	12
	% v rámci Spolupracujících organizace	0,0%	15,6%	6,4%
Jihomoravský kraj	Počet	6	7	13
	% v rámci Spolupracujících organizace	5,4%	9,1%	6,9%
Olomoucký kraj	Počet	3	2	5
	% v rámci Spolupracujících organizace	2,7%	2,6%	2,7%
Zlínský kraj	Počet	5	6	11
	% v rámci Spolupracujících organizace	4,5%	7,8%	5,9%
Moravskoslezský kraj	Počet	7	3	10
	% v rámci Spolupracujících organizace	6,3%	3,9%	5,3%

Celkem	Počet	111	77	188
	% v rámci Spolupracující organizace	100,0%	100,0%	100,0%

Tabulka č. 37 - Statistický přehled odpovědí

	Odpovědi					
	Platných		Chybí		Celkem	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Středisko PMS * Spolupracující organizace	188	99,5%	1	,5%	189	100,0%

Hypotéza č. 9 byla potvrzena. Při vyhodnocení vztahu mezi existujícími a dostupnými navazujícími službami pro osoby podmíněně propuštěné s dohledem probačního úředníka a jejich názory na změny v kompetencích PMS vyplývá, že celkem 100% těch, kteří nepovažují počet a dostupnost navazujících služeb za dostatečnou, souběžně navrhuje zřízení probačních domů. U respondentů, kteří jsou s počtem a dostupností navazujících služeb spokojeni, je to pouze 50%.

11 Doporučení pro praxi

Vytvoření podmínek pro efektivní fungování celostátního systému práce s osobami podmíněně propuštěnými z výkonu trestu s dohledem probačního úředníka je nezbytné pro snižování recidivy a prevenci sociální exkluze.

Na základě výzkumu disertační práce představujeme konkrétní doporučení, která by výraznou měrou k vytvoření efektivního systému mohla přispět.

Doporučení č. 1

Kontinuita práce ve VTOS a po výstupu z VTOS

Pro účinnou prevenci recidivy a sociální exkluze je nutné vytvořit systém, který by odsouzeného ve VTOS již po jeho vstupu dokázal zasíťovat individuálně dle jeho potřeb, a který by mu nabídl možnost aktivně se podílet na změně např. chování, pracovních návyků. Tento systém by měl zohlednit individuální potřeby odsouzeného tak, aby mu byl vytvořen program zacházení opravdu na míru s jasnou navazující strukturou zacházení i v jiné věznici, poté v přípravě na propuštění z VTOS a následně v životě po propuštění z VTOS, a to ve spolupráci se sociálním kurátorem, neziskovým sektorem a v neposlední řadě s PMS v případech, kde takto učinit lze.

Při posilování role PMS ve vykonávacím řízení v agendě parole je pak bezpodmínečně nutné ze strany PMS věnovat dostatečný prostor a důraz na přípravu specialistů parole. Tato agenda má svá specifika, a to zejména v souvislosti se součinností s OČTŘ a komunikací s věznicemi. V případě posílení kompetencí PMS v agendě parole bude nezbytně nutné navýšit počet specialistů na agendu parole, navázat užší kontakt s věznicemi, a v neposlední řadě vytvořit pracovní skupinu sestávající ze zástupců PMS, Vězeňské služby, dále sociálních kurátorů a zástupců neziskového sektoru, která by nastavila pravidla pro provázanou, kontinuální práci s pachateli trestných činů ve VTOS a po návratu z VTOS.

Doporučení č. 2

Dotvoření efektivního systému SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzeného)

Práce s odsouzenými ve věznicích je řešena systémově Vězeňskou službou ČR. Tato práce se zaměřuje na vzdělání, zvyšování kvalifikace a motivaci odsouzených, a to formou koncepce zacházení s odsouzeným, výchovnou a poradenskou činností, spoluprací s orgány státní správy a dalšími subjekty (církve, PMS, zájmová sdružení), a v neposlední řadě s rodinou odsouzeného. V podstatě se jedná o podobnou činnost, kterou vyvíjí probační pracovníci v případech klientů, kteří byli z věznice propuštěni s uloženým dohledem probačního úředníka. Problémem tohoto systému je neexistující systém komunikace mezi sociálním pracovníkem (resp. vychovatelem) ve věznici a probačním pracovníkem, který má konkrétního odsouzeného na starosti.

Tento nedostatek je částečně eliminován v případech, kdy si odsouzený zažádá o podmíněné propuštění prostřednictvím PMS, je tedy v kontaktu jak se sociálním pracovníkem, vychovatelem, tak s probačním pracovníkem. V ostatních případech však neexistuje systémové propojení sociální práce ve věznici se sociální prací, kterou vykonává probační pracovník. Jedním ze způsobů, jak mohla být tato propast překlenuta, je systém SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzeného), který byl vyvinut Vězeňskou službou jako nástroj pro hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených, a to v elektronické formě. Systém vyhodnocuje celkem 48 rizik v 7 základních životních oblastech a dokáže vyhodnotit motivaci a sebehodnocení odsouzeného, a také analyzovat možnost budoucího rizika, a komu hrozí. V počátcích byl tento systém spolukonstruován Vězeňskou službou a PMS, ovšem postupem času PMS od záměru realizovat SARPO ustoupila, nástroj je tedy momentálně používán pouze Vězeňskou službou.

Znovuobnovení nástroje SARPO jako účinného nástroje pro predikci recidivy pro potřeby PMS znamenalo vytvoření pracovní skupiny v rámci PMS v roce 2014, která na vytvoření nástroje dlouhodobě pracuje, a nástroj by měl být uveden do praxe ve druhé polovině roku 2018.

V dalším rozvoji nástroje SARPO bychom se mohli inspirovat systémy nDelius a OASys, které jsou využívány Národní probační službou Anglie a Walesu, a které fungují na bázi jedné platformy, do které má přístup kromě probačních pracovníků i pracovníci věznic a sociální pracovníci.

Doporučení č. 3

Sjednacení institutu podmíněného propouštění

Dalším problémem v systému podmíněného propouštění je často nevhodné propouštění osob z výkonu trestu. Dilem za tento stav může přeplněnost věznic, kdy jsou z kapacitních důvodů propouštěny osoby, které by za jiných okolností propuštěny nebyly, dílem pak přístup jednotlivých soudů, které o podmíněném propuštění rozhodují. Druhý bod můžeme omluvit subjektivním chápáním, tím, že každý člověk o věcech přemýšlí jinak, a to i v jasně daném právním rámci. Ve výzkumu celkem 61,1% probačních pracovníků uvedlo, že soudy rozhodující o podmíněném propuštění nedostatečně zkoumají zázemí odsouzeného a jsou tak podmíněně propouštěny i osoby, které nemají pro toto vhodné podmínky.

V praxi se nezdá, že by se objevují případy, kdy odsouzení vědí, v jaké věznicí je větší šance na podmíněné propuštění, a do těchto věznic mají snahu se dostat, popř. tzv. „prouklízet“, tedy plnit si své povinnosti řádně tak, aby byli přeloženi do věznice s mírnějším režimem. Tento systém, umožňující časté stěhování odsouzených mezi jednotlivými věznicemi, nekoresponduje s nutností kontinuální sociální práce s odsouzeným, ideálně s jedním sociálním pracovníkem či vychovatelem po celou dobu trestu.

Zásadním řešením je tedy vytvoření systému, kdy by bylo o propuštění z VTOS rozhodováno soudy za splnění stejných podmínek, které by kromě základních životních okruhů, jako je bydlení, zaměstnání, absence závislosti, zahrnovaly i zprávu o motivaci odsouzeného a jeho náhledu na spáchanou trestnou činnost.

V Anglii a Walesu je každý, kdo strávil alespoň den ve výkonu trestu odnětí svobody, povinen další rok spolupracovat s Národní probační službou (NPS). K tomuto kroku přistoupila Anglie a Wales z důvodu přesvědčení o efektivitě probační práce a o tom, že zasíťování odsouzeného, dohled nad jeho životem a intenzivní spolupráce je nejlepší prevencí recidivy a sociální exkluze. V České republice není tento systém vzhledem ke kapacitě PMS možné vytvořit, nicméně soudy mají celkem široké možnosti dané trestním zákoníkem, které jim umožňují efektivně přistoupit ke každému případu individuálně.

Doporučení č. 4

Vytvoření krajské sítě neziskových organizací

Bariérou v kontinuitě práce s odsouzeným je také fakt, že odsouzený může být v kontaktu s např. neziskovými organizacemi v místě výkonu trestu, avšak po propuštění se vrací do místa bydliště, které může být na druhé straně republiky. I proto je důležité vytvoření sítě neziskových organizací či subjektů zřizovaných státem, a to alespoň na krajské úrovni tak, aby byly informace předány do pobočky místně příslušné k bydlišti propuštěné osoby a práce mohla plynule přejít bez nutnosti další diagnostiky či opětovného zjišťování informací. Tento systém momentálně částečně funguje u pracovního poradenství, a to díky nestátní neziskové organizaci Rubikon centrum, z. s., která působí v několika krajích ČR a je schopna pokrýt potřeby odsouzených ve větším počtu věznic ČR. S odsouzeným je tedy plynule pracováno nehledě na věznicí a místo bydliště po propuštění. I v porovnání s jinými nestátními subjekty má však Rubikon centrum, z. s. pouze omezenou působnost.

Je tedy třeba vyvolat jednání na úrovni krajů, kde by byla otázka podpory neziskovým subjektům s celorepublikovou působností řešena koncepčně bez vztahu k momentální politické skladbě vedení krajů. Stejně tak by mělo být řešeno financování těchto neziskových subjektů v horizontu více než jednoho volebního období s cílem vytvoření systému, který by zaručoval kontinuální, standardizovaný přístup k odsouzenému. Tento systém by efektivně reagoval na potřeby odsouzených po návratu z VTOS, byl by partnerem pro PMS a další zainteresované subjekty a přispěl by v celkovém měřítku ke snížení úrovně recidivy v jednotlivých krajích.

Doporučení č. 5

Zřízení probačních domů

PMS by měla v budoucnu do zasíťování služeb přispět zřízením probačních domů. Systém a podmínky, za kterých do nich budou odsouzení umístováni, nejsou ještě známy, nicméně i z výsledků výzkumu vyplývá, že by měly mít probační domy krajskou působnost, což by zacelilo mezery v systému navazujících služeb, které jsou v některých krajích nedostatečné.

Probační domy, podobně jako v Anglii a Walesu tzv. *hostely*, by měly nejen umožnit lepší přípravu odsouzených na pobyt na svobodě, ale ve výsledku by mohly svojí činností výrazně snížit míru recidivy a dopady možné sociální exkluze. Institut probačních domů by měly soudy využívat v případě rozhodování o podmíněném propuštění z VTOS, a to formou uložené povinnosti po určitou dobu v probačním domě setrvat. Odsouzení by měli daná jasná pravidla pro pobyt v probačním domě a porušením těchto pravidel by zavdalo soudu důvod pro douložení trestu odnětí svobody nepodmíněně.

V již zmíněné Anglii a Walesu jsou dále tyto tzv. *hostely* využívány pro osoby, které jsou bez domova, a jejichž pobyt na svobodě představuje dle hodnocení Národní probační služby Anglie a Walesu riziko pro veřejnost. Jsou to klienti, kteří nespáchali tak závažný trestný čin, aby byli odsouzeni do VTOS, ale jejich chování na svobodě dává příčinu obavám z toho, že takto závažný trestný čin spáchání. Na základě soudního nařízení (na návrh Národní probační služby Anglie a Walesu) jsou klienti do *hostelu* umístěni s pevně danými hodinami, ve kterých musí v *hostelu* setrvat. Ve své podstatě se jedná o „předstupeň“ VTOS. Pokud odsouzený i nadále nerespektuje normy společnosti, páchá další, byť bagatelní trestnou činnost, může mu být pobyt v *hostelu* přeměněn na VTOS.

V současné době není v plánu PMS, popř. Ministerstva spravedlnosti využívat probační domy tímto způsobem, nicméně je užitečné o těchto možnostech uvažovat směrem do budoucna, zejména s dalším rozvojem restorativních přístupů v trestní justici.

Doporučení č. 6

Zřízení programových center

Dalším doporučením je zřízení programových centrem, opětovně s krajskou působností, ideálně kombinovaných s probačním domem. Tato centra by zajišťovala realizaci specializovaných programů, které by cílily na jednotlivé oblasti života odsouzeného s důrazem na změnu chování (stejně jako je tomu např. v Anglii a Walesu v oblasti práce s pachateli domácího násilí, kde soud může nařídít absolvování speciálního programu pro tyto pachatele, které formou skupinové práce mají za cíl změnit náhled odsouzeného na své chování, např. Victim Impact Training či Building Better Relationship).

Lektorskou práci by realizovali specialisté se zkušeností se skupinovou prací, terapeuti, popř. speciální pedagogové.

V současné době tyto programy sice v některých zejména velkých městech existují, nicméně jsou závislé buď na grantové politice EU, kdy jsou často projekty realizovány pouze na krátkou dobu dvou či tří let, kdy není zaručena pravidelnost, soudy tedy ve svých rozhodnutích tyto programy více nezohledňují, a to z důvodu jejich nestálosti a proměnlivosti. Zde navržená programová centra, která by byla financována ze strany státu (zde by bylo nutné centra ošetřit legislativně) a realizátorem by byla PMS, by zajišťovala udržitelnost těchto programů, což by hrálo pro soudce zcela zásadní roli, nemuseli by před každým rozhodnutím zjišťovat, zda je ten či onen program stále realizován.

Soudy zmiňujeme z důvodu často chybějící motivace klientů PMS v případě možnosti dobrovolného využití těchto programů. V případě, že by byli např. podmíněně propuštěni s dohledem probačního úředníka, a zároveň jim byla uložena přiměřená povinnost absolvovat takový program, měli by možnost se na absolvování programu nastavit, získat o něm více informací od probačního úředníka a šance na pozitivní změnu klienta by byla vyšší.

Vytvořením systému krajských programových center, založených na přímé lektorské práci s osobami propouštěnými z VTOS, by mohla vzniknout zcela nová specializace, propojující trestní právo, zkušenosti dobré praxe ze zahraničí, kde již programová centra dlouhodobě úspěšně fungují a přístupy speciální pedagogiky.

Doporučení č. 7

Navýšení počtu probačních pracovníků

Ruku v ruce s výše uvedenými doporučeními jde nutnost personálního navýšení PMS. V současné době je v některých okresních městech přetíženost probačních úředníků neudržitelná. Přetížení je hlavním limitem v práci probačních pracovníků, sami pracovníci dle výsledku výzkumu ve většině (62,5%) považují za optimální nápad do 69 klientů na osobu.

Restorativní justice klade ze své podstaty důraz na pečlivou, individuální práci s klientem. Český trestní systém se začíná více a více přibližovat moderním světovým systémům práce s pachateli trestných činů, ovšem v případě PMS opomíjí časovou náročnost přímé klientské práce. Zatímco v Anglii a Walesu je za maximální únosný počet klientů na osobu považováno číslo 40, v PMS je tento počet výjimkou.

Celkem 28,6% respondentů výzkumu disertační práce uvedlo, že má v agendě více než 120 klientů, pouze 18,7% respondentů uvedlo, že má méně než 70 klientů, což je hranice, nad kterou již probační práce v českých podmínkách přechází do formy často pouze formální.

Tento stav je, spolu s časově náročnou administrativou, kterou mají probační pracovníci ve svých agendách, zásadním nedostatkem, který často brání kvalitní klientské práci, urychluje syndrom vyhoření a negativně se může odrazit ve snaze o snížení recidivy.

Z výzkumu disertační práce vyplývá, že celkem 77,5% respondentů by přivítalo určení maximálního počtu klientů na osobu probačního pracovníka. Toto číslo jasně ukazuje nutnost zabývat se otázkou přetíženosti probačních pracovníků, zamyslet se nad efektivitou současně nastaveného systému práce PMS a vytvořit jasná pravidla pro přímou klientskou práci.

12 Závěr

Probační a mediační službu čekají v budoucích letech nové výzvy, týkající se transformace českého vězeňství (mimo jiné příklon k restorativní justici a experimenty se skandinávským modelem otevřených věznic), kdy bude stále více kladen důraz na alternativní tresty a setrvání pachatele na svobodě, rozvoj mimosoudních řešení situací formou mediací a stále větší tlak na předjednávání podmínek podmíněného propuštění v rámci vykonávacího řízení. Ruku v ruce s tímto tlakem bude stoupat důležitost alternativních trestů, a tím i Probační a mediační služby.

Výzkum disertační práce naznačil možné cesty, kterými by se mohl český trestní systém ve vztahu k PMS ubírat, doporučeními upozornil na nedostatky v současném stavu a navrhl možná řešení, a to na základě názorů těch nejpovolanejších, probačních pracovníků.

Směrování české justice leží v rukou zákonodárců, kteří svým přístupem ovlivňují ve volebních obdobích podobu justice, i proto je zde nutné zmínit nezastupitelnou roli justice v demokratickém zřízení státu, jejíž podstatou je nezávislost soudů a státních zastupitelství. Pouze při splnění těchto podmínek je možné systém trestu a vězeňství kontinuálně rozvíjet moderními přístupy, do nichž činnost Probační a mediační služba již neodmyslitelně patří.

13 Seznam použitých informačních zdrojů

AUGUSTUS, J. (1852). A report of the labors of John Augustus. Boston: Wright & Hasty, Printers. (Republished in 1984 by the American Probation and Parole Association, Lexington, KY.)

BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8.

BINDER, A., GEIS G., BRUCE D. JR. *Juvenile Delinquency: Historical, Cultural and Legal Perspectives, Second Edition*. 1997, NCJ 165797

BRAITHWAITE, John. *Crime, shame, and reintegration*. New York: Cambridge University Press, 1989. ISBN 0521355672.

BRUCKNEROVÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-87071-55-7.

BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 8071784753.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

FITZGIBBON, Wendy. *Probation and social work on trial: violent offenders and child abusers*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. ISBN 978-0-230-27537-9.

HAVLÍK, Radomír. *Aktuální problémy společnosti z pohledu sociologie*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016. ISBN 978-80-7452-121-8.

HAVLÍK, Radomír. *Úvod do sociologie*. Vyd. 6., přeprac. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2843-1.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0042-0.

Information guide to assist victims: federal corrections and conditional release. 5th ed. Ottawa: Public Safety Canada, c2008. ISBN 0662053702.

JEDLIČKA, R. a kol.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis 2004, ISBN 80-7312-038-0.

JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1.

JELÍNEK, Martin. In the name of the victim: The victim's perspective in criminal proceedings with a focus on the post-sentence level. *Ljetopis socijalnog rada*. Zagreb: Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada, 2015, 139 – 154. ISSN 1846-5412.

KING, Sam. *Desistance transitions and the impact of probation*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014.

MANUÁL DOBRÉ PRAXE, Probační a mediační služba, 2011.

MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0.

TOMÁŠEK, Jan, Simona DIBLÍKOVÁ a Miroslav SCHEINOST. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-163-9.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb.: ve znění k 31.12.2009: trestní zákon a převodová tabulka mezi trestním zákonem a trestním zákoníkem včetně komentáře ke změnám. Ostrava: Sagit, 2010. ÚZ. ISBN 978-80-7208-823-2.

SHAPLAND, Joanna, Gwen ROBINSON a Angela. SORSBY. *Restorative justice in practice: evaluating what works for victims and offenders*. New York, NY: Routledge, 2011. ISBN 9781843928478.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

Úplné znění zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Vydání: osmé. Praha: Armex Publishing, 2017. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-47-2.

WALGRAVE, L. (2007): *Restorative justice, An alternative for responding to crime. International and komparative handbook of criminal justice and penology*. New York.

WILLIAMS, Brian. *Victims of crime and community justice*. London: Jessica Kingsley, 2005.

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4.

ZEHR, Howard., Lorraine Stutzman. AMSTUTZ, Allan. MACRAE a Kay. PRANIS. *The big book of restorative justice: four classic justice & peacebuilding books in one volume*. Revised and Updated.

ZEHR, Howard. a Barb. TOEWS. *Critical issues in restorative justice*. Cullompton, Devon, UK: Willan, 2004. ISBN 1881798518.

Asociace občanských poraden [online]. <http://www.obcanskoporadny.cz>

www.mvcr.cz/soubor/stechova-bezdomovci-pdf.aspx

Parole [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 17.12.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>

Probace – dohled nad odsouzenými [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 23.10.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>

Probační a mediační služba [online]. <http://www.pmscr.cz>

Probační dům [online]. Ostrava: Koblov. [Cit. 03.03.2017]. Dostupné z: <http://www.koblov.cz>

Restorativní justice [online]. Praha: Asociace občanských poraden. [Cit. 17.12.2016]. Dostupné z: <http://www.obcanskeporadny.cz>

Trest domácího vězení [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 23.10.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>

Trest obecně prospěšných prací [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 23.10.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>

Trest zákazu vstupu [online]. Praha: Probační a mediační služba. [Cit. 23.10.2016]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>

<http://www.statista.com/statistics/300986/incarceration-rates-in-oecd-pocetries/>

<http://www.urban.org/sites/default/files/alfresco/publication-pdfs/411778-Employment-after-Prison-A-Longitudinal-Study-of-Releasees-in-Three-States.PDF>

14 Seznam příloh

Příloha I – dotazník výzkumu

DOTAZNÍK (prosím nehodící se vymažte)

1)

jsem:

MUŽ

ŽENA

2)

u PMS pracuji:

/měsíců/roků/let

3)

Agenda parole:

- Je moje specializace
- Není moje specializace, ale pracuji v ní
- Nepřicházím s touto agendou do styku

4)

Jsem:

ÚŘEDNÍK

ASISTENT

5)

Mé středisko se nachází v soudním kraji: *doplňte prosím*

Mé středisko se nachází v kraji: *doplňte prosím*

6)

Myslíte si, že osoby podmíněně propuštěné s dohledem jsou propouštěné na základě reálně vyhodnocených skutečností (zkoumá vždy soud bytové, pracovní, finanční možnosti podmíněně propuštěných s dohledem?)

ANO NE

Komentář:

7)

Jsou podmíněně propouštěny s dohledem i osoby, které nemají připravené podmínky pro řádnou resocializaci?

ANO NE

Komentář:

8)

Myslíte si, že je ve Vašem okrese dostatečné množství spolupracujících organizací, které pomohou podmíněně propuštěným s dohledem při hledání zaměstnání, ubytování, popř. poskytují poradenství různého druhu (právní, psychologické, týkající se závislosti, apod.)

ANO NE

Komentář:

9)

Jaká byste navrhoval/a koncepční řešení, které by podmíněné propuštění v ČR sjednotilo?

10)

Jaké byste navrhoval/a změny v kompetencích PMS, které by umožnily v agendě PPD lépe a intenzivněji s klientem pracovat (např. probační domy, programová centra, apod.)

11)

Jaká by podle Vás měla být frekvence kontaktu s klienty PPD do jednoho roku po výstupu z VTOS?

1 x týdně

1 x 14 dní až 1 měsíc

1 x měsíc a více

12)

Jmenujte tři nejčastější důvody, které podle Vás vedou Vaše klienty v agendě PPD k páchání další trestné činnosti

13)

Kolik máte momentálně na sebe evidovaných klientů (v ROČ a v probačním rejstříku, všechny agendy)?

14)

Je to dle Vašeho názoru optimální počet?

ANO NE

15)

Jaký by byl dle Vašeho názoru optimální počet klientů na pracovníka pro kvalitní práci?

Komentář:

16)

Měl by být určen maximální počet klientů na osobu?

ANO NE

Komentář:

15 Seznam tabulek

- 1 Vývoj počtu mediací v ČR, zdroj: Statistiky PMS
- 2 Vývoj počtu uložených trestů obecně prospěšných prací a trestního opatření obecně prospěšných prací, zdroj: statistiky PMS
- 3 Počet uložených trestů OPP a ToOPP v letech 2006 – 2015, zdroj: statistiky PMS
- 4 Vývoj počtu uložených trestů POD a TO POD, zdroj: statistiky PMS
- 5 Počet uložených trestů POD, TO POD, zdroj: statistiky PMS
- 6 Vývoj počtu uložených VO D a OPD, zdroj: statistiky PMS
- 7 Počet uložených VOD, OPD, zdroj: statistiky PMS
- 8 Vývoj počtu uložených OLD, zdroj: statistiky PMS
- 9 Počet uložených OLD, zdroj: statistiky PMS
- 10 Vývoj počtu uložených trestů DV a TODV, zdroj: statistiky PMS
- 11 Počet uložených trestů DV a TODV, zdroj: statistiky PMS
- 12 Vývoj počtu uložených trestů ZV a TOZV, zdroj: statistiky PMS
- 13 Počet uložených trestů ZV a TOZV, zdroj: statistiky PMS
- 14 Vývoj počtu podmíněně propuštěných s dohledem probačního úředníka u mladistvých a dospělých, zdroj: statistiky PMS
- 15 Počet podmíněně propuštěných s dohledem probačního úředníka u mladistvých a dospělých, zdroj: statistiky PMS
- 16 Počet podmíněných upuštění od potrestání s dohledem probačního úředníka a podmíněných upuštění od trestního opatření s dohledem probačního úředníka, zdroj: statistiky PMS
- 17 Počet náhrad vazby dohledem probačního úředníka

- 18 Vývoj trendů v agendě podmíněného propuštění, zdroj: Koncepce rozvoje probace a mediace v České republice do roku 2017
- 19 Počet stanovisek vytvořených PMS k možnému podmíněnému propuštění a počet podmíněně propuštěných s uloženým dohledem probačního úředníka, zdroj: Koncepce rozvoje probace a mediace v České republice do roku 2017
- 20 Statistické údaje frekvence kontaktu s probačním úředníkem a délka praxe, celkový údaj
- 21 Statistický přehled odpovědí
- 22 Statistické údaje frekvence kontaktu s probačním úředníkem a délky praxe, procentuální údaje v jednotlivých skupinách dle délky praxe
- 23 Statistické údaje frekvence kontaktu s probačním úředníkem, délka praxe u PMS a specializace
- 24 Statistické údaje vhodnost propuštění a specializace
- 25 Statistický přehled odpovědí
- 26 Statistické údaje důvody recidivy a krajské středisko
- 27 Statistické údaje změny v koncepci PMS a krajské středisko
- 28 Statistické údaje délka praxe u PMS a důvody recidivy
- 29 Statistický přehled odpovědí
- 30 Celkový nápad v jednotlivých krajích ČR

- 31 Statistický přehled odpovědí
- 32 Statistické údaje určení maximálního počtu klientů a aktuální počet klientů
- 33 Statistický přehled odpovědí
- 34 Statistické údaje určení maximálního počtu klientů, aktuální počet klientů a optimální počet klientů
- 35 Statistický přehled odpovědí
- 36 Statistické údaje spolupracující organizace a krajské středisko
- 37 Statistický přehled odpovědí

